

**Taiteen keskustoimikunta
Tutkimusyksikkö**

**Arts Council of Finland
Research Unit**

työpapereita
working papers

No 35 · 2000

Terhi Aaltonen

**Taiteilijoiden verotuksesta ja sosiaaliturvasta
Suomessa ja Irlannissa.**

Terhi Aaltonen

**Taiteilijoiden verotuksesta ja sosiaaliturvasta
Suomessa ja Irlannissa**

Työpapereita - Working Papers 35

Taiteen keskustoimikunta - Arts Council of Finland
Tutkimusyksikkö - Research Unit

© Terhi Aaltonen ja Taiteen keskustoimikunta

ISBN 952-5253-24-4
ISSN 0788-5318

Taiteen keskustoimikunta
Helsinki 2000

SISÄLLYS

1. Johdannoksi	1
1.1.Toimeksianto	1
1.2.Taustaa	1
1.3.Materiaalin aineisto	2
1.4.Raportin rakenne	3
1.5.Verotuksen, tulonsiirtojärjestelmien ja taiteellisen työn yhteensovittaminen	3
2. Taiteilijoiden verotuksesta Suomessa	
2.1.Yleistä	4
2.2.Ammattitaiteilija vai harrastelija?	4
2.3.Kaksi verolakia	5
2.4.Stipendeistä, apurahoista ja palkinnoista	6
2.5.Tulonhankkimismenoista	7
2.6.Keskitetty käsittely	9
2.7.Tulojen vaihtelut vuosittain	9
2.7.1. Tulontasaus	9
2.7.2. Menovaraus	10
3. Eläketurva Suomessa	11
3.1.Yritystoimintaan perustuva eläke	11
3.1.1. Taiteilijan YEL:n mukainen työtulo	11
3.1.2. Työtulon vahvistaminen	13
3.1.3. YEL –vakuutusmaksu	13
3.1.4. Eläkkeen kertyminen	14
3.1.5. Vakuutuksen ottamisen laiminlyönti ja pakkovakuutus	14
3.1.6. YEL –vakuutuksesta vapauttaminen	14
3.1.7. Eläke-edut	14
3.1.8. YEL –työtulon sitominen muuhun sosiaaliturvaan	15
3.2.Työeläke TEL:n mukaan	15
3.3.Työeläke TaEL:n mukaan	15
3.4.Apurahojen eläkeoikeus	16
3.5.Kansaneläke	16
3.6.Ylimääräinen taiteilijaeläke	16
4. Työttömyysturva Suomessa	16
4.1.Yleistä	16
4.2.Oikeudesta työttömyysturvaan	17
4.3.Työttömyysturvan saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä	17
4.3.1.Työvoimapolitiittinen lausunto	17
4.3.2. Työnhakijaksi ilmoittautuminen	17
4.3.3. Työtön	17
Harrastus- tai vapaaehtoistoiminta	18
4.3.4. Kokoaikatyön hakeminen	19
4.3.5. Työmarkkinoiden käytettävissä oleminen	19
Ulkomaanmatka	19
Opiskelu	19
4.3.6. Yritystoiminta tai sitä vastaava oma työ	20

Työttömyysturva apurahan päätyttyä	21
Kohdeapuraha	22
Ammattitaidon ylläpitäminen ja työttömyysturva	23
Ns. freelancerit	23
Yrittäjä johtamisesta tai määräysvallasta johtuen	24
4.3.7. Työttömänä aloitettu yritystoiminta	25
4.3.8. Yritystoiminnan lopettaminen tai keskeyttäminen	25
4.3.9. Sivutoiminen yritystoiminta eli oma taiteellinen työ työsuhteisen työn rinnalla	26
4.4. Soviteltu päiväraha eli sivutyöt ja taideteosten myyminen	27
4.5. Työttömyysturvan uudelleen arviointi taiteilijoiden osalta	28
5. Asumistuki Suomessa	28
5.1. Ruokakunta	28
5.2. Asunto	29
5.3. Todelliset ja kohtuulliset asumismenot	29
5.4. Ruokakunnan tulotaso ja varallisuus	29
5.5. Varallisuus	30
5.6. Asumistuen määrä	30
5.7. Asumistuen hakeminen	31
5.8. Asumistuen tarkastaminen	31
6. Sairauspäiväraha Suomessa	31
6.1. Yleistä sairauspäivärahasta	31
6.2. Päivärahan määräytyminen	31
7. Verotuksesta Irlannissa	32
7.1. Tuloverotus	32
7.1.1. Veronalainen tulo	32
7.1.2. Kirjanpitovelvollisuus ja veroilmoitus	33
7.1.3. Vähennykset	33
7.2. Taiteilijan vapautus tuloverotuksesta	33
7.2.1. Yleistä verovapaudesta	33
7.2.2. Verovapauden saamisen edellytykset	34
7.2.3. Vapautettu tulo	34
7.2.4. Verovapauden hakeminen	35
7.2.5. Muutoksenhaku	35
7.3. Käsitellyistä verovapaushakemuksista	35
7.3.1. Myönnettyjen ja haettujen verovapauksien määrästä	35
7.3.2. Myönnetyt vapautukset taiteenlajeittain	36
7.4. Jos taiteilija ei ole verovapauden piirissä	36
7.4.1. Menojen vähentäminen taiteellisen toiminnan tuloista	36
7.4.2. Menojen vähentäminen palkkatuloista	37
7.5. Apurahojen verotuskohtelu	37
8. Sosiaaliturva Irlannissa	37
8.1. Yleistä sosiaaliturvasta	37
8.1.1. Sosiaalivakuutus	38
PRSI –maksu työntekijöille	38
PRSI –maksu omaa työtä tekeville	38
Maksetut PRSI –maksut	39

8.1.2. Oikeus yleiseen sosiaaliturvaan	39
8.1.3. Käsittelevä viranomaisen ja muutoksenhaku	39
9. Eläketurva Irlannissa	39
9.1. Vanhuuseläke	39
9.1.1. Vanhuuseläke (Retirement pension)	39
9.1.2. Vanhuuseläke (Old age contributory pension)	40
9.1.3. Alennettu eläke	40
9.1.4. Yleinen vanhuuseläke (Old age non-contributory pension)	40
9.1.5. Perhe-eläke (Survivors' pension ja lapsen eläke (Orphans' pension)	41
9.2. Työkyvyttömyyseläke (Invalidity pension)	41
10. Työttömyysturva Irlannissa	41
10.1. Työttömyyskorvaus (Unemployment Benefit)	41
10.2. Työttömyysavustus (Unemployment assistance)	42
10.3. Back to Work Allowance Scheme	43
11. Asumistuki Irlannissa	43
12. Sairauspäiväraha yms. Irlannissa	43
12.1. Sairauspäiväraha (Disability benefit)	43
12.2. Äitiyspäiväraha (Maternity benefit)	44
12.3. Työtapaturmat ja ammattitaudit	44
12.3.1. Korvaus vammasta (Injury benefit)	44
12.3.2. Työkyvyttömyysavustus ja työkyvyttömyyslisiä (Disablement benefit ja Unemployability supplement)	44
12.3.3. Tuki perheelle ja lapsille (Survivors' benefit)	45
13. Loppukommentteja Suomen ja Irlannin järjestelmistä	45
14. Lähteet	47
Liite 1. Suomen ja Irlannin verotuksen ja sosiaaliturvan vertailu taulukkona	50
Liite 2. Taiteilijoiden tilanteesta Irlannissa	52
1. Taiteilijoiden määrä Irlannissa	52
2. Taiteen rahoitus Irlannissa	52
3. An Chomhairle Ealaíon/The Arts Councilin rakenne	53
4. An Chomhairle Ealaíon/The Arts Councilin rahoitus	54
5. Tuki yksittäisille taiteilijoille	54
Liite 3. Aosdána apurahajärjestelmä	55
1. Aosdána yleisesti	55
2. Apurahojen määrä	55
3. Apurahan suuruus	55
4. Jäseneksi hyväksyminen	56
5. Apurahoihin liittyvät eläkeoikeudet	57
6. Aosdánan hallinto	57
7. Muuta Aosdánasta	57

1. Johdannoksi

1.1. Toimeksianto

Taiteen keskustoimikunnalta saamani toimeksianto on sisältänyt taustamateriaalin keräämistä muusikoiden ja kuvataiteilijoiden verotuksesta ja sosiaaliturvasta Irlannissa ja Suomessa sekä taiteilijoiden tukemisesta ja näiden taiteenalojen taiteilijoiden lukumääristä Irlannissa.

Kulttuuriministeri on asettanut lokakuussa 1999 toimikunnan selvittämään taiteilijoiden työllistymisedellytyksiä ja sosiaaliturvaa koskevia kysymyksiä. Ns. Taisto II toimikunnan tehtävänä on mm. kartoittaa taiteilijoiden työskentelyyn kohdistuvia elinkeino- ja työvoimapolitiikan esteitä ja rajoituksia. Toimikunnan tehtävät liittyvät Paavo Lipposen II hallitusohjelman taide- ja taiteilijapoliittiseen ohjelmaan, jolla kehitetään luovan toiminnan edellytyksiä. Toimikunta laatii selvityksen pohjalta esitykset tarvittavista toimista, joilla edistetään taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia ja poistetaan työttömyys- ja sosiaaliturvaan sekä verotukseen liittyviä ongelmia. Selvitettäviä asioita ovat mm. eläketurvan nykyistä laajempi liittäminen apurahoihin sekä taitelijaeläkkeiden määrän lisäämismahdollisuudet. Toimikunta jättää ehdotuksensa toukokuun 2000 lopussa. (OPM:n tiedote 1999)

Keskustoimikunnan toiveena on ollut, että keräämääni materiaalia voidaan käyttää taustamateriaalina toimikunnan työskentelyssä.

1.2. Taustaa

Tämän taustamateriaalin tarkoituksena on valottaa mm. niitä toimeentuloon ja sosiaaliturvaan liittyviä kysymyksiä, jotka aiheutuvat siitä, että

- 1) taiteilijoiden tulot määritellään eri tavoin sosiaaliturvan eri järjestelmissä ja siitä, että
- 2) joissain tilanteissa taiteilijan ammatista johtuvat menot jätetään kokonaan huomioimatta.

Työttömyysturvassa ongelmat johtuvat usein käsitteiden, kuten yrittäjä, työtön, työllistyy omassa työssä jne. määrittelyistä, joten tällä taustamateriaalilla pyritään selvittämään näistä

- 3) eri tulkinnoista ja rajanvedoista aiheutuvia ongelmia.

Taiteilijoiden verotusta on yksityiskohtaisesti pohdittu esimerkiksi taiteilijain verotustyöryhmässä (Taiteilijain verotustyöryhmän muistio 1985), joten

- 4) verotuksen osalta pyritään selvittämään lähinnä niitä seikkoja, jotka ovat viime aikoina nousseet verotuksen tavallisimmiksi ongelmiksi.

Suomen tilannetta verrataan Irlannin taiteilijoiden tilanteeseen. Liitteessä on lisäksi selvitetty mm. Irlannin Aosdána apurahajärjestelmää.

Jonkinlaisia suuntaviivoja ongelmien lukumääräisestä laajuudesta voidaan saada Virpi Minkkisen valtion apuraha saaneista taiteilijoista tekemästä tutkimuksesta. Siitä käy ilmi, että vuonna 1996 valtion apurahojen saajista ”noin joka neljäs vastaaja ilmoitti apurahan saamisesta aiheutuneen joskus ongelmia, jotka liittyivät mm. muun rahoituksen järjestämiseen, virkajärjestelyihin, sosiaaliturvaan ja verotukseen...”. (Minkkinen 1999, 34).

Minkkisen tutkimuksen kyselyyn vastanneet taiteilijat kommentoivat ongelmia mm. seuraavasti :

- Epäselvä verotuskäytäntö, vaikutukset sosiaaliturvaan. Mielestäni on suuri epäkohta, että vuosiapurahaa ei voi keskeyttää esim. lastensaannin takia ja jatkaa sitä esim. vuoden kuluttua.
- Vuosiapurahaa ei katsota tuloksi esim. laskettaessa äitiyspäivärahaa tai työttömyyskorvausta.
- ... tarhamaksut yms. suoritetaan niin kuin vuosiapuraha olisi palkkaa.
- Meni asumistuki ja taisi mennä jotain kodinhoidonrahojakin.
- Apurahan jälkeisenä vuonna Kelan päiväraha oli minimi, sekä vaikea päästä työttömyyskortistoon.
- Matalan tulotason ja isojen materiaali- ja palvelusapurahojen epäilyttävä suhde sossutäidin silmissä.
- Verottaja vähensi tulonhankkimiskuluja. ...
- Verotuksessa joustamattomuutta, tulotason rajut heilahtelut. (Minkkinen 1999, 34-35)

Koska käytännössä läheskään kaikki epäkohdat eivät liity apurahan ja muun sosiaaliturvan tai verotuksen yhteensovittamiseen, on niiden taiteilijoiden joukko, joka ongelmia kohtaa, todennäköisesti suurempi kuin Minkkinen tutkimuksen edustamat apurahoja saaneet taiteilijat. Esimerkiksi työttöminä työnhakijoina oli lokakuussa 1998 443 kuvataiteilijaa ja 786 muusikkoa. (Kulttuuritilasto 1999, 76-77) Työttömyysturvaan liittyvät ongelmat luultavasti koskettivat monia näistä taiteilijoista. Työlliseen työvoimaan kuului kuvataiteilijoita 1506 ja muusikoita 5371 henkilöä. Näiden ryhmien kuvataiteilijoista 38% ja muusikoista 4% ilmoitti olevansa yrittäjiä. Työlliseen työvoimaan kuuluvien kuvataiteilijoiden valtionveronalaisten tulojen keskiarvo oli 108.804 FIM ja muusikoiden 128.253 FIM vuodessa (Kulttuuritilasto 1999, 61-62)

Tässä taustamateriaalissa ei käsitellä taiteilijoiden taloudellista tilannetta tai niitä toimeentulokysymyksiä, jotka johtuvat siitä, että taiteilijoiden tulotaso yleisesti ottaen on varsin alhainen. Siksi esimerkiksi kysymykset ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden määrän kasvattamisesta tai apurahojen lisäämisestä sivuutetaan. Taiteilijoiden sosiaalista ja taloudellista asemaa on selvitetty aiemmin mm. ns. Taisto –työryhmässä (Taiteilijoiden sosiaalinen ja taloudellinen asema –toimikunnan mietintö 1995) myös taiteen keskustoimikunta on tutkimuksissaan selvittänyt esimerkiksi taiteilijatukea ja apurahoja (Taidepolitiikan arviointityöryhmä 1997 ja Minkkinen 1999).

1.3. Materiaalin aineisto

Tämä taustamateriaali on koottu jo olemassa olevia dokumentteja, tutkimuksia ja julkaisuja hyväksi käyttäen sekä haastatteleamalla alan toimijoita erityisesti Irlannissa. Referoidut oikeustapaukset ovat pääasiassa julkaisemattomia. Useimmat niistä ovat tapauksia, joiden hoitamisessa olen ollut jollakin tavalla mukana työssäni Taidemaalariiliiton pääsihteerinä. Kyseisten tapausten valikoituminen on siten puhtaasti sattumanvaraista. Näiden käytännön tapausten nostaminen esiin, sitäkin huolimatta, että minulla ei ole tietoa ongelmien yleisyydestä tai lukumääristä, on ollut tarkoituksenmukaista tämän taustamateriaalin keräämiseen käytettävissä olleen ajan takia.

Lääninoikeudet, korkein hallinto-oikeus, työttömyysturvalautakunta tai vakuutusosasto eivät ole julkaisseet kuin muutamia taiteilijoita koskeneita ratkaisujaan. Ongelmien laajuuteen perehtyminen vaatisi tarkempaa syventymistä niiden arkistoihin. Tosin varsin todennäköistä on, että monikaan taiteilija ei pysty tai vaivaudu viemään juttuaan itsenäisesti eteenpäin ja kustannussyistä esimerkiksi asiamiehen käyttäminen on monille mahdotonta.

Tekstin lomassa olen esittänyt mielipiteinäni ehdotuksia epäkohtien korjaamiseksi. Ne on erotettu kursiivilla. Niitä kirjoittaessani olen pohtinut asioita nimenomaan taiteilijoiden näkökulmasta, miettimättä sen tarkemmin, kuinka ehdotusten toteuttaminen käytännössä tapahtuisi.

1.4. Raportin rakenne

Raportti alkaa selvityksellä Suomen tilanteesta. Aluksi käsitellään verotukseen liittyviä ongelmia luvussa 2. Sen jälkeen pohditaan luvusta 3 lähtien Suomen sosiaaliturvaa ja taiteilijoiden ongelmallisia käytännön tilanteita turvan saamisessa. Selvitys alkaa eläketurvasta, minkä jälkeen vuorossa ovat työttömyysturvaan liittyvät kysymykset luvussa 4. Sen jälkeen käsitellään luvussa 5 asumistuen ja taiteilijan tulojen määrittelystä aiheutuvia ongelmia ja luvussa 6 sairauspäivärahan määrittelyä. Luvusta 7 eteenpäin edetään vastaavassa järjestyksessä selvittäen tilannetta Irlannin osalta. Aluksi käsitellään taiteilijoiden verotusta luvussa 7. Sen jälkeen käsitellään Irlannin sosiaaliturvaa yleisesti luvussa 8. Luvussa 9 pohditaan eläketurvaa, luvussa 10 työttömyysturvaa, luvussa 11 asumistukea sekä luvussa 12 sairauspäivärahaa. Luvussa 13 vedetään yhteen kerätyn materiaalin tietoja ja pyritään vertailemaan näiden kahden maan tilannetta.

Vertailua helpottamaan on liitteeksi on koottu taulukko Irlannin ja Suomen verotus- ja sosiaaliturvajärjestelmistä siltä osin kuin asioita on käsitelty tässä taustamateriaalissa (liite 1), tietoja taiteilijoiden lukumäärästä Irlannissa ja An Chomhairle Ealaíonin/The Arts Councilin rakenteesta ja rahoituksesta (liite 2) sekä Irlannin Aosdána -apurahajärjestelmästä (liite 3).

1.5. Verotuksen, tulonsiirtojärjestelmien ja taiteellisen työn yhteensovittaminen

Lukuisissa eri yhteyksissä on todettu, että monipuolinen työnkuva on taiteilijoille hyvin tyypillinen. He tekevät monesti useaa eri työtä saman aikaisesti tai pätkittäin ja heidän työnkuvansa ja oikeudellinen asemansa saattavat vaihdella lyhyin väliajoin. Tällainen tilanne syntyy esimerkiksi, kun taiteilija jää palkkatyöntekijästä työttömäksi, siirtyy ehkä sen jälkeen apurahalle ja siitä edelleen tekemään omaa työtään. Sosiaaliturvajärjestelmässämme ei juuri ole otettu huomioon tällaisia tilanteita. Järjestelmän joustamattomuudesta johtuvat ongelmat eivät koske vain taiteilijoita, vaikka todennäköisesti ovat tavallisempia heillä kuin muilla kansalaisilla juuri monipuolisen työnkuvan takia.

Ongelmat liittyvät yleensä työttömyyden ja sairauden aikaiseen toimeentuloon, perhepoliittisiin tukiin, eläkkeisiin, asumistukeen ja viimesijaiseen tukeen eli toimeentulotukeen. Verojen ja etuuskien määriin saattavat vaikuttaa eri tavalla lasketut tulot ja erilaiset vähennyksinä huomioonotettavat erät. (Myrsky 1999, 226)

Erilaiset tavat laskea tuenhakijan käytettävissä olevat tulot koskee lähes kaikkia tuensaajia. Taiteilijoiden tilanne on kuitenkin monimutkaisempi, sillä heillä on kohtuullisen suuria menoja taiteellisesta toiminnastaan, eikä välttämättä vastaavia tuloja taiteestaan. Elinkustannusten maksamiseen käytetään esimerkiksi palkkatuloja taiteeseen liittyvästä tai jostakin muusta työstä, tai vaikkapa verovapaata apurahaa. Minkkisen valtion apurahan saajia koskeneen tutkimuksen mukaan ”... pelkästään taiteellista työtä tekevien osuus oli näillä aloilla suhteellisen pieni.” Kuvataiteilijoista 26% ja säveltaiteilijoista 25% ilmoitti tekevänsä ainoastaan taiteellista työtä. (Minkkinen 1999, 15)

Viime vuosina on etujen saantia ja niiden keskinäistä suhdetta pohdittu mm. STM:n työryhmissä. Selvitykset ovat liikkuneet sen verran yleisellä tasolla, että taiteilijoiden erityistilanteita ei ole pohdittu. Esimerkiksi Toimeentuloturvaan koskevan lainsäädännön selkeyttäminen –muistiossa (Arajärvi 1998) esitetyt ratkaisuvaihtoehdot eivät toteutuessaan toisi parannusta työttömyysturvalainsäädännön tai muun sosiaaliturvalainsäädännön taiteilijoita koskeviin tulkintaongelmiin.

Matti Myrsky pohtii syitä, miksi on jouduttu tilanteeseen, jossa työn muuttuva luonne ja erilaiset sosiaaliturvan ja verotuksen järjestelmät eivät toimi yhteen keskenään. ”Edellä kuvatunlaiseen tilanteeseen on tultu siksi, että tuloverotusta, tulonsiirtoja ja julkisten palvelujen maksupolitiikkaa ei ole kehitetty kokonaisuutena, eikä veropolitiikkaa ja sosiaalipolitiikkaa ole muutoinkaan merkittävässä määrin koordinoitu keskenään.” ... ”Asiantilaan vaikuttaa osaltaan sektorikohtainen ajattelu ja sen mukainen valtionhallinnon organisoituminen ja lainvalmistelun hajaantuminen. Tämä merkitsee yleensä sitä, että kukin sektori yleensä tarkastelee asioita vain omasta näkökulmastaan.” (Myrsky 1999, 232)

Tätäkin taustaa vasten kulttuuriministerin asettaman laaja-alaisen, valtionhallintoa edustavan toimikunnan työskentely taiteilijoiden työskentelyedellytysten parantamiseksi herättää toiveita konkreettisten parannusten aikaansaamiseksi.

2. Taiteilijoiden verotuksesta Suomessa

2.1. Yleistä

Taiteilijoiden asiointia viranomaisten kanssa yleensä ja erityisesti verotukseen liittyvissä kysymyksissä hankaloittaa usein se, että viranomaiset eivät tunne taiteilijan ammatin erityispiirteitä. Ongelmat eivät aina olekaan lainsäädäntöön liittyviä, vaan ongelmia suhteessa viranomaisiin. Syitä tähän ei tarvitse etsiä pelkästään viranomaisista, sillä taiteilija ei välttämättä itsekään ymmärrä selvittää toimintaansa riittävän perusteellisesti esimerkiksi veroilmoituksensa liitteessä, vaan pitää monia itselleen selviä asioita selvinä myös verotuksen valmistelijalle. Oman erityispiirteen taiteelliseen toimintaan tuo vielä se, että taiteilija pyrkii taiteellisesti korkeatasoisen teoksen luomiseen kustannuksia säästämättä omasta tulotasostaan tinkien. Veroviranomaisten tietämyksen lisääminen taiteilijoiden työn luonteesta onkin avainkysymys taiteilijoiden verotuskäytännön parantamisessa.

2.2. Ammattitaiteilija vai harrastelija?

Tuloverolain (L 30.12.1992/1535) mukaan verotetaan sekä ammattitaiteilijoita että harrastelijoita. Koska harrastelijoiden tulonhankkimiskulujen vähentäminen poikkeaa ammattitaiteilijoista, on tärkeää erottaa nämä kaksi ryhmää toisistaan. Verolainsäädännössä ei ole määritelmää siitä, keitä on pidettävä ammattitaiteilijoina. Asiasta on kuitenkin runsaasti oikeuskäytäntöä ja esimerkiksi Verohallinnon Henkilöverotuksen käsikirjaan on otettu mukaan ohjeita siitä, keitä pidetään verotuksessa ammattitaiteilijoina (Henkilöverotuksen käsikirja, 17:15). Asia ratkaistaan tapauskohtaisesti, epäselvissä tilanteissa huomiota kiinnitetään mm. taiteelliseen toimintaan, alan koulutukseen ja ammatillisen taiteilijajärjestön jäsenyyteen.

Verotuskäytäntö vastaa nykyään ilmeisesti kohtuullisen hyvin taiteilijoiden omia käsityksiä siitä, kuka on ammattitaiteilija ja kuka harrastelija. Tosin edelleen esimerkiksi nuoria ammattitaiteilijoita

saatetaan käsitellä verovalmistelussa kuten harrastelijoita ja asiaan joudutaan hakemaan oikaisua muutoksenhakuasteista.

2.3. Kaksi verolakia

Ammattitaiteilijoiden verotus voidaan toimittaa joko tuloverolain tai elinkeinoverolain (L elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360) nojalla. Tuloverolaki sisältää myös säännöksiä, jotka koskevat kaikkia verovelvollisia. Verotuskäytäntö siitä, koska taiteilijoihin sovelletaan tuloverolakia ja koska elinkeinoverolakia ei ole täysin vakiintunut, vaikka esimerkiksi oikeuskäytäntöä, varsinkin lääninoikeuksista on paljon. Sovellettavan lain valinta on tosin helpottunut oikeuskäytännön syntyminen myötä.

Yleensä itsenäisesti toimivaa ammattitaiteilijaa, jonka toiminta ei ole elinkeinoverolain tarkoittamaa ammatinharjoittamista, verotetaan tuloverolain nojalla. Tuloverolain mukainen verotus on yksinkertaisempaa ja yleensä edullista niille taiteilijoille, jotka saavat pääasialliset tulonsa muusta kuin taideteosten myynnistä. Myös työsuhteessa toimivia taiteilijoita verotetaan yleensä tuloverolain nojalla. Elinkeinoverolain tarkoittamina ammatinharjoittajina verotetaan yleensä taiteilijoita, joiden pääasiallinen tulolähde on taiteilijan ammatti. Vaikka verotuskäytäntö on kohtuullisen vakiintunut, elinkeinoverolakia on saatettu soveltaa sellaisiinkin taiteilijoihin, jotka ovat hankkineet pääasialliset tulonsa esim. opetustyöstä. Verotuskäytännössä sovellettava laki on saattanut määräytyä myös sen perusteella, minkä lain piiriin taiteilija on itse katsonut kuuluvansa, esimerkiksi täyttämällä verolomakkeen 5 lomakkeen 15 sijaan. (Taiteilijain verotustyöryhmän muistio 1985,3-4)

Sovellettavalla lailla on vaikutusta mm. siihen, mistä tuloista taiteellisen toiminnan menot voidaan vähentää. Koska tuloverolain nojalla verotettavan ammattitaiteilijan taiteellisen toiminnan tulot ja palkkatulot kuuluvat samaan tulolähteeseen, hän saa vähentää taiteellisesta toiminnasta aiheutuneet menot muista henkilökohtaisen tulolähteen tuloistaan, esimerkiksi palkkatuloistaan, elleivät taiteesta saadut tulot riitä niitä kattamaan. (Taiteilijain verotustyöryhmän muistio 1985, 4)

Päätöksessä KHO 7.11.1983 t. 4693 on katsottu, että erästä Taidemaalariiliiton jäsentä oli verotettava tuloverolain nojalla ja että hänen taideteosten myynnistä saamansa tulot sekä muut tulot kuuluivat samaan tulolähteeseen. Taiteilijan toimintaa ei pidetty harrastustoimintana, mutta ei myöskään elinkeinoverolain ammatinharjoittamisena. Samaa tulolähteeseen kuuluminen merkitsi ko. taiteilijalle sitä, että hän sai verotuksessa vähentää materiaali- ym. taiteellisen toiminnan menot palkkatuloistaan, kun teosten myyntitulot eivät riittäneet näitä menoja kattamaan. Lääninoikeudet ovat antaneet ammattitaiteilijoille lukuisia samankaltaisia ratkaisuja. Myös sellaisena vuonna, jolloin tuloverolain nojalla verotettavalla taiteilijalla ei ollut yhtään tai hyvin vähän teosmyyntituloja, sai taiteilija lääninoikeuden mukaan vähentää menonsa muista tuloista. (Näin esimerkiksi Hämeen LO 14.11.1995/1055/3 ja Uudenmaan LO 26.3.1996/168/4 ja 6.8.1996/1700/5 ja Pohjois-Karjalan LO 12.2.197/71 sekä Lapin LO 15.6.1993/629)

Verohallituksen Henkilöverotuksen käsikirjan ohjeet lain valinnasta ovat suppeat (Henkilöverotuksen käsikirja, 17:15). Käsikirjaan lisättävät ohjeet siitä, minkä lain nojalla taiteilijaa on verotettava, todennäköisesti yhdenmukaistaisivat verotuskäytäntöä.

Jos elinkeinoverolain nojalla verotettavan taiteilijan elinkeinotoiminnan tulolähteen tulos on tappiollinen eikä pääomatuloja ole, voidaan osa kyseisestä tappiosta vähentää alijäämähyvityksenä taiteilijan muista ansiotuloista määrätystä verosta (TuloveroL 60§, 131-134§). Tietenkin

edellyttäen, että alijäämähyvityksen tekemisen edellytykset muuten ovat olemassa. Näin saatetaan joissain tilanteissa lopullisen maksettavan veron osalta päästä lähelle sitä lopputulosta, joka syntyisi kun taiteilijaa verotetaan tuloverolain nojalla. Tätä vähentämistä on verovelvollisen kuitenkin itse osattava vaatia ennen verotuksen päättymistä. Monien taiteilijoiden tietämättömyys verolakien sisällöistä saattaa johtaa siihen, että he eivät osaa reagoida riittävän varhain asiaan ja menettävät mahdollisuuden alijäämähyvityksen käyttämiseen näissä tilanteissa.

Voikin kysyä, onko riittävää, että taiteilijajärjestöt informoivat taiteilijoita verotuksesta, vai tulisiko verottajan puolelta aktiivisemmin kertoa taiteilijoille eri vaihtoehdoista ja niiden veroseuraamuksista.

2.4. Stipendeistä, apurahoista ja palkinnoista

Saatu stipendi, opintoraha tai muu apuraha tai tunnustuspalkinto voi olla verovapaata tai veronalaista tuloa. Käytän näistä jäljempänä yhteistä nimitystä apurahat ja tunnustuspalkinnot. Valtiolta, kunnalta tai muulta julkisyhteisöltä tai Pohjoismaiden neuvostolta taiteellista toimintaa tai opintoja varten saadut apurahat tai tunnustuspalkinnot ovat aina kokonaan verovapaata tuloa (TuloveroL 82§/L 8.12.1995/1389). Julkisyhteisöjä ovat mm. läänien taidetoimikunnat, ev.lut.kirkko ja kuntainliitto. Yksityiset yhdistykset tai säätiöt, kuten esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto, ulkomainen valtio tai ulkomainen julkisyhteisö eivät ole tässä tarkoitettuja julkisyhteisöjä. (Andersson 1995, 294-298)

Muiden kuin julkisyhteisöjen myöntämät apurahat ja tunnustuspalkinnot ovat verovapaita vain rajoitetusti. Jos edellä mainittujen kokonaan verovapaiden apurahojen ja tunnustuspalkintojen ja muiden apurahojen ja tunnustuspalkintojen yhteismäärä ylittää vuodessa valtion taiteilija-apurahan määrän (noin 75.000 mk vuonna 1999) on ylimenevä osa näistä muista apurahoista ja tunnustuspalkinnoista veronalaista tuloa.

Apurahat voivat olla joko ns. työskentelyapurahoja tai ns. kohdeapurahoja. Taiteilijan taiteellisen toiminnan menot eivät ole vähennyskelpoisia, jos ne on maksettu verovapaalla stipendillä tai apurahalla. Esimerkiksi materiaalihankintoja varten saadulla verovapaalla kohdeapurahalla maksettuja taiteilijatarvikemenoja ei voi enää vähentää taiteilijan muista veronalaisista tuloista. Kun kyseessä on kohdeapuraha, on ko. tarkoitukseen saadulla apurahalla maksetut kulut kohdistettava apurahaan ja katsottava sillä suoritetuiksi. Jos apuraha on annettu jotakin tiettyä työtä varten, muita kuin tähän työhön liittyviä menoja ei tarvitse kohdistaa sitä varten saatuun apurahaan. (Andersson 1995, 303 ja Andersson yms. 1981, 59)

Toisin kuin kohdeapurahaan, työskentelyapurahaan ei tarvitse kohdistaa taiteellisen toiminnan menoja. Valtion taiteilija-apurahan osalta korkein hallinto-oikeus on ottanut kantaa kulujen kohdistamiseen. Päätöksessä (KHO 19.8.1983 t. 3028) on katsottu, että taiteellisesta työstä johtuneet menot eivät kohdistuneet osaksikaan työskentelyedellytysten turvaamiseksi ja parantamiseksi myönnettyyn valtion taiteilija-apurahaan. (Verohallituksen Henkilöverotuksen käsikirja, 11:15).

Vaikka edellä mainittu KHO:n päätös koskee valtion taiteilija-apurahaa, on lääninoikeuksissa sovellettu sen periaatetta myös silloin, kun kyseessä on muulta kuin valtiolta, esimerkiksi yksityiseltä säätiöltä, ilman tilitysvelvollisuutta saatu työskentelyapuraha. (Näin esimerkiksi Hämeen LO 3.2.1998/28/1)

Verotuskäytäntöä kulujen kohdistamisesta muihin kuin valtion työskentelyapurahoihin voitaisiin selkeyttää lisäämällä asiasta täsmennys Henkilöverotuksen käsikirjaan.

Taidekilpailuista saadut palkinnot ovat yleensä veronalaista tuloa. Tärkeän poikkeuksen muodostavat niiden kilpailujen palkinnot, jotka valtiovarainministeriö on nimennyt verovapaiksi (TuloveroL 83§). Lain säännöksen mukaan palkinnon nimeäminen verovapaaksi tapahtuu vuosittain etukäteen. Monet, merkittävätkin taidekilpailut syntyvät kohtuullisen lyhyen valmisteluajan puitteissa. Kilpailut, jotka halutaan verovapauden piiriin tulee ilmoittaa Opetusministeriölle jo kilpailua edeltävän vuoden syksynä. Tämän vuoksi lyhyellä valmistelulla syntyneet kilpailut eivät ehdi verovapauskäsittelyyn mukaan.

Lain säännöstä tulisi muuttaa siten, että palkinnon nimeäminen verovapaaksi on mahdollista ympäri vuoden.

2.5. Tulonhankkimismenoista

Taiteilijoiden tulonhankkimismenoja on hyvin monenlaisia. Jäljempänä käsittelen vain muutamia niistä, koska koko kirjon yksityiskohtainen esitleminen ei tässä yhteydessä ole tarkoituksenmukaista. (kts. menoista lisää Taiteilijain verotustyöryhmän muistio 1985 ja Andersson yms. 1981)

Tuloverolain mukaan ”verovelvollisella on oikeus vähentää tuloistaan niiden hankkimisesta tai säilyttämisestä aiheutuneet menot”. Näitä menoja ovat muun ohessa taiteenharjoittamisesta muutoin johtuneet menot, jos niitä ei ole suoritettu verovapaalla stipendillä tai apurahalla. (TuloveroL 29§, 31§). Elinkeinoverolaissa todetaan, että ”vähennyskelpoisia ovat elinkeinotoiminnassa tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot ja menetykset (ElinkeinoveroL 7§).

Tulonhankkimismenojen kohtuullisuusharkinta on poistettu tuloverolaista vuoden 1989 alusta lähtien. Tämä merkitsee sitä, että veroviranomaiset eivät voi enää harkita menojen kohtuullisuutta esim. tulojen suuruuden tai toiminnan laajuuden perusteella. Kohtuullisuusharkinnan poistuttua on rajanveto harrastelijan ja ammattitaiteilijan välillä tullut entistä tärkeämmäksi.

Kohtuullisuusharkinnan poistumisesta huolimatta satunnaisesti käytännön tilanteissa on tullut esille verovalmistelijan tekemiä prosentuaalisia menojen leikkauksia, joissa esimerkiksi vähennyskelpoiseksi menoksi hyväksytään 30% kokonaismenoista ilman, että hylättyjä menoja mitenkään eritellään tai leikkausta perustellaan. (Laevuo, haastattelu) Tällainen verovalmistelu ei juuri lisää taiteilijan luottamusta verottajaan ja on muutenkin, esimerkiksi oikaisuvaatimuksen tekemisen kannalta ongelmallista.

Työhuone on selkeä menoerä niin kuvataiteilijoille kuin muusikoillekin. Hyvän kuvauksen työhuoneen tarpeellisuudesta antaa Taiteilijan verotustyöryhmän muistio. ”Lähes kaikki taiteilijat tarvitsevat työhuonetta. Taiteilijat tarvitsevat työhuonetta jo sitä syystä, että työrauha on luovan taiteellisen toiminnan välttämätön edellytys. Toisaalta työhuone on välttämätön myös siitä syystä, että taiteilijoiden, esimerkiksi kuvataiteilijoiden ja muusikoiden työvälineet, kuten maalaustelineet, materiaalit, keskeneräiset työt, instrumentit ja muut sellaiset vaativat runsaasti tilaa. Taiteilijan käyttämän materiaalin epäterveelliset tai suorastaan myrkylliset ominaisuudet vaikuttavat myös ratkaisevasti erillisen työhuoneen tarpeeseen. ... Taiteilija yleensä pyrkii, mikäli hänellä on siihen taloudellisia mahdollisuuksia, vuokraamaan erillisen työhuoneen tai ateljeen. Koska varsinkin

ateljeiksi tarkoitettut tilat ovat vaikeasti saatavissa tai kalliita, taiteilijat joutuvat usein käyttämään asunnon yhteydessä olevia huoneita työhuoneina.” (Taiteilijain verotustyöryhmän muistio 1985, 9-10. Taiteilijan työhuonekuluista myös Andersson yms. 1981, 24-28).

Verotuskäytännössä verottaja on voinut todellisten työhuonekulujen täysimääräisen vähentämisen sijasta myöntää vähennyksenä vain verohallituksen yhtenäistämisohjeen mukaisen kaavamaisen työhuonevähennyksen, joka esimerkiksi vuonna 1998 oli enintään 3000 mk.

Yksittäisiä verotusratkaisuja on muutettu valitusasteissa, mutta verotuskäytäntöä parantaisi esimerkiksi Verohallituksen Henkilöverotuksen käsikirjaan lisätty yleinen luonnehdinta taiteilijoiden työhuoneista ja siitä, miksi tällainen työhuone on kulujen vähentämisen osalta eri asemassa kuin muiden kotona työtä tekevien työhuoneet. Verotuskäytännön työhuonekulujen vähentämisen ongelmiin toisi todennäköisesti parannusta myös taiteilijoiden verotuksen keskittäminen

Taiteilijan ammatista johtuvat puhelinkulut ovat vähennyskelpoisia. Ongelmia aiheuttaa lähinnä se, että verottaja saattaa katsoa esimerkiksi huomattavan osan matkapuhelinkuluista yksityiskäytöksi. Näissä tilanteissa olisi muistettava, että vapaa taiteilija, oli hän sitten muusikko tai kuvataiteilija, hoitaa ammattiinsa liittyviä asioita nimenomaan päiväsaikaan, kun puhelimen käyttö on kallista. Verotuskäytännössä esiin tulleet tilanteet (Laevuo, haastattelu), joissa esimerkiksi 10.000 mk puhelinkuluista on arvioiden hyväksytty vähennyskelpoiseksi kuluksi vain 1.000 mk, tuntuvat taiteilijan kannalta kohtuuttomilta. Jonkinlainen yhteisymmärrys asiasta tulisi löytää taiteilijoiden ja verottajan välillä.

Verotuksen keskittäminen taiteellisen työn luonnetta tunteville valmistelijoille lisäisi todennäköisesti verotuskäytännön yhdenmukaisuutta ja taiteellisen työn erityisluonne voitaisiin ottaa paremmin huomioon.

Työ- ja työskentelymatkoista sekä opintomatkoihin aiheutuneita vähennyskelpoisia menoja ovat matkakustannukset ja majoittumiskustannukset, riippumatta siitä, tehdäänkö matka kotimaassa vai ulkomaille (Andersson yms. 1981, 30-35). Matka- ja majoituskustannusten lisäksi saadaan tilapäisestä työ- ja työskentelymatkasta erikseen vähentää lisääntyneet elantokustannukset. Elantokustannusten lisäyksellä tarkoitetaan niitä menoja, joilla taiteilijan elantokustannukset ylittävät hänen tavanomaiset elantokustannuksensa. Opintomatka on vähennyskelpoinen, kun matka on tulon hankkimis- tai säilyttämistarkoituksessa tehty eli se tähtää esimerkiksi ammattitaidon ylläpitämiseen, tai on tarpeellinen jo olevan työn tai tehtävän hoidon kannalta (opintomatkan kulujen vähennyskelpoisuudesta ks. Andersson yms. 1981, 31-33).

Työ- ja opintomatkojen vähentämisessä ei varmaan koskaan päästä kaikkia verovelvollisia tyydyttävään ratkaisuun. Vastaisuudessaakin on tarkoituksenmukaista vaatia verovelvollisilta kohtuullisen yksityiskohtaiset selvityksen matkojen luonteesta ja niiden liittymisestä taiteellisen toimintaan.

Todennäköisesti näissäkin tapauksissa ratkaisujen yhdenmukaisuutta voitaisiin parantaa valmistelua keskittämällä, jolloin verovalmistelijalla olisi ainakin perustietämys esimerkiksi siitä, minkä tyyppisiä työ- ja opintomattoja kunkin taiteen alan taiteilijoiden on ammattitaitonsa ylläpitämiseksi tärkeää tehdä.

Esiintyvien taiteilijoiden esiintymiskulut, kuten kosmetiikka ja esiintymisvaatteet ovat verotuksessa ongelmallisia, sillä verotuskäytäntö on ollut vaihtelevaa ja sattumanvaraista. Esiintyvän taiteilijan,

esimerkiksi muusikon esiintymistilanteessa ei ole kyse pelkästään musiikkiin perustuvasta vaikutelmasta, vaan kokonaisvaltaisesta elämyksestä, jossa asuilla ja meikeillä on tärkeä osansa.

Taiteelliseen toimintaan käytettävien koneiden, kaluston ja muiden työvälineiden hankintamenot ovat yleensä vähennyskelpoisia vuotuisin poistoin. Video- ja multimediataitteen piirissä toimivilla taiteilijoilla on ollut hankaluuksia vähentää video-, TV- ja ATK-laitteiden kuluja ammattinsa työvälineinä. Laitehankinnoista aiheutuneita menoja ei tulisi sekoittaa muiden verovelvollisten elantomenoihin. Eräässä ratkaisussa videotaiteilijan TV katsottiin elantomenoksi, vaikka sitä säilytettiin taiteilijan työhuoneella, ja käytettiin pelkästään videoteosten tekemiseen.

Esiintymiskulujen, koneiden ja laitteiden vähentämisen ongelmia todennäköisesti vähentäisi verotuksen keskittäminen ja siitä syntyvä verovalmistelijan asiantuntemuksen lisääntyminen.

2.6. Keskitetty käsittely

Olen edellä useassa kohdassa viitannut keskitetyn verovalmistelukäsittelyn mahdollisesti tuomiin etuihin. Koska verotuksen toimittaminen on massamenettelyä, ongelmia syntyy helposti tilanteessa, jossa verovelvollisen veroilmoitus poikkeaa esimerkiksi tulojen tai menojen osalta tavanomaisesta palkansaajan veroilmoituksesta. Ehdotus taiteilijoiden verovalmistelun keskittämisestä taiteilijoiden toimintaa tunteville verovalmistelijoille on tuotu esille mm. verotustyöryhmän muistiossa vuonna 1985 (Taiteilijain verotustyöryhmän muistio 1985, 26-28).

Ehdotus on edelleen erittäin ajankohtainen ja toisi todennäköisesti olennaisen parannuksen taiteilijoiden verovalmisteluun.

2.7. Tulojen vaihtelut vuosittain

Taiteilijoiden toiminnalle ovat tyypillisiä tulojen suuret vuosittaiset vaihtelut. Koska verotus on progressiivista, merkitsevät tulojen vaihtelut ankarampaa verotusta kuin jos tulot kertyisivät tasaisesti joka vuosi. Tulojen vuosittaisesta vaihtelusta syntyy ongelmia myös siksi, että tulo ja meno syntyvät eri verovuosina, jolloin meno saatetaan joutua maksamaan jo verotetulla tulolla.

2.7.1. Tulontasaus

Yhtenä vuonna saatu kertatulo, esimerkiksi yksityisnäyttelystä tai tilaustyöstä, voi olla kertynyt työstä, jota on tehty kahtena tai useampana vuotena. Tällöin taiteilija voi vaatia tulontasausausta (tuloverolaki 128§ ja 129§), jonka tarkoituksena on lieventää valtionveron progression vaikutusta ja pienentää suurista kertatuloista aiheutuvaa verotuksen lisärasitusta. Tulontasaus on veron maksuunpanoon liittyvä toimenpide.

Tasattavan kertatulon tulee olla vähintään 15000 mk:n ansiotulo ja kertynyt 2 tai useammalta vuodelta. Sen on lisäksi oltava vähintään 1/4 taiteilijan kyseisenä vuonna saaman puhtaan ansiotulon yhteismäärästä. Tällaisena tulona voidaan pitää mm. palkkaa tai eläkettä, taiteilijan tuloja tekijänoikeudesta sekä myös taiteilijan valmistaman yhden tai useamman taideteoksen kalenterivuoden aikana tapahtuneesta yhdestä tai useammasta myynnistä saamien tulojen yhteismäärää.

(TuloveroL 128§)

Tulontasasta tehtäessä kertatulosta vähennetään ensin siihen kohdistuvat luonnolliset vähennykset (mm. materiaalikulut). Sen jälkeen kertatulo jaetaan niiden vuosien lukumäärällä, jolta tulon katsotaan kertyneen (enimmillään 5 vuotta). Kertatulon osasta maksettava vero lasketaan siten, että yksi kertatulon osista lisätään taiteilijan kyseisen verovuoden muuhun verotettavaan ansiotuloon ja näiden tulojen yhteismäärästä laskettavasta verosta vähennetään verovuoden muusta ansiotulosta menevä vero. Tämä verojen erotus kerrotaan kertymisvuosien määrällä, jolloin saadaan kertatulosta menevä vero. Veron on kuitenkin oltava vähintään 15 % kertatulosta. (TuloveroL 129§) Jos kertatulo sisältyy elinkeinotoiminnan tulokseen katsotaan tulontasauksen kohteena olevaksi kertatuloksi yhtä suuri suhteellinen osuus kertatulon kokonaismäärästä kuin ansiotulon osuus on verovelvollisen elinkeinotoiminnan tuloksesta. (TuloveroL 128§)

Tulontasaus säännöstä muutettiin tuloverolain uudistamisen yhteydessä 1992. Uusi säännös vähensi tulontasauksen edullisuutta niissä tapauksissa, joissa verovelvollisella on verovuonna runsaasti muita progressiivisesti verotettavia ansiotuloja (Andersson 1995, 369-370).

2.6.2. Menovaraus

Tulontasaus säännöstö ottaa huonosti huomioon taiteilijoiden tulojen suuret vuosittaiset vaihtelut. Taiteilijain menovaraustyöryhmän muistiossa todetaan, että ”Etukäteen maksetun tulon, kuten tilaustyöstä saadun ennakkomaksun osalta tulontasausmahdollisuus ei kuitenkaan ole toiminut, koska säännöksestä puuttuvat soveltamiseen tarvittavat yksityiskohdat myöhemmin kertyvien menojen vähentämiseksi.” Juuri taideammateille on usein tyypillistä, että tulo ja siihen kohdistuva meno syntyvät eri aikoina, usein eri verovuosina. (Taiteilijain menovaraustyöryhmän muistio 1995, 5-6) Menovarauksen tarpeellisuutta on perusteltu laajasti em. muistiossa.

Menovaraustyöryhmän muistio sisältää valmiin ehdotuksen taiteilijoiden menovaraukseksi. Toteutuessaan ehdotus parantaisi oleellisesti taiteilijoiden mahdollisuuksia tehdä varauksia. Työryhmän ehdotus sisältää kuitenkin joitain ongelmia. Niitä aiheutuu mm. siitä, että varaus on tarkoitettu vain tuloverolain nojalla eikä elinkeinoverolain nojalla verotettaville taiteilijoille, ja siitä, että varaus on tarkoitettu vain taiteellisen toiminnan menojen maksamiseen. Taiteilijan työskentelyedellytysten kannalta on tärkeää, että varausta voidaan käyttää myös elinkustannusten maksamiseen, ilman että tuloutukselle joutuu maksamaan 12% korotuksen. Ei voi olla järkevää, että taiteilijalla on varauksen vuoksi varoja taiteellisen toiminnan menojen maksamiseen, mutta hän joutuu käyttämään työaikansa hankkiakseen tuloja elinkustannusten maksamiseen. Ehdotettu korotus saattaa myös ohjata taiteilijan turhiin hankintoihin.

Ehdotetulla tuloutuksen korotuksella on tarkoitus hillitä kohtuuttoman verovelan syntymistä taiteilijalle. Ilmeisesti kuitenkin esimerkiksi Ruotsin tekijäntili ei ole käytännössä johtanut verovelkaongelmiin, joten käytännössä korotus lienee tarpeeton. (Taiteilijain menovaraustyöryhmän muistio 1995, 9)

Menovaraustyöryhmän ehdottama varauksen maksimimäärä 100.000 mk saattaa olla joillekin taiteilijoille liian alhainen, joten ehdotuksen maksimimäärää on syytä korottaa.

Varausjärjestelmän aikaansaaminen on erittäin tarpeellista monien ja toimiin sen säätämiseksi tulisi ryhtyä pian.

3. Eläketurva Suomessa

Taiteilijoiden eläketurva muodostuu pääpiirteissään taiteilija-, työ- ja kansaneläkejärjestelmistä. Ylimääräinen taiteilijaeläke on valtion myöntämä tunnustusluontoinen eläke. Työeläke perustuu työ- tai virkasuhteeseen tai yrittäjätoimintaan. Kansaneläkkeeseen on oikeus kaikilla Suomessa vakinaisesti asuvilla henkilöillä.

Työeläke on osa suomalaista sosiaaliturvaa. Sen piiriin kuuluvat useimmat kansalaiset: työsuhteessa olevat esimerkiksi Työntekijäin eläkelain (8.7.1961/395) TEL:in, omaa työtä tekevät Yrittäjien eläkelain (14.7.1969/468) YEL:in sekä virassa olevat valtion tai kuntien eläkejärjestelmiin. Ulkopuolelle jäävät lähinnä kotiäidit ja -isät, opiskelijat, sellaiset omaa työtä tekevät henkilöt, joiden työtulo jää alle YEL:n minimityötulonrajan sekä osa työttömistä. Eri työeläkelakien vanhuuseläkkeen ehdot ja eläkkeen määrää koskevat yksityiskohtaiset säännökset ovat vaihtelevat.

Työeläkejärjestelmä takaa eläketurvan niille henkilöille, jotka tekevät pitkän työuran vähintään kohtuullisen tasoilla tuloilla. Sen sijaan henkilöillä, joilla on epäsäännölliset tulot tai joiden työnkuva on vaihteleva, kuten taiteilijoilla, ovat eläkekertymät usein hyvin alhaiset. Lopputulos eläketurvan kannalta voi joissain yksittäisissä tapauksissa olla myös yllättävä. Esim. työmarkkinatuki, peruspäiväraha ja kotihoidontuki eivät kerrytä eläkettä, vuorotteluvapaan tulee olla riittävän pitkä, eikä sitä ei tulisi jakaa kahdelle vuodelle. Sen sijaan esimerkiksi ansiosidonnaisella työttömyyskorvauksella oleville eläkettä kertyy työeläkelisän muodossa. Oman lisänsä tuovat vielä apurahat, joihin ei useinkaan sisälly eläkeoikeutta.

3.1. Yrittäjätoimintaan perustuva työeläke

Yrittäjien eläkelaki (YEL) koskee omaa työtä tekeviä kuten vapaina taiteilijoina toimivia kuvataiteilijoita ja muusikkoja silloin, kun he tekevät ansiotyötä olematta tässä työssään työ- tai virkasuhteessa.

Yrittäjäeläke on lakisääteinen vakuutus, joka on otettava, jos toiminta täyttää laissa säädetyt edellytykset. Omaa työtä tekevä taiteilija kuuluu yrittäjien eläkelain piiriin kun seuraavat edellytykset täyttyvät:

- hän on 18-64 -vuotias,
- yrittäjätoiminta on jatkunut yhtäjaksoisesti vähintään neljä kuukautta 18 ikävuoden jälkeen,
- YEL:n mukainen työtulo (kts. jäljempänä) on vähintään 28.414,69 mk (1999) vuodessa,
- eikä hänen taiteilijan toimintansa kuulu muun eläkelain piiriin.

YEL:n piiriin voi kuulua myös työ- tai virkasuhteessa oleva taiteilija, jos hänen ns. vapaana taiteilijana toimimisensa täyttää edellä mainitut edellytykset. Tosin tietyin edellytyksin hän voi täyttää vakuutuksesta vapauttamisen edellytykset.

3.1.1. Taiteilijan YEL:n mukainen työtulo

YEL-vakuutus on otettava viimeistään kuuden kuukauden kuluessa YEL:n piiriin kuuluvan toiminnan aloittamisesta. Vakuutusta otettaessa arvioidaan eläkevakuutusyhtiön kanssa taiteilijan työpanos eli hänen työtulonsa.

Taiteilijan lopullinen yrittäjäeläke määräytyy työtulon, vakuutuksen voimassaoloajan ja syntymäajan perusteella. Eläkettä karttuu vuodessa 1,5 % (60-64 -vuotiailla 2,5%) eläkelaitoksen vahvistamasta YEL-työtulosta. Työtulolla hinnoitellaan eläketurvan näkökulmasta taiteilijan työpanos. YEL:n mukainen työtulo ei suoranaisesti liity toiminnan taloudelliseen tulokseen.

Eläketurvakeskus ja Suomen Taiteilijaseura ovat yhteistyössä laatineet ohjeet kuvataiteilijoiden työtulojen arvioimiseksi. Muusikkojen työtulo-ohjeet on laadittu Eläketurvakeskuksen ja Suomen Muusikkojen liiton toimesta. Työtulo-ohjeiden tarkoituksena on antaa oikeat puitteet työtulon vahvistamiselle.

Suomen Taiteilijaseuran työtuloperuste:
(Eläketurvakeskus 1996, 51)

Kuvataiteilijoiden myyntitulot saattavat vaihdella keskenään huomattavasti. On myös varsin tavanomaista, että päätoimisellakin kuvataiteilijalla on itsenäisen toimintansa ohella työsuhteinen sivutoimi (esimerkiksi taideopettaja). Tällöin kuvataiteilijan yrittäjätyö saattaa yrittäjäeläkelain näkökulmasta olla lähinnä sivutoimiseksi katsottavaa.

Kuvataiteilijan yrittäjäeläkkeen perusteena oleva työtulo määritellään kuvataiteilijan vuosimyynnin perusteella seuraavasti:

Vuosimyynti, mk/v	Yrittäjän työtulo, mk/v
- 60 000	- 38 000
60 000 - 120 000	38 000 - 54 000
120 000 - 180 000	54 000 - 65 000
180 000 - 240 000	65 000 - 83 000
240 000 -	83 000 -

Taulukossa tarkoitetaan vuosimyyntiä, josta on vähennetty taiteellisen toiminnan aiheuttamat kulut. Kuvataiteilijoiden kesken taiteellisen toiminnan kulut vaihtelevat suuresti; esimerkiksi suurta veistosta tekevän kuvanveistäjän työtila ja materiaalikustannukset (joihin voi sisältyä myös ostettuja palveluja kuten valimo- ja kiviveistämökuluja) ovat eri luokkaa kuin useimpien kuvataiteilijoiden.

Taiteilijalle, jolle on myönnetty valtion pitkäaikainen taiteilija-apuraha, karttuu taiteellisesta toiminnasta eläkettä myös valtion eläkelain mukaan. Yrittäjän eläkelain mukaista työtuloa vahvistettaessa voidaan tällöin YEL:n mukaista työtuloa vähentävänä tekijänä ottaa huomioon samasta toiminnasta saatu apuraha tai korvaus siltä osin kuin siihen liittyy lain tai julkisen säännön mukainen oikeus eläketurvaan. Myös voimassa olevaa työtuloa voidaan tarkistaa samoin perustein.

Suomen Taiteilijaseuran työtulo-ohje tulisi ajanmukaistaa. Vuodesta 1996 lähtien myös viisivuotisista valtion taiteilija-apurahoista on kertynyt eläkettä VEL:n mukaan, mikä olisi huomioitava ohjeessa. Käytännön tilanteissa on ongelmia aiheutunut myös siitä, että ohjeiden minimityötuloa vastaava vuosimyynti ei ole tarkkaan määriteltä. Erityisesti silloin, kun taiteilijan vuosimyynti on lähellä minimirajaa, tulisi taiteilijan pystyä varmasti etukäteen selvittämään, onko hän vakuuttamisvelvollisuuden piirissä vai ei.

Suomen Muusikkojen Liiton työtuloperuste:
(Eläketurvakeskus 1996, 49)

Valtaosa päätoimisesta muusikkoyrittäjyydestä on kevyen musiikin orkesteritoimintaa. Yrittäjä-muusikoiden ansiotaso saattaa vaihdella huomattavastikin vuodesta toiseen riippuen mm. julkaistuista äänitteistä, hiteistä, ohjelmatoimistosta, julkisuudesta, toiminnan kuluista jne. Mitään vakiintunutta tulotasoa ei voida asettaa.

Lähinnä oikea teoreettinen mittapuu voisi olla ravintolamuusikkojen työehtosopimus, jossa määritellään orkesterin jäsenen päiväpalkka (490 mk/pv). Sen mukaan säännöllistä viisipäiväistä työviikkoa tekevän ravintolamuusikon vuosiansioksi muodostuisi noin 118 000 markkaa. Lähemmäksi todellisia vuosiansioita päästään kuitenkin käyttämällä hyväksi Muusikkojen työttömyyskassan tilastoja. Kassasta työttömyyspäivärahaa saaneiden muusikkojen keskimääräiseksi laskennalliseksi vuosituloksi muodostuisi 81 600 markkaa. Valtaosa päivärahan saajista oli keikkamuusikkoja.

Muusikkoyrittäjän työtulo:

Päätoimisen kevyen musiikin esitys- ja orkesteritoimintaa harjoittavan muusikkoyrittäjän työtuloa arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää edellä mainittuja lukuja.

En tässä yhteydessä pohdi laajemmin taiteilijoiden alhaisen tulotason vaikutuksia mm. eläkekertymiin ja ansaittujen eläkkeiden markkamääriin. Tätä ongelmaa on valotettu ns. Taisto -toimikunnan mietinnössä. Sen mukaan vain neljännes kuvataiteilijoista on maksanut yrittäjäeläkettä, joten monien kuvataiteilijoiden eläketurva onkin hyvin huono (kts. Taiteilijoiden sosiaalinen ja taloudellinen asema – toimikunnan mietintö 1995, liite 2, 6-7)

3.1.2. Työtulon vahvistaminen

Taiteilijan työtulon vahvistaa eläkelaitos taiteilijan hakemuksesta. Työtulo nousee automaattisesti vuosittain TEL -indeksin mukana. Jos käytetty työtulo on olennaisesti muuttunut eikä siten enää vastaa todellista työpanosta, on taiteilijan syytä tehdä korjauspyyntö eläkelaitokselle. Työtuloa voidaan muuttaa milloin tahansa, mutta ei takautuvasti.

Vakuutus voidaan lakkauttaa äitiysloman ajaksi, jos taiteilija ei tee työtä sinä aikana. Vakuutusmaksua ei tällöin peritä, mutta myöskään eläke ei kartu. Jos taiteellinen toiminta supistuu pitkäksi ajaksi, voidaan työtuloa laskea edellyttäen että muutosilmoitus tehdään toiminnan supistuessa. Työtuloa ei siis voida laskea jälkikäteen.

3.1.3. YEL -vakuutusmaksu

YEL -vakuutusmaksu on 21% työtulosta vuonna 1999. Uudelle, alle 43 -vuotiaalle vakuutuksenottajalle myönnetään vakuutuksenottovuodelle ja kahdelle seuraavalle maksuun 50% alennus. Alennuksen voi saada vain kerran.

Pienituloisen taiteilijan on usein taloudellisesti vaikea selviytyä vakuutusmaksustaan. Esimerkiksi 38.000 mk työtulolla vakuutusmaksu on 7.980 mk, mikä on suuri summa, kun talous on muutenkin tiukalla. Jonkinlaista alennettua maksuprosenttia tulisi ryhtyä soveltamaan taiteilijoihin maatalousyrittäjien tapaan.

3.1.4. Eläkkeen kertyminen

Yrittäjäeläkettä kertyy yrittäjätoimintaa harjoittavalle yrittäjälle vuosittain 1,5 % työtulosta 60 ikävuoteen saakka ja 2,5% 60-64 -vuotiaille. Eläkkeen suuruuteen vaikuttavat kaikki voimassa olleet työtulot. Minimityötulon mukaisen yrittäjäeläkemaksun maksaminen vuosittain ei juuri kerrytä eläkettä. Esimerkiksi 40 työskentely- ja vakuutusvuoden yrittäjäeläke minimityötulolla maksettuna on karkeasti arvioiden ($35 \times 1,5\% \times 28414$ ja $5 \times 2,5\% \times 28414$) noin 1420 mk/kk.

Työkyvyttömyyseläke on eläkekertymien osalta poikkeuksellinen. Sen saajalle annetaan ns. eläkekuukausia työkyvyttömyyden alkamisen ja normaalin eläkeiän väliseltä ajalta eli lasketaan ns. tuleva aika. Nuorikin henkilö voi siis saada täyden työkyvyttömyyseläkkeen. Tosin ikävuosina 50-59 työkyvyttömyyseläkettä kertyy 1,2% ja vuosina 60-64 0,8% työtulosta.

3.1.5. Vakuutuksen ottamisen laiminlyönti ja pakkovakuutus

Vaikka verotettavilla tuloilla ei ole suoranaista vaikutusta YEL:n mukaisen työtulon määräämiseen, Eläketurvakeskus saa säännöllisin väliajoin mm. taiteilijoiden verotustiedot verottajalta. Jos taiteilijan verotettavat ammattitulot ylittävät vuosittain vahvistetun minimityötulon määrän, eikä taiteilijalla ole YEL -vakuutusta, lähettää Eläketurvakeskus hänelle kyselyn, kuinka hän on eläketurvansa järjestänyt.

Vakuutuksensa laiminlyöneelle taiteilijalle voi Eläketurvakeskus ottaa YEL -vakuutuksen ns. pakkovakuutuksena jostakin vakuutusyhtiöstä. Eläketurvakeskus vahvistaa työtulon joko hankitun selvityksen tai arvion perusteella. Kustannukset peritään taiteilijalta ja ne ovat yleensä noin 30% suuremmat kuin jos vakuutus olisi otettu vapaaehtoisesti. Vakuutus voidaan ottaa takautuvasti enintään kuluvalle ja kahdelle sitä edeltäneelle kalenterivuodelle.

Koska ns. pakkovakuutuksen ottaminen on mahdollista, on erittäin tärkeää, että työtulo-ohjeet ovat riittävän yksiselitteiset ja täsmälliset.

3.1.6. YEL -vakuutuksesta vapauttaminen

Eläketurvakeskus voi hakemuksesta vapauttaa taiteilijan vakuuttamisvelvollisuudesta, jos hänen ja hänen omaistensa eläketurva on jo muulla tavalla riittävästi järjestetty. Riittävä eläketurva saattaa taiteilijalle kertyä esimerkiksi työ- tai virkasuhteisista opetustehtävistä.

Vapautus voidaan myöntää myös takautuvasti jos taiteilijalla ei ole voimassa olevaa YEL -vakuutusta. Vapautusta ei myönnetä takautuvasti, jos YEL -vakuutus on jo otettu. Vapautuksen aikana ei eläkettä kerry.

YEL:n mukainen vakuuttamisvelvollisuudesta vapauttaminen on eri asia kuin tilanne, jossa taiteilija ei kuulu lainkaan vakuutuksen piiriin, esimerkiksi tulojen pienuuden takia. Jos taiteilija ei kuulu YEL:n piiriin, ei vapautusta tarvitse hakea.

3.1.7. Eläke-edut

Yrittäjäeläkkeen perusteella on mahdollista saada vanhuuseläke, varhennettu vanhuuseläke, lykätty

vanhuuseläke, osa-aikaeläke, yksilöllinen varhaiseläke, työkyvyttömyyseläke, perhe-eläke tai työkyvyttömyyseläke.

3.1.8. YEL -työtulon sitominen muuhun sosiaaliturvaan

Toimeentuloturvaan koskevan lainsäädännön selkeyttäminen –muistiossa (Arajärvi 1998, 35) ehdotetaan, että tulevaisuudessa sairaus-, kuntoutumis- ja vanhemmuusetuudesta maksettu korvaus määräytyisi ns. ansiokorvaustulojen mukaan. Ansiokorvaustuloilla tarkoitettaisiin yrittäjillä YEL:n mukaista vahvistettua työtuloa. Koska taiteilijoiden YEL -työtulot ovat varsin alhaiset, pienisivät todennäköisesti taiteilijoiden saamat etuudet nykyisistä. YEL -työtulohan on esimerkiksi kuvataiteilijoiden työtulo-ohjeen mukaan oleellisesti alhaisempi, kuin taiteilijan verotettava tulo, joka nykyään on esimerkiksi monien etuuksien markkamäärän laskentaperusteen lähtökohta.

Vapaiden taiteilijoiden sosiaaliturvan sitomista YEL:n mukaan vahvistettuun työtuloon ei tule tehdä ennen kuin on selvitetty, mitä se todella vaikuttaa etuuksien suuruuteen.

3.2. Työeläke TEL:n mukaan

Yli kuukauden mittainen työsuhde kuuluu työntekijäin eläkelain (TEL) piiriin, jos kaikki seuraavat edellytykset täyttyvät:

- työsuhde on jatkunut keskeytyksettä yli kuukauden,
- työntekijä on 14-64 -vuotias työsuhteen alkaessa,
- veron ennakonpidätyksen alainen ansio on vähintään 1156,69 mk/kk (1999)
- eläke ei määräydy ko. työsuhteesta jonkin muun lain perusteella. (Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 1999, 5)

3.3. Työeläke TaEL:n mukaan

Taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijöiden eläkelain (TaEL 26.7.1985/662) piiriin kuuluvat seuraavat ammattiryhmät (1.1.1998 alkaen): muusikko, näyttelijä, tanssija tai muu esiintyvä taiteilija, ohjaaja, dramaturgi, pukusuunnittelija, lavastaja, sanoma- tai aikakauslehden toimittaja, toimituksellinen avustaja taikka muun painomenetelmällä aikaansaadun teoksen valmistaja, radio- tai televisio-ohjelman toimittaja, kuuluttaja ja taiteellinen avustaja, kielenkääntäjä, tulkki, opas, valokuvan tai elokuvan valmistukseen osallistuva kuvaaja, leikkaaja ja taiteellinen avustaja. Työsuhteelta edellytetään, että se on tarkoitettu jatkumaan vuotta lyhyemmän ajan.

TaEL:n piiriin kuuluvat 1.1.1998 lukien myös kaikki alle 1 kuukauden pituiset yksityisalojen työsuhteet ja yli kuukauden pituiset työsuhteet, joissa palkka jää alle TEL –rajamäärän (1183,94 mk/kk 1999), silloin kun työtä tehdään lyhyessä työsuhteessa, joka ei kuulu TEL:n piiriin. (Työeläke ja sosiaalivakuutus 1999, 34)

TaEL -vakuutus on otettava 14 vuotta täyttäneelle lain piiriin kuuluvaa työtä tekeväälle työntekijälle työn kestosta tai palkasta riippumatta. TaEL -eläkettä karttuu vain jos taiteilija on ansainnut TaEL:n piiriin kuuluvissa työsuhteissa vuoden aikana yhteensä vähintään laissa säädetyn vähimmäismäärän, joka on vuonna 1999 3736 mk, mikä on epäkohta. (Työeläke ja sosiaalivakuutus 1999, 35)

3.4. Apurahojen eläkeoikeus

Valtion pitkäaikaisesta taiteilija-apurahasta karttuu eläkettä valtion eläkelain mukaan. Taiteilija-apurahoja koskevan lain muutoksella (L 143/1995) säädettiin, että myös niistä viisivuotisista valtion taiteilija-apurahoista, joiden apurahakausi alkaa vuoden 1996 alusta tai myöhemmin kertyy taiteilijalle eläkettä.

Puoli-, yksi- ja kolmivuotiset valtion taiteilija-apurahat tulisi saada eläkeoikeuden piiriin. Myös muiden, esimerkiksi kaupunkien ja läänien taiteilija-apurahojen saaminen eläkeoikeuden piiriin tulisi selvittää.

3.5. Kansaneläke

Kansaneläkkeeseen on oikeus jokaisella Suomen kansalaisella, joka on asunut 16 vuotta täytettyään Suomessa vähintään 3 vuoden ajan. Myös muun EU tai ETA maan tai sosiaaliturvasopimusmaan kansalaisella voi olla oikeus eläkkeeseen. Kansaneläkkeen pohjaosa ja lisäosa yhdistettiin vuoden 1997 alusta yhdeksi kansaneläkkeeksi. Kansaneläke pienenee, jos saajalla on muita eläketuloja. Eläkkeen edut ovat vanhuus-, työkyvyttömyys- ja työttömyyseläke, yksilöllinen varhaiseläke sekä hautausavustus. Tämän lisäksi eläkkeensaajalle voidaan maksaa hoitotukea, puolisolisää, lapsikorotusta, rintamalisää ja asumistukea.

3.6. Ylimääräinen taiteilijaeläke

Valtion ylimääräinen taiteilijaeläke voidaan myöntää Suomen kansalaiselle tunnustuksena ansiokkaasta toiminnasta luovana taiteilijana. Taiteilijaeläke voidaan myöntää täytenä eläkkeenä tai osaeläkkeenä. Eläkkeen suuruutta arvioitaessa otetaan huomioon hakijan tulot ja varallisuus. Taiteilijaeläke on suuruudeltaan valtion A 14 –palkkaluokan suuruinen ja saajalleen veronalaista tuloa. Eläke myönnetään vain poikkeustapauksissa (esim. työkyvyttömyys) alle 60-vuotiaalle.

Ylimääräiseen taiteilijaeläkkeeseen liittyy perhe-eläke, joka voidaan myöntää taiteilijaeläkettä saaneen leskelle ja 18 vuotta nuoremmalle lapselle. Perhe-eläke myönnetään Opetusministeriön harkinnan mukaan sosiaalisin perustein.

4. Työttömyysturva Suomessa

4.1. Yleistä

Työttömyyspäivärahalla turvataan työttömälle henkilölle vähimmäistoimeentulo peruspäivärahana. Työttömyyskassaan kuuluvalle maksetaan toimeentulona ansioon suhteutettua päivärahaa (ks. TyöttömyysturvaL 602/84). Työmarkkinatuki on ensi kertaa työmarkkinoille tuleville tai pitkäaikaistyöttömille tarkoitettu tuki (L Työmarkkinatuesta 1542/93). Työttömyysturvaa hoitavat Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistot (perusturva ja työmarkkinatuki) ja työttömyyskassat (ansioturva).

4.2. Oikeudesta työttömyysturvaan

Työttömyyspäivärahaan on oikeutettu henkilö, joka täyttää lain sen saamiselle asettamat edellytykset. Niitä ovat mm.: Hänen tulee olla ilmoittautunut työvoimatoimistoon, kokoaikatyötä hakeva, työkykyinen ja työmarkkinoiden käytettävissä eikä hänelle ole voitu osoittaa työtä tai koulutusta (TyöttömyysturvaL 4§). Ansioturvan saannin ehtona on lisäksi, että hakija täyttää vakuutettuna työssäoloehdon jäädessään työttömäksi (TyöttömyysturvaL 13§ ja 16§).

Jos työttömyyspäivärahaan tai työmarkkinatukeen oikeutettu saa jotakin muuta sosiaalietuutta, se yleensä vähennetään kokonaisuudessaan päivärahasta (TyöttömyysturvaL 27§) tai työmarkkinatuesta (L työmarkkinatuesta 23 §). Poikkeuksen muodostavat kuitenkin esim. perheläkkeet, asumistukilain mukainen asumistuki sekä lapsilisä.

Työmarkkinatuki on päivärahasta poiketen tarveharkintainen (L työmarkkinatuesta 24§), joten saajan omat tai puolison /avopuolison saamat tulot otetaan huomioon tietyin markkamääräisin edellytyksin.

4.3. Työttömyysturvan saamisen työvoimapoliittisista edellytyksistä

4.3.1 Työvoimapoliittinen lausunto

Kun henkilö ilmoittautuu työnhakijaksi ja hakee työttömyysturvaa tai työmarkkinatukea, antaa työvoimatoimikunta tai työvoimatoimisto hänestä työvoimapoliittisen lausunnon. Lausunnon perusteella Kela tai työttömyyskassa tekee päätöksen hakijan oikeudesta työttömyysturvaan.

Erityisesti hakijalle kielteiset lausunnot tulisi perustella hyvin, mutta käytännössä näin ei aina tapahdu. Lausuntoon olisi merkittävä sovellettavan lain säännös, mutta pelkkä lain säännöksen toistaminen ei riitä perusteluksi. Lausunnon perusteluilla on merkitystä erityisesti silloin, jos hakija haluaa valittaa päätöksestä. Valitettavasti käytännössä ratkaisujen perustelut ovat usein erittäin suppeat.

4.3.2. Työnhakijaksi ilmoittautuminen

Oikeus työttömyysturvaan edellyttää yleensä, että henkilö ilmoittautuu henkilökohtaisesti työnhakijaksi työvoimatoimistoon. Oikeus työttömyysturvaan alkaa aikaisintaan siitä päivästä lukien, kun ilmoittautuminen on tapahtunut. Työhakemuksen voimassa pitäminen edellyttää yleensä säännöllistä ilmoittautumista työvoimatoimistoon. Työvoimatoimistolla on valta päättää siitä kuinka usein ja millä tavoin uusiminen tapahtuu. Työhakemuksen voimassaolo päättyy esimerkiksi silloin kun työnhakija saa työtä tai ei uusi hakemusta annettujen ohjeiden mukaisesti.

4.3.3 Työtön

Työttömyysturvaa saadakseen henkilön tulee olla työtön. Työttömyysturvan ulkopuolelle rajataan mm. päätoimiset opiskelijat sekä yrittäjät, jotka eivät voi ottaa vastaan kokopäivätyötä. (Työministeriön ohje, 8)

Taiteilijoiden työttömyysturvassa kiinnostavan ryhmän muodostavat vuosiapurahaa saavat taiteilijat. Työttömyysturvalain hallituksen esityksen perusteluissa ei ole erikseen mainittu apurahoja, mutta oikeuskäytännöstä on tiedossani yksi apurahaa koskeva päätös. Tosin sen saaja oli tutkija, ei taiteilija. Työttömyysturvalautakunnan antaman päätöksen mukaan (875/88/45) henkilön ei katsottu olevan työtön valtion taiteilija-apurahan suuruisen apurahan turvin tutkimusohjelmaa toteuttaessaan, kun apurahan myöntäneen säätiön hallitus oli edellyttänyt tutkimusohjelman toteuttamista ansiotyöstä vapaana. (Työministeriön ohje, 10) Valtion vuosiapurahalla olevat taiteilijat eivät siten ilmeisesti ole työttömiä.

Tiedossani ei ole ratkaisukäytäntöä tilanteista, joissa taiteilija saa kaupungin, läänin tai säätiön taiteilija-apurahan suuruista työskentelyapurahaa, mutta apurahan myöntäjä ei ole kieltänyt apurahan aikaista ansiotyötä. Epäselvää on myös se, onko taiteilija näyttöapurahan (Laki eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista 115/1997) tai kirjastokorvausapurahan (Eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista annettu laki 236/61) aikana työtön, sillä myöntöpäätöksessä ei ole vaatimusta palkatusta toimesta luopumisesta. Toisaalta näyttöapuraha on esimerkiksi verotuksessa työskentelyapurahan luonteinen. Ratkaisevaa on ilmeisesti se, onko taiteilija todella työtön, vai tekeekö hän työtä apurahan turvin.

Vaikka taiteilijalle ei synny kohdeapurahoista ammattituloa, on suuri määrä kohdeapurahoja työttömyysturvan aikana muiden seikkojen kanssa johtanut ainakin yhdessä yksittäistapauksessa (VO 23.9.1994 nro 06551/94/P, ratkaisu selostettu sivulla 21) siihen, että taiteilijan ei katsottu olevan työtön, joten häneltä evättiin työttömyysturva kokonaan.

Apurahojen ja työttömyysturvan yhteensovittamisesta on tärkeää saada tarkempia ohjeita. Yhtenäisen soveltamiskäytännön puuttuminen merkitsee sitä, että taiteilija ei voi etukäteen tietää millainen oikeus hänellä on työttömyysturvaan apurahan aikana tai sen päättymisen jälkeen.

Harrastus- tai vapaaehtoistoiminta

Vapaa kansalaistoiminta tai oman kotitalouden hyväksi tehty työ eivät ole esteenä työttömyysturvan saamiselle (TyöttömyysturvaL 4 a §). Sen sijaan vastikkeetonkaan yritystoiminta ei ole mahdollista työttömyysturvalla.

Työttömyysturvalaissa on säännökset vapaaehtoistyöstä. Henkilöllä on oikeus työttömyysturvaan osallistuessaan pääsääntöisesti yleishyödyllisten yhteisöjen organisoimaan vapaaehtoistoimintaan taikka tavanomaisena naapuriapuna tai vastaavana tehtävään talkootyöhön, edellyttäen että hän täyttää muut tuen saamisen edellytykset. Työltä edellytetään, että se tapahtuu palkatta. Vapaaehtoistyöltä edellytetään, että se tapahtuu yleishyödyllisten päämäärien edistämiseksi tai taloudellista voittoa tavoittelemattoman yhteisön toiminnan tukemiseksi. Toisaalta jos toiminnalla tavoitellaan taloudellista voittoa (yritystoiminta), ei palkatonkaan työ työttömyysturvaa saaden ole mahdollista. Tehtävät, jotka yhteiskunnassa yleisesti tehdään palkkatyönä, yritystoimintana tai ostopalveluna eivät oikeuta työttömyysturvaan, vaikka henkilö työskentelisi niissä palkatta. (Hallituksen esitys 88/1997)

Taiteilijat voivat ilmeisesti työttömyysturvaa menettämättä osallistua mm. omien etujärjestöjensä ja paikallisten taiteilijajärjestöjen yleishyödylliseen yhdistystoimintaan.

Epäselvää sen sijaan on, voiko kuvataiteilija osallistua teoksillaan esimerkiksi taiteilijajärjestön järjestämään näyttelyyn. Tämäkin asia edellyttäisi tarkempaa ohjeistusta, jotta taiteilijat tietäisivät

minkälaiseen toimintaan he ovat oikeutettuja työttömyysturvaa menettämättä.

4.3.4 Kokoaikatyön hakeminen

Työttömyysturvaan on yleensä oikeus vain kokoaikatyötä hakevilla henkilöillä. Oikeutta työttömyysturvaan ei ole henkilöllä, joka ilmoittaa hakevansa vain osa-aikatyötä. Jos henkilö ensisijaisesti hakee osa-aikatyötä, mutta on valmis ottamaan vastaan kokoaikatyötä, ei estettä työttömyysturvan maksamiselle ole. (Työministeriön ohjeet, 11)

4.3.5 Työmarkkinoiden käytettävissä oleminen

Työttömyysturvan saamisen edellytyksenä on, että hakija on työmarkkinoiden käytettävissä. Työttömän työnhakijan katsotaan olevan työmarkkinoiden käytettävissä jollei työtarjouksen perusteella ole toisin todettu (Työttömyysturvalaki 5 §). Tämän lisäksi henkilön voidaan katsoa olevan työmarkkinoiden ulkopuolella, jos hänen olosuhteistaan on pääteltävissä, että hän ei voi ottaa vastaan työtä. Näin esimerkiksi ulkomaanmatkan, kertausharjoitusten, asevelvollisuuden tai sairaalassa tms. laitoksessa tapahtuvan hoidon aikana, jos hän on estynyt vastaanottamasta työtä tai osallistumasta koulutukseen. Henkilölle on varattava kohtuullinen aika lastenhoidon, kulkemisen ja muiden vastaavien esteiden poistamiseen.

Ulkomaanmatka

Oikeus työttömyysturvaan säilyy lyhyen, yleensä enintään noin viikon pituisen, satunnaisen ulkomaanmatkan aikana. Edellytyksenä on, että henkilö on etukäteen ilmoittanut työvoimatoimistolle matkasta, sen ajankohdasta ja yhteystiedoistaan (vähintään postiosoite), ja että henkilö on matkan aikana tavoitettavissa ja kykenee kohtuullisessa sekä tavanomaisessa ajassa ottamaan vastaan työtä tai koulutusta. Tämän säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa tavanomainen virkistäytyminen myös työttömälle ilman työttömyysturvan menetystä. (Työttömyysturvalaki 5 § ja Hallituksen esitys 88/1997).

Opiskelu

Päätoimisilla opiskelijoilla ei ole oikeutta työttömyyspäivärahaan. Heillä ei ole oikeutta päivärahaan myöskään opiskelun lomajaksojen ajalta. Päätoimisina opintoina pidetään lukion, ammatillisen oppilaitoksen tai kansanopiston päiväopetuksena järjestettäviä opintoja sekä opintoja korkeakoulututkinnon suorittamiseksi. Myös muu koulutus, jossa koulutus- tai opetussuunnitelman edellyttämä työmäärä on keskimäärin vähintään 25 tuntia viikossa tai kolme opintoviikkoa kuukaudessa katsotaan päätoimiseksi. (Työttömyysturvalaki 5 b § ja Hallituksen esitys 88/1997)

Henkilön työttömänä aloittaman opiskelun vaatimaa työmäärää arvioitaessa otetaan huomioon opintojen vaatima työmäärä, opiskelun sitovuus, henkilön opiskelua edeltävä työssäolo sekä aiemmin hankkima koulutus. Ratkaisevana on pidettävä sitä, onko opiskelun vaatima työmäärä niin suuri, että se on esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. Tähän ei vaikuta se, edellyttääkö koulutus läsnäoloa joka päivä oppilaitoksessa tai muussa koulutuksen järjestämässä tai osoittamassa paikassa. (Työttömyysturvalaki 5 b § ja Hallituksen esitys 88/1997)

Opintoja pidetään päätoimisina siihen saakka, kunnes henkilö esittää selvityksen opiskelun päättymisestä eli ero- tai tutkintotodistuksen tai väliaikaisen todistuksen. Opintojen tilapäinen

keskeyttäminen oikeuttaa päivärahaan vain silloin, kun henkilö opiskelee korkeakoulussa. Opiskelua ei pidetä päätoimisena, jos henkilö esittää selvityksen, että keskeytys kestää vähintään vuoden eikä ole sinä aikana peruutettavissa ja että korkeakoulu ei ota vastaan opintosuorituksia. Myöskään henkilöä, joka on kokoaikatyössä olollaan ja samanaikaisilla opinnoillaan osoittanut, ettei opiskelu ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle, ei pidetä päätoimisena opiskelijana. Yleensä on edellytetty vähintään vuoden kestänyttä kokoaikatyötä. (Hallituksen esitys 88/1997) Oikeus työttömyysturvaan yleensä säilyy, jos opiskelu on harrastusluonteista, kuten opiskelu kansalais- tai työväenopistossa.

4.3.6 Yritystoiminta tai sitä vastaava oma työ

Yrittäjän käsite määräytyy mm. työoikeudessa, verotuksessa, eläke- ja tapaturmavakuutuslainsäädännössä eri tavoin. Työttömyysturvan taiteilijoita ja yrittäjyyttä/omaa työtä koskevat ratkaisut ovat olleet vaihtelevia ja niiden ennustettavuus huono. Monissa taiteilijoista koskevista, tiedossani olevista ratkaisuissa on tehty äänestyspäätöksiä. Näin siitäkin huolimatta, että lainsäätäjällä oli hyvä tarkoitus selkeyttää käytäntöä täsmentäessään yrittäjyyttä koskevilta osin lakia vuonna 1994 :

"Esityksen tarkoituksena on myös poistaa nykyinen työttömyysturvan yrittäjyyteen liittyvä tulkintakäytännön epäyhtenäisyys ja siitä johtuva oikeusturvan puute. Tämän vuoksi laissa määriteltäisiin yrittäjän käsite työttömyysturvassa." (HE 267/1994, s. 8) "Kun yrittäjäkäsite määriteltäisiin esityksen mukaan laissa, se poistaisi nykyiset yksilön oikeusturvaan liittyvät epäkohdat. Henkilö voi etukäteen tietää, että on oikeutettu työttömyysturvaan lain mukaisten edellytysten täytyessä. Lakiin otettu määrittely takaa myös yhdenvertaisuuden; ihmiset eivät joudu erilaiseen asemaan eri päätöksentekijöiden erilaisten tulkintojen vuoksi." (HE 267/1994, s. 14)

Yritystoimintaa harjoittavalla henkilöllä ei ole oikeutta työttömyysturvaan siltä ajalta, jona hän työllistyy yritystoiminnassa tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssä. (Työttömyysturvalaki 1 a § ja 5 a §) Työttömyysturvalaki määrittelee yritystoimintaa harjoittavan henkilön. Määrittely on konkreettinen ja liittyy mm. yrittäjien eläkelain mukaiseen YEL -vakuutukseen tai tiettyihin yrityksen omistajuuteen ja johtajuuteen liittyviin tilanteisiin. Vastaavan oman työn käsitteestä enemmän jäljempänä.

Konkreettisen yrittäjän määritelmän mukaan yrittäjänä pidetään mm. ammatinharjoittajana toimivaa taiteilijaa, joka on taiteellista toimintaansa varten velvollinen ottamaan yrittäjien eläkelain YEL:n mukaisen eläkevakuutuksen. Jos henkilöllä ei ole YEL -vakuutusta, on vielä arvioitava, olisiko hän kuitenkin velvollinen ottamaan YEL -vakuutuksen eli tekeekö hän ansiotyötä olematta työ-, virka- tai toimeisuhteessa. Yrittäjälle voidaan myöntää vapautus YEL vakuuttamisvelvollisuudesta. Jos yrittäjälle on myönnetty vapautus yrittäjän työtulon ja muiden ansiotulojen suhteen perusteella, voi olla kyse sivutoimisesta yrittäjästä. Jos vapautus on myönnetty henkilön aiemmin kertyneen vakuutusturvan perusteella, henkilöä pidetään vapautuksesta huolimatta työttömyysturvan tarkoittamana yrittäjänä. (Työministeriön ohjeet, 25)

Taiteilijoiden, erityisesti kuvataiteilijoiden taiteellinen toiminta on usein taloudellisesti niin pienimuotoista, että se ei yllä YEL-vakuuttamisvelvollisuuden piiriin. Eläketurvakeskuksen yrittäjien työtulo-ohjeiden mukaan taiteilijan YEL -työtuloraja on vuoden 1999 aikana 28.414,69 mk vuodessa. Taiteilija ei ole vakuutuksen piirissä, eli vakuutusta ei tarvitse ottaa jos työtulo jää vuodessa rajan alle.

YEL -vakuutus ei tee henkilöstä automaattisesti päätoimista yrittäjää työttömyysturvan näkökulmasta, vaan yksittäistapauksessa tulee selvittää soveltuvatko sivutoimista yrittäjyyttä koskevat säännökset (kts. jäljempänä). Kun henkilö on harjoittanut yritystoiminnaksi katsottavaa taiteellista toimintaa vakiintuneen, kokoaikaisen palkkatyönsä ohessa ja palkkatyön päättyessä tulee työnhakijaksi yritystoiminnan (ja YEL-vakuutuksen) jatkuessa entisessä laajuudessaan, on mahdollista katsoa yritystoiminta sivutoimiseksi ja oikeus työttömyysturvaan voi syntyä.

Ongelmia taiteilijoille ei niinkään aiheudu edellä kerrotusta konkreettisesta yrittäjän määritelmästä, vaan työttömyysturvalain säädöksistä, joissa viitataan vastaavaan omaan työhön. Taiteilijoiden osalta määritelmä ”työllistyy vastaavalla tavalla omassa työssään” on käytännössä osoittautunut hyvin tulkinnanvaraiseksi. Laissa todetaan, että henkilöllä ei ole oikeutta työttömyyspäivärahaan, jos hän työllistyy yritystoiminnassa tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssään. Niin ikään todetaan, että henkilö, joka työttömänä aloittaa yritystoiminnan tai oman työn työllistyy yritystoiminnassa tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssään, jos toiminnan vaatima työ määrä on niin suuri, että se on esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. Ratkaisu työnhakijan asemasta tehdään kokonaisarvion perusteella, ei vain johonkin yksittäiseen seikkaan nojautuen. Työvoimatoimistoilla ei ole tästä rajanvedosta tällä hetkellä antaa taiteilijoille oikeastaan mitään konkreettisia neuvoja.

Käytännössä päätoimisen yritystoiminnan/oman työn ja työttömyyden välinen rajanveto tulee yleensä tehtäväksi kahdessa tilanteessa. Työttömyyspäivärahaa saavan henkilön ryhtyessä yrittäjäksi tai tekemään omaa työtä tai henkilön ilmoittautuessa työttömäksi työnhakijaksi tilanteessa, jossa hän on ennen ilmoittautumista toiminut yrittäjänä, ollut apurahalla tai esimerkiksi sinitellyt satunnaisilla tuloilla ja toimeentulotuella olematta vakituisessa työsuhteisessa työssä.

Työttömyysturva apurahan päätyttyä

Työttömyysturvan yleisistä edellytyksistä johtuu, että työttömyysturvan näkökulmasta yrittäjäksi tulee määritellä henkilö, joka itse voi vaikuttaa omaan työllistymiseensä ja työttömyyteensä. ”Yrittäjä kantaa itse vastuun ja riskin työnsä tuloksellisuudesta ja yrityksensä toiminnan jatkuvuudesta. Yrittäjätoimintaan kuuluu olennaisesti taloudellisen riskin olemassaolo, jota ei voida kompensoida työttömyysturvalla.” (HE 267/1994, s. 8)

Apurahan alkamiseen tai päättymiseen on taiteilijan itse vaikea vaikuttaa, sillä apurahoja hakee aina huomattavasti lukuisampi joukko kuin niitä saa. Arvioitaessa apurahan vaikutusta työttömyysturvaan punnitaan taiteilijan kokonaistilanne, mutta työskentelyapurahan saaminen ei tee taiteilijasta automaattisesti yrittäjää työttömyysturvan näkökulmasta.

Työttömyysturvalautakunta on antanut ratkaisun, jossa on katsottu, että taiteilija ei ole apurahan takia yrittäjä ja voi siksi saada apurahan päätyttyä työttömyysturvaa. Päätöksessä (20.10.1997 nro 06034/97/A) se on todennut, että sitä, saako taiteilija apurahaa vai ei, ei voida pitää ratkaisevana sen selvittämiseksi, katsotaanko henkilön työllistyvän yritystoiminnassa. Kyseinen taiteilija oli saanut 10.000 mk läänin työskentelyapurahan ja ilmoittanut käyttävänsä sen 1.2.-31.3.1997 kuvanveistotyöhön. Muuna aikana hän on käytettävissä opetustyöhön. Ennen apuraha taiteilija oli ollut opetustyössä, oli opettajien työttömyyskassan jäsen ja täytti työssäoloehdon. Työvoimatoimikunta oli katsonut, että hän työllistyy taiteilijana apurahan päätyttyä, kunnes toiminta on ollut yhdenjaksoisesti keskeytyneenä 4 kuukautta. Työttömyysturvalautakunta oli kumonnut päätöksen ja katsonut, että taiteilijalla on oikeus päivärahaan heti apurahan päättymisestä lähtien.

Vakuutusosikeus on antanut samansuuntaisen ratkaisun. Tosin ratkaisu oli äänestysratkaisu 4-1.

Kyseisessä tapauksessa taiteilija oli työllistynyt ennen 3-vuotista taiteilija-apurahaa taideopettajana noin 1,5 vuotta ja saanut toimeentulonsa valmistumisensa jälkeen muutoinkin pääasiassa opetustyöstä. Apurahan päätyttyä joulukuun lopussa, on taiteilija tammikuussa ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi, mutta pitänyt vielä oman näyttelyn helmikuussa. Siinä on ollut esillä apurahan aikana tehtyjä teoksia. Vakuutusoikeus on katsonut, että taiteilijan työ määrä on työttömäksi ilmoittautumisen jälkeen ollut niin vähäinen, ettei se ole ollut esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. (6.6.1996 nro 05533/95/1805) Taiteilija sai työttömyysturvaa.

Pelkästään apurahan saaminen ei näissä tapauksissa riittänyt osoittamaan, että taiteilija on apurahan päätyttyä yrittäjä, kun hän ennen apurahaa oli ollut työttömyysturvan piirissä tai työsuhteisessa työssä eikä yrittäjänä. Oikeuskäytäntöä on vähän, joten taiteilijoita koskevien yksittäisten työvoimatoimistojen ratkaisujen ennustettavuus on huono. Käytännön tilanteiden ongelmallisuutta kuvaa seuraava tapaus, jossa taiteilija jäi vakuutusoikeuden vähemmistön kannalle.

Vakuutusoikeuden äänestysratkaisussa (3-2) taiteilijalle ei myönnetty työttömyysturvaa apurahan päättymisen jälkeen (VO 20.8.1998 06250/97/2506). Vakuutusoikeus toisti Työttömyysturvalautakunnan ratkaisun perustelut, joissa viitattiin työ määrään, jonka ei todettu vähentyneen apurahan päätyttyä. Perusteluissa mainittiin myös se, että taiteilija ei hakenut virkavapautta saatuaan apurahan, vaan oli eronnut vakinaisesta työstään. Tulojen vähäisyydestä todettiin, että se on riski, jota ei kompensoida työttömyysturvalla.

Työskentelyapurahan jaksottaminen on myös ollut ongelmallista. Edellä kerrotussa päätöksessä työttömyysturvalautakunta oli hyväksynyt taiteilijan näkemyksen jaksottaa 10.000 mk työskentelyapuraha kahdelle kuukaudelle. Mutta päätöksessä (9.4.1998 (08116/97/A) saman suuruinen apuraha jaksotettiin kolmelle kuukaudelle, eli jälkimmäisessä tapauksessa taiteilijan katsottiin tulevan toimeen kuukauden pidempään vastaavalla summalla, vaikka taiteellisen toiminnan menot molemmilla taiteilijoilla olivat todennäköisesti samansuuruiset. Ratkaisukäytännön epä johdonmukaisuutta osoittaa myös se, että jälkimmäisessä ratkaisussa taiteilijan katsottiin työllistyvän omassa työssään apurahan aikana. Eli hänellä oli oikeus työttömyysturvaan vasta sen jälkeen kun hän oli lopettanut tai keskeyttänyt taiteellisen toiminnan.

Apurahan vaikutuksista taiteilijan yrittäjyyteen sekä apurahan jaksottamisesta tulisi antaa selkeät ohjeet. Jaksottamisen kuukausittaiset markkamäärät voisivat perustua vaikkapa valtion taiteilija-apurahan kuukausimääriin.

Kohdeapuraha

Työttömän taiteilijan saama yksi kohdeapuraha ei oikeuskäytännössä ole yleensä tehnyt hänestä yrittäjää. Työttömyysturvalautakunnan mukaan taiteilijan ei katsottu työllistyvän yrittäjänä apurahan turvin hänen saatuaan yhden kohdeapurahan 10.000 mk. Kela oli jaksottanut apurahan 7 kuukaudelle. Taiteilijan työ määrän ei osoitettu lisääntyneen. Taiteilija ei ollut työllistynyt taiteilijana aiemmin, eikä siis myöskään apurahan päätyttyä (Työttömyysturvalautakunta 02505/96/T).

Toisaalta suuri määrä kohdeapurahoja on voinut johtaa siihen, että taiteilijan katsotaan työllistyvän omassa työssään, eikä hänellä enää ole oikeutta työttömyysturvaan, vaikka ammattituloa elinkustannuksiin ei taiteellisesta työstä ole syntynyt. Näin esimerkiksi seuraavassa työttömyysturvalautakunnan ratkaisussa, jota vakuutusoikeus ei muuttanut: Taiteilija oli ollut työnhakijana työvoimatoimistossa ja saanut työttömyysturvaa. Työvoimatoimisto oli pyytänyt taiteilijalta selvitystä hänen taiteellisesta toiminnastaan. Taiteilija kertoi selvityksessä toimivansa

vapaana taiteilijana ja saaneensa lukuisia kohdeapurahoja. Toiminta oli taiteilijan mukaan ollut aktiivista ja menestyksellistä, mutta taloudellisesti kannattamatonta. Taiteilija kertoi tarvitsevänsä työttömyysturvaa elinkustannuksiin. Työttömyysturvalautakunta katsoi, että taiteilija työllistyi omassa työssään eikä ollut oikeutettu työttömyysturvaan. Vakuutus oikeus ei muuttanut työttömyysturvalautakunnan päätöstä (VO 23.9.1994 nro 06551/94/P).

Kohdeapurahojen vaikutuksista taiteilijoiden työttömyysturvaan tulisi antaa ohjeet.

Ammattitaidon ylläpitäminen ja työttömyysturva

Työttömyysturvalautakunnan päätöksessä (06034/97/A) todettiin, että sitä, saako taiteilija apurahaa vai ei, ei voida pitää ratkaisevana sen selvittämiseksi, katsotaanko henkilön työllistyvän yritystoiminnassa. Mielestäni vastaavasti esimerkiksi sitä, pitääkö kuvataiteilija näyttelyn, ei voida pitää ratkaisevana sen selvittämiseksi, katsotaanko henkilön työllistyvän yritystoiminnassa. Erityisesti tilanteessa, jossa työttömyysturvan hakija on taideopettaja, on mielestäni perusteltua ajatella, että taiteellinen toiminta on taideopettajalle tärkeää työmarkkinavalmiuksien parantamista ja ylläpitämistä. Yleensä esimerkiksi galleria vastaa näyttelyn aikana kaikista näyttelyn järjestelyistä. Käytännön työtehtävät eivät työllistä taiteilijaa näyttelyn aikana. Useimmat taideoppilaitokset palkkaavat opetustehtäviin kokeneita, tunnettuja taiteilijoita. Oma taiteellinen työ on edellytys opetustyön saamiselle ja menestyksekkäälle hoitamiselle. Näissäkin tilanteissa hyvä ohjeistus selkeyttäisi soveltamiskäytäntöjä.

Ns. freelancerit

Ongelmallisen ryhmän palkkatyön ja yritystoiminnan välisessä rajanvedossa muodostavat ns. freelancerit, joita kuvataiteen piirissä ovat esimerkiksi jotkut valokuvaajat ja freelance-graafikot. Heidän työttömyysturvansa kannalta on keskeistä se, onko heitä pidettävä palkansaajina vai yritystoimintaa/omaa työtä harjoittavina henkilöinä.

Kuten edellä on todettu, työttömyysturvassa rajanveto yrittäjän/oman työn tekijän ja palkansaajan välillä on tärkeä mm. siksi, että henkilö ei voi saada työttömyysturvaa siltä ajalta, jona hän työllistyy yritystoiminnassa tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssään. Yrittäjälle/oman työn tekijälle oikeus työttömyysturvaan voi syntyä vasta kun toiminta on todisteellisesti lopetettu tai keskeytynyt, ellei kyseessä ole sivutoiminen yritystoiminta.

Lähdettäessä arvioimaan sitä, onko henkilö palkansaaja vai yrittäjä, otetaan lähtökohdaksi se, onko hän YEL -vakuuttanut itsensä. Jos henkilöllä on YEL -vakuutus, hän on yrittäjä (Hallituksen esitys 267/1994). Jos YEL -vakuutusta ei ole, tulee pohtia, olisiko henkilö velvollinen ottamaan vakuutuksen (kts. edellä yrittäjän määrittelystä).

Henkilö ei ole velvollinen ottamaan YEL -vakuutusta, jos työtä tehdään työsuhteessa. Työsuhteessa työnantaja on vastuussa eläkevakuuttamisesta. Arvio työsuhteen olemassaolosta tehdään kokonaisarviona. Työsuhteen tunnusmerkkejä ovat mm.:

1. työnantajalla on mahdollisuus työ sopimuslaissa tarkoitettuun työntekijän johtoon ja valvontaan, tosin tosiasiallista valvontaa ei edellytetä, vaan pelkkä mahdollisuus valvontaan riittää (ns. direktio-oikeus)
2. työnantaja huolehtii ennakonpidätyksestä ja sivukuluista

3. työn tekemisestä on sovittu, eikä kyse ole suoritteen myynnistä
4. työntekijä ei ole kyseisen työn osalta ennakkoperintä- eikä alv-rekisterissä
5. työntekijä ei käytä omia tai työtä varten vuokraamiaan työvälineitä
6. työntekijän aiempi työhistoria

Freelancereina toimivat kuvataiteilijat myyvät usein oman, itsenäisesti valmistamansa "suoritteen" olematta mitenkään työsuorituksen aikana työnantajan työnjohdollisen määräysvallan alaisena. Kun toiminnassa yleensä käytetään vielä taiteilijan omia työvälineitä, on taiteilijoiden usein yksittäistapauksessa katsottu työllistyvän yritystoiminnassa. Jos työnhakija todetaan yrittäjäksi, tulee arvioida yritystoiminnan mahdollinen sivutoimisuus. (Työministeriön ohjeet 32-34)

Yrittäjä johtamisesta tai määräysvallasta johtuen

Yrittäjänä pidetään osakeyhtiössä työskentelevää henkilöä (yrityksen osaomistaja), joka

1. joko on johtavassa asemassa sekä omistaa itse vähintään 15 % tai omistaa yhdessä perheensä kanssa vähintään 30% tai jonka perhe omistaa vähintään 30% yhtiön osakepääomasta tai äänimäärästä tai vastaavan määräämisvallan
2. tai johtavassa asemassa toimimatta työskentelee yrityksessä ja omistaa itse tai yhdessä perheensä kanssa tai jonka perhe omistaa vähintään 50% yhtiön osakepääomasta tai äänimäärästä tai vastaavan määräämisvallan.

Yrittäjäksi katsotaan myös sellainen henkilö, joka työskentelee muussa yrityksessä tai yhteisössä, jossa hänellä tai hänen perheenjäsenillään tai hänellä ja perheenjäsenillä yhdessä on edellä mainittua vastaava määräysvalta. (Hilkamo 1999, 155-156) Hankalia tulkintatilanteita on iltatöitä tekeville taiteilijoille on syntynyt esimerkiksi puolison yritysomistuksen vuoksi. (Laevuo, haastattelu)

Jos yksityisen elinkeinonharjoittajan (toiminimi, liikkeenharjoittaja) toiminta on niin laajaa, että hän kuuluu YEL -vakuutuksen piiriin, on hän yleensä yrittäjä työttömyysturvan näkökulmasta. Avoimen yhtiön yhtiömies kuuluu yleensä YEL -vakuutuksen piiriin, joten hänkin on yrittäjä. (Työministeriön ohjeet, 27)

Osuuskunnassa määräysvaltaan ei vaikuta omistusosuus, vaan määräysvalta tulee jäsenyyden perusteella. Ylintä päätösvaltaa käyttää jäsenistö osuuskunnan kokouksissa, jossa päätökset tehdään jäsen ja ääni-periaatteella. Henkilö on katsottava yrittäjäksi, jos hänen ja / tai hänen perheenjäsentensä äänimäärään perustuva määräämisvalta osuuskunnassa on yhdellä henkilöllä vähintään 15% tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa vähintään 30% koko määräämisvallasta. (Työministeriön ohjeet, 29) Käytännössä osuuskuntien perustaminen, esimerkiksi kuvataiteen sektorilla on ollut erittäin ongelmallista ja taiteilija on saatettu katsoa yrittäjäksi, vaikka omistusrajat eivät ylittyisi.

”Keikkamuusikoiden yrittäjäasema määräytyy yleensä edellä olevien omistusrajoja koskevien kriteerien mukaan, koska sovellettava eläkelaki on TaEL. Bändiyhtiössä johtavassa asemassa työskentelevä ja alle 15 % omistava muusikko on siis työntekijän asemassa ja kuuluu palkansaajakassaan. Jos em. rajat ylittyvät, on muusikko yrittäjä eikä hänellä ole oikeutta palkansaajakassan päivärahan. Hänen katsotaan työllistyvän yrittäjänä ja hänen on järjestettävä työttömyysturvansa yrittäjäkassan kautta. Jos taas muusikolla on kunnan porvarillinen päätyö ja soitto on sivutoimista, ei sivutoimen järjestäminen yhtiömuotoon estä päätoimen mukaan määräytyvän päivärahan maksamista mahdollisessa työttömyystilanteessa huolimatta sitä, että

kyseinen muusikko ehkä sivutoimen yhtiössään olisikin em. omistuskriteerien mukaan katsottava yrittäjäksi.” (Tarhio 1995,22)

4.3.8. Työttömänä aloitettu yritystoiminta

Työttömän aloittaessa yritystoiminnan tai sitä vastaavan oman työn arvioidaan onko yrityksen tai oman työn vaatima työmäärä esteenä kokopäivätyön vastaanottamiselle ja siten työttömyysturvan saamiselle (Työttömyysturvalaki 5 a § 2 mom). Yritystoiminnasta saadut tulot otetaan huomioon siten, että henkilölle maksetaan soviteltua työttömyysturvaa.

Joissain tapauksissa työttömänä aloitettua toimintaa saatetaan pitää niin laajana, että se on esteenä kokopäiväisen työn vastaanottamiselle, vaikka toiminta ei alkuvaiheessa tuota tuloja. Silloin oikeus työttömyysturvaan poistuu. Viime kädessä ratkaisu perustuu siihen, missä määrin työ tosiasiallisesti työllistää tekijänsä. (Koskinen yms. 1997, 109)

Jonkinlaista yleistä rajanvetoa siitä, koska yritystoiminta tai oma työ muodostuu työttömyysturvan saamisen esteeksi löytyy lainvalmisteluasiakirjoista. Hallituksen esityksen mukaan toimintaan liittyvät valmistelutoimet, kuten toimitilojen hankinta, yhtiön rekisteröinti, mahdollinen yritystukien hakeminen eivät yleensä ole esteenä työttömyyspäivärahan maksamiselle, vaan yritystoiminnan/oman työn katsotaan työttömyysturvan näkökulmasta alkavan vasta varsinaisen taloudellisen tai tuotannollisen toiminnan alkaessa. Mikäli yritystoiminnan valmisteluun liittyy poikkeuksellisen työllistäviä seikkoja, esimerkiksi tilojen rakennustöitä tai muutostöitä, tai esimerkiksi laajoja markkinointiin liittyviä selvityksiä, on toimintaa pidettävä päätoimisena jo ennen varsinaisen toiminnan alkamista. (HE 267/1994, s. 18)

Lain perustelut eivät ole riittävän olleet selkeät taiteilijoiden käytännön tilanteita ajatellen. Voiko ja kuinka usein esimerkiksi taidekoulusta valmistunut nuori taiteilija laittaa esille teoksiaan näyttelyyn tai hakea apurahaa työttömyysturvaansa menettämättä? Missä vaiheessa yritystoiminnan katsotaan alkaneen? Näihinkin tilanteisiin tulisi saada selkeät ohjeet.

4.3.9. Yritystoiminnan lopettaminen tai keskeytyminen

Kun taiteilijan toiminta täyttää päätoimisen yrittäjyyden tai vastaavan oman työn kriteerit, häntä pidetään työttömyysturvan kannalta yrittäjänä niin kauan kunnes hän on todistettavasti lopettanut yritystoimintansa tai yritystoiminta on ollut keskeytyneenä vähintään 4 kuukautta.

Hallituksen esityksen mukaan henkilön katsotaan todisteellisesti lopettaneen yritystoiminnan mm. silloin kun konkurssimenettely on alkanut tai yritys on vapaaehtoisesti myyty tai purettu. Myyntitapauksessa edellytetään myös, että yrityksen käyttö- ja vaihto-omaisuudesta on luovuttu. Yritystoiminnan lopettamisena pidetään myös tilanteita, joissa henkilö ei yrittäjäriskiin kuulumattomasta syystä, esimerkiksi terveydellisistä syistä voi toimintaa jatkaa. (HE 267/1994, s. 19 ja Työttömyysturvalaki 5 a §). Lisäksi lopettamistilanteessa edellytetään, että yritystoimintaan liittyvästä vaihto- ja käyttöomaisuudesta on luovuttu tai siitä on tehty myyntivoiton jaksottamiseksi etuuden maksajalle myyntivoittolaskelma.

Kuvataiteilijoiden taiteellinen toiminta on harvemmin yritysmuotoista, he toimivat joko ammatinharjoittajina tai toiminnan puitteiden ollessa vielä pienemmät, siten, että heitä verotetaan tuloverolain mukaan ns. muusta ansiotoiminnasta. Näissä tilanteissa selkeät kriteerit siitä, koska

yritystoiminta/oma työ on todisteellisesti loppunut tai keskeytynyt puuttuvat. Näyttönä voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että taiteilija on luopunut yrittäjien eläkelain (YEL) mukaisesta eläkevakuutuksesta ja muista yritystoimintaan liittyvistä vakuutuksista, tehnyt toiminnan lopettamisesta ilmoitukset vero- ja muille viranomaisille sekä luopunut taiteellisessa toiminnassa käyttämistään toimitiloista.

Mikäli toiminta on lopetettu, mutta materiaaleista, koneista, laitteista ja taideteoksista ei ole luovuttu, on työttömyysturvan kannalta kyse yritystoiminnan keskeytymisestä. Kun toiminta keskeytyy, ei taideteoksista, tarvikkeista ja laitteista tarvitse luopua, mutta muuten on pystyttävä osoittamaan, että toiminta on todella keskeytynyt. Oikeus työttömyysturvaan alkaa silloin määräajan (4 kuukautta) jälkeen (Työttömyysturvalaki 5 a § ja Hallituksen esitys 267/1994, s.19)

Taiteilija oli työvoimatoimikunnan mielestä työllistynyt taidemaalarina omassa työssään. Hänen teoksiaan oli mm. ollut esillä näyttelyssä. Taiteilija oli selvittänyt mm. että näyttelyn jälkeen hänellä ei ollut työhuonetta, eikä muutenkaan taloudellisia mahdollisuuksia tehdä taiteellista työtä. Aiemmin tekemiään maalauksia hän säilytti varastossa. Työttömyysturvalautakunta katsoi, että taiteilijan oma työtoiminta on ollut todisteellisesti keskeytyneenä näyttelyn jälkeen vähintään säädetyt neljä kuukautta, joten estettä työmarkkinatuen maksamiselle ei enää ollut. Ratkaisusta on äänestetty. (Työttömyysturvalautakunta 17.8.1998 nro 01790/98/T).

Keskeytyksen tulee olla yhdenjaksoinen. Jos neljän kuukauden sisällä on esimerkiksi päivän työskentely yritystoiminnassa, ei kyseessä ole yhdenjaksoinen keskeytys. Arvioitaessa oikeutta työttömyysturvaan yritystoiminnan keskeytymisen jälkeen, on ratkaiseva hetki yritystoiminnan keskeytyminen, ei se, milloin henkilö on ilmoittautunut työnhakijaksi työvoimatoimistoon. Oikeus työttömyysturvaan alkaa kun 4 kuukautta on kulunut keskeytymisestä. Tarkemmat ohjeet siitä, mikä katkaisee keskeytyminen puuttuvat. Jopa apurahojen hakeminen on eräässä ratkaisussa mainittu perusteluissa seikaksi, joka on katkaissut yhdenjaksoisen keskeytyksen (VO 29.10.1998 10390/97/3550).

Erityisesti sellaisten nuorten taiteilijoiden, joilla on vähän tai ei ollenkaan työhistoriaa työsuhteisista töistä on ollut lähes mahdoton osoittaa, että taiteellinen toiminta olisi keskeytynyt tai päättynyt. Työttömyysturvalautakunnan ratkaisussa 26.4.1999 09499/98/T (josta on valitettu vakuutusosikeuteen) on katsottu, että taiteilija työllistyy omassa työssään, vaikka hänellä on valmistumisensa jälkeen ollut vain yksi näyttely, ei mitään tuloja taideteosten myynnistä mutta toisaalta useampia työsuhteisia töitä, jotka tosin ovat olleet osittain osapäiväisiä ja kaikki määräaikaista. Päätöksen perusteluissa todetaan, että taiteilijan ”työhistorian ja muun selvityksen perusteella on katsottava, että ... työllistyy omassa työssään taidemaalarina...”. Ratkaisussa on annettu huomattavasti enemmän painoa taiteelliselle työlle, vaikka se ei ole tuottanut mitään tuloja, kuin työsuhteisille töille, joista taiteilija on saanut elantonsa.

4.3.10. Sivutoiminen yritystoiminta eli oma taiteellinen työ työsuhteisen työn rinnalla

Vaativuudesta oman työn lopettamisesta tai keskeyttämisestä ei sovelleta sivutoimiseen yritystoimintaan. Sivutoimisella yrittäjällä on oikeus päivärahaan, jos voidaan päätellä yritystoiminnan vaatiman työmäärän olevan niin vähäinen, ettei se ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. Tämä päätelmä voidaan tehdä aikaisemman työsuhteisen (siis esim. työhistoria ja työtulojen kehitys) tai yritystoiminnan olennaisen vähenemisen perusteella. (Työttömyysturvalaki 5 a § ja Hallituksen esitys 267/1994, s. 19)

Yritystoiminta on sivutoimista esimerkiksi silloin, jos henkilö on työskennellyt kahden tai useamman vuoden ajan kokoaikatyössä ja harjoittanut yritystoimintaa samanaikaisesti. Työsuhte kokoaikatyöstä ei saa myöskään päätyä hakijan omaan pyyntöön. (Työministeriön ohjeet, 32) Tällainen tilanne voi taiteilijalla olla esimerkiksi silloin, kun hän jää opetustehtävistä työttömäksi, mutta jatkaa edelleen taiteellista toimintaa samassa laajuudessa kuin opetustehtävissä ollessaan.

Sivutoimisen yritystoiminnan osalta on tiedossani yksi taiteilijaa koskenut Työttömyysturvalautakunnan ratkaisu. Työvoimatoimikunta oli katkaisu pitkä taideopettajan uran tehneen taiteilijan työttömyyspäivärahan tulkiten taiteilijan työllistyvän omassa työssään. Hän oli ollut työttömänä kaksi vuotta edellisen määräaikaisen työsuhteen päätyttyä. Taideopetustyön rinnalla taiteilija oli vuosien varrella pitänyt lukuisia näyttelyitä. Työttömyysturvalautakunnan päätöksen (9.8.1999 (00039/99/A) mukaan taiteilijan olosuhteissa ei näytetty tapahtuneen oleellisia muutoksia. Hänen työhistoriansa tuntiopettajana, verotodistuksista ilmenevä seikka, että muut tulot palkkatulojen ja työttömyysturvaetuksien ohella ovat olleet hyvin vähäiset muiden seikkojen ohella riittivät osoittamaan, että taiteellinen toiminta oli sivutoimista. Estettä työttömyyskorvauksen maksamiselle ei tämän takia ollut. Kyseessä oli äänestysratkaisu 5-1.

Vaikka työttömyysturvalautakunnan ratkaisu oli tässä yksittäistapauksessa taiteilijan kannalta myönteinen, ehti hän olla ilman työttömyysturvaa noin yhden vuoden verran, mistä aiheutui suuria taloudellisia ongelmia.

Monissa työvoimatoimistoissa on taiteilijoille sallittu jonkinasteisen oman taiteellisen työn tekeminen työttömyysturvan aikana. Käytäntö vaihtelee kuitenkin asuinpaikan mukaan ja muutamien työvoimatoimistojen tulkinnat ovat olleet erittäin tiukkoja.

Vähäinenkin taiteellinen toiminta on voinut katkaista työttömyysturvan. Tämä on selkeä käytännön ongelma, joka edellyttäisi tarkempaa ohjeistusta erityisesti taideopettajien osalta, sillä taidekoulut tekevät lukukausien ajaksi määräaikaisia työsopimuksia, joten katkeamattomaan kahden vuoden työhistoriaan ja sen aikaiseen sivutoimiseen yritystoimintaan ei näissä tapauksissa ole mahdollista vedota.

4.4. Soviteltu päiväraha eli sivutyöt ja taideteosten myyminen

Soviteltua päivärahaa voidaan maksaa mm. silloin kun henkilö, ollessaan työttömänä päätyöstä saa tuloa ennen työttömyyttä alkaneesta sivutyöstä tai aloittaa työttömänä yritystoiminnan, jonka työmäärä on niin pieni, että se ei ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. (Hilkamo 1999, 157) Työttömyyspäivärahasta vähennetään 50% palkasta tai yritystoiminnan tulosta sovittelujakson aikana.

Taiteilijan tulee ilmoittaa teosten myynnit ja taiteellisen toiminnan menot, jotka vähennetään myyntituloista. Laissa todetaan, että yritystoiminnan osalta verotuksessa todettu, työtuloksi katsottu osa liike- tai ammattitulosta tai muusta ansiotoiminnasta saadusta tulosta otetaan huomioon. Tuloksi voidaan kuitenkin vahvistaa työttömyyspäivärahan maksamisajankohdan tilannetta vastaava arvioitu tai muutoin todettavissa oleva markkamäärä, mikä on yleensä taiteilijan kannalta järkevämpi vaihtoehto (TyöttömyysturvaL 18§).

Kohdeapuraha on tarkoitettu käytettäväksi johonkin tiettyyn tarkoitukseen, kuten materiaaleihin, näyttelyn vuokraan tms. Satunnaisen kohdeapurahan ei pitäisi vaikuttaa työttömyysturvan

markkamääräiseen suuruuteen, sillä apurahaa vastaavat kulut ovat olemassa eikä mitään ammattituloa taiteilijalle synny.

Taideteosten myynnin ja kohdeapurahojen vaikutuksesta päivärahan suuruuteen ei ole olemassa tarkkoja ohjeita eikä tiedossani ole ennakkopäätöksiä.

Selkeiden ohjeiden puuttuminen on käytännössä ongelmallista, sillä taiteilija ei voi olla varma siitä, miten esimerkiksi taideteosmyynti vaikuttaa 4 viikon jaksolta laskettavaan turvaan, kun saatua myyntituloa vastaavat menot ovat yleensä syntyneet paljon aiemmin kuin ko. tulo.

4.5. Työttömyysturvan uudelleen arviointi taiteilijoiden osalta

Työttömyysturvaa on perinteisesti rakennettu ns. tavallisen palkkatyön tekijän tarpeisiin, eikä se ota huomioon poikkeuksellisten ammattiryhmien, kuten taiteilijoiden erityisolosuhteita ja monipuolista työn kuvaa. Käytännössä taiteilijan oikeusturva kansalaisena työttömyysturvan saamisessa ei toteudu puuttuvan ohjeistuksen ja vaihtelevan ratkaisukäytännön johdosta. Lain säädökset eivät ole riittävän selkeitä, jotta taiteilija voisi etukäteen tietää, mikä hänen sosiaaliturvansa työttömyysaikana on.

Taidekouluista valmistuneiden nuorten taiteilijoiden asema työttömyysturvan saamisessa on erityisen vaikea. Heillä palkkatyöt, jos niitä edes on, muodostuvat satunnaisista opetus- yms. töistä, eikä näin ollen mahdollisen tulevan työttömyysturvan kannalta tärkeää, jatkuvaa työhistoriaa työsuhteisista töistä synny. Näissä tilanteissa taiteilijan on hyvin vaikea arvioida, voiko hän osallistua esimerkiksi näyttelyyn tai anoa apurahaa turvaa menettämättä. Työttömyysturvalainsäädännön kulttuuripoliittinen merkitys on selvittämättä, mutta todennäköisesti pelko työttömyysturvan menettämisestä rajoittaa erityisesti nuorten taiteilijoiden taiteellista työtä.

Esimerkiksi Irlannissa taiteilijoita käsitellään työttömyysturvan osalta oman erityisryhmänä, jolla on mahdollisuus tehdä taiteellista työtä työttömyysturvan aikana. Taiteellinen työ vaikuttaa työttömyysturvaan vasta kun siitä syntyy taiteilijalle ammattituloa.

5. Asumistuki Suomessa

Asumistukea myönnetään pienituloisten asumismenojen kattamiseksi. Asumistukea maksetaan kolmen eri järjestelmän kautta: yleisenä asumistukena (Asumistukilaki 408/75), eläkeläisten asumistukena (591/78) ja opiskelijoiden asumislisänä (Opintotukilaki 21.1.1994/65). Ammatissa toimivia taiteilijoita koskeva tukimuoto on yleensä asumistukilain mukainen asumistukijärjestelmä, jota jäljempänä esitellään.

5.1. Ruokakunta

Asumistukea myönnetään yksinäisille, perheille ja yhteisöruokakunnille (ks. AsumistukiL 1§). Ruokakunnalla tarkoitetaan samassa asunnossa pysyvästi asuvia henkilöitä. Asumistuki myönnetään heille yhteisesti. Ruokakuntaan kuuluviksi katsotaan asunnossa tosiasiallisesti pysyvästi asuvat, vaikka heitä ei olisi merkitty talonkirjaan. Asumistukea voidaan myöntää myös asunnon osaan, jos sen hallinnasta on sovittu erikseen esimerkiksi alivuokrasopimuksella.

5.2. Asunto

Asumistukea voidaan myöntää sekä vuokra- tai asumisoikeusasunnossa että omistusasunnossa asuville. Asumistukea voidaan myöntää myös alivuokralaiselle. Vuokrasuhteen olemassaolo osoitetaan vuokrasopimuksella. Mikäli kirjallista vuokrasopimusta ei ole laadittu, se voidaan tehdä vuokralaisen (tai vuokranantajan) vaatimuksesta.

5.3. Todelliset ja kohtuulliset asumismenot

Hyväksyttäviä asumismenoja ovat vuokra, käyttövastike tai yhtiövastike sekä erikseen maksettavat lämmityskustannukset ja vesimaksut. Omakotitalossa asuvien asumismenoihin luetaan erikseen arvioitavat kiinteistön hoitomenot. Omistusasunnossa asumismenoihin luetaan myös 55 % asunnon hankkimista tai perusparannusta varten otettujen lainojen koroista. Asuntotuotantolain tai aravalain nojalla myönnettyjen lainojen vuosimaksusta tai ennen vuosimaksua määrätystä kiinteästä korosta otetaan huomioon 80%. (Hilkamo 1999, 267)

Asumistukea myönnetään kohtuullisiin asumismenoihin. Valtioneuvosto vahvistaa vuosittain asunnon sijainnin, koon, iän ja varustetason mukaan kohtuulliset asumismenot asunnon pinta-alaneliömetriä kohden sekä ruokakunnan koon mukaisen kohtuullisen asumispinta-alan. Jos todelliset asumismenot tai asunnon pinta-ala ylittävät valtioneuvoston vahvistaman kohtuullisen määrän, jätetään ylimenevä osa huomioimatta laskettaessa asumistuen suuruutta.

5.4. Ruokakunnan tulotaso ja varallisuus

Asumistuen saamisen edellytyksenä on, että ruokakunnan pysyvät kuukausitulot eivät ylitä valtioneuvoston vuosittain vahvistamaa määrää. Tukea myönnettäessä otetaan huomioon jokaisen ruokakuntaan kuuluvan tulot ja varallisuus. Pysyvillä kuukausituloilla tarkoitetaan henkilön hakemisajankohdan säännöllisten bruttotulojen määrää lisättynä mahdollisella omaisuudesta lasketulla tulolla kuukautta kohden. Kaikkia tuloja ei lueta pysyviin kuukausituloihin; esimerkiksi toimeentulotuki, lapsen hoitotuki, lapsilisä tai opintotuki, lukuun ottamatta aikuisopintorahaa jätetään huomioimatta (AsumistukiL 3§ ja AsumistukiA 949/93)

Kuukausitulojen tarkistamiseksi asumistukihakemukseen liitetään palkkalaskelma tai työnantajan todistukset ruokakuntaan kuuluvien henkilöiden tuloista. Ammatinharjoittajan tulee palkkatulojen lisäksi selvittää ammatinharjoittamisesta saatu tulo liittämällä hakemukseen viimeinen tuloslaskelma. Kuukausitulo lasketaan tuloslaskelman mukaisesta voitosta lisäämällä siihen laskelmassa vähennetyt välittömät verot.

Ongelmia bruttotulojen selvittämisessä on niillä taiteilijoilla, jotka eivät ole kirjanpitovelvollisia ja rahoittavat elämisensä ja taiteellisen toimintansa palkkatuloilla. Monilla taiteilijoilla on kuukausittain suuri määrä taiteellisen toiminnan menoja joita he maksavat työsuhteisista töistä saamallaan palkkatuloilla. Lopputulos on kohtuuton, jos esimerkiksi palkkatulot huomioidaan täysimääräisesti ns. bruttotuloina, mutta huomioimatta jätetään verotuksessa vähennyskelpoiset taiteellisen toiminnan menot.

Asumistukiasiain käsittelyssä 1990-luvun alkupuolella käytössä olivat Asuntohallituksen antamat ohjeet, joilla oli tarkennettu suosituksia seuraavasti:

”4.3. Ammatinharjoittajien tulojen määrittelystä asumistuessa:

”Mikäli ammatinharjoittajan tulot vaihtelevat tai tietyinä vuonna maksetaan pitemmältä ajalta kertyneitä palkkioita, voidaan tulo laskea pitemmän ajanjakson keskiarvona. Jos ammattimainen taiteen tai tieteen harjoittaja saa myös muuta kuin ammattiinsa liittyvää ansiotuloa, voidaan ammattitoiminnan samalta vuodelta kertyneitä verotuksessa vähennettäviä menoja vähentää harkinnan mukaan soveltuvin osin myös asumistukea myönnettäessä huomioon otettavista muista ansiotuloista. Apurahoista otetaan huomioon muut kuin kohdeapurahat.” (Asuntohallituksen yleiskirje 9.1.1991 Nro 3/02/1991)

Tämä tarkennus merkitsi sitä, että asumistuen perusteena olevia bruttotuloja määriteltäessä voitiin ottaa huomioon myös taiteellisen toiminnan verotuksessa vähennyskelpoiset menot. Palkkatuloista saatiin vähentää taiteellisen toiminnan menot ennen kuin ryhdyttiin arvioimaan edellytyksiä asumistuen saamiselle.

Asuntohallitus on lakkautettu ja asumistuen maksatus on siirtynyt Kelalle. Asumistuen perusteena oleva bruttotuloja koskeva lainsäädäntö ei kuitenkaan ole tältä osin muuttunut. Saamieni tietojen mukaan Kelan ja asumistukiasioita valvovan ympäristöministeriön antamat, tällä hetkellä käytössä olevat sovellusohjeet eivät ole yhtä yksityiskohtaiset, kuin asuntohallituksen aikanaan antamat. Tästä todennäköisesti johtuu, että monissa yksittäistapauksissa taiteilijoiden menoja ei ole huomioitu ja näin ollen he eivät ole saaneet asumistukea vaikka todelliset käytössä olevat bruttotulot ovat olleet hyvin pienet.

Asumistuen perusteena olevien bruttotulojen laskemisesta ja taiteellisen toiminnan menojen vähentämisestä tulisi antaa taiteilijoita koskevat ohjeet. Muuten yksi ammattiryhmä, taiteilijat, joutuu käytännön tilanteissa ankarammin kohdeeksi kuin muut kansalaiset.

Työskentelyapurahat on perinteisesti otettu huomioon tulona asumistukea arvioitaessa, vaikka ne ovat verovapaata tuloa joka tapauksessa noin 75000 mk asti vuosittain. Tiettyä epäjohtonmukaisuutta onkin sinä, että asumistuen puolella verovapaat apurahat otetaan tuloina huomioon, mikä pienentää taiteilijan saamaa asumistukea, mutta yleensä niissä tilanteissa, joissa korkeammat tulot oikeuttaisivat korkeampaan tukeen, kuten esim. sairaspäivärahassa ja työttömyysturvassa, apurahoja ei huomioida tulona.

Sosiaaliturvassa tulisi vahvistaa yhtenäinen käytäntö kautta linjan apurahojen huomioonottamisessa.

5.5. Varallisuus

Asumistuen saamisen edellytyksenä on myös, ettei ruokakuntaan kuuluvien henkilöiden verotettavan varallisuuden määrä viimeksi toimitetussa verotuksessa yhteensä ylitä valtioneuvoston vuosittain vahvistamaa määrää. Omaisuudesta luetaan tuloksi omaisuusrajan ylittävältä osalta 15 % kuukautta kohden. Omaisuusraja on esimerkiksi kolmen henkilön ruokakunnassa 100.000 mk. Omaisuutena ei oteta huomioon omassa käytössä olevaa asuntoa (Hilkamo 1999, 268)

5.6. Asumistuen määrä

Osa asumismenoista eli omavastuuosuus on aina maksettava itse. Asumistuen suuruus määrätään

kokonaisasumismenojen perusteella. Asumistukea maksetaan 80 % kohtuullisista asumismenoista (kts. edellä) omavastuun vähentämisen jälkeen. Kohtuulliset asumismenot ja perusomavastuun vahvistaa siis vuosittain valtioneuvosto.

Asumistuen määrä: $80 \% \times (\text{kohtuulliset asumismenot} - \text{perusomavastuu}) = \text{asumistuki}$

5.7. Asumistuen hakeminen

Asumistukea haetaan kirjallisesti Kelan paikallistoimistosta. Ammatinharjoittajia varten on käytössä oma liitelomake, jossa selvitetään ammattitoiminnan tulos. Koska lomakkeen otsikkona on kuitenkin yrittäjän työtuloselvitys, eivät muut kuin ammatinharjoittajina toimivat taiteilijat miellä voivansa käyttää sitä. Palkkaa saavien taiteilijoiden tulisi voida selvittää tulonsa ja menonsa muulla tavoin, omalla lomakkeella, käyttäen selvityksen apuna esimerkiksi veroilmoitusta, tilikirjaa ja tositteita.

5.8. Asumistuen tarkastaminen

Asumistuen suuruus tarkastetaan, jos ruokakunnan pysyvät kuukausitulot muuttuvat vähintään 2000 mk kuukaudessa.

Koska tuen saajan on itse ilmoitettava tuloissaan tapahtuneet muutokset, olisi tulojen laskemista koskeva käytäntö menojen vähentämisen osalta saatava vastaamaan verotuksen käytäntöä. Erilaiset laskutavat tekevät asian taiteilijalle entistäkin monimutkaisemmaksi.

6. Sairauspäiväraha Suomessa

6.1. Yleistä sairauspäivärahasta

Sairauspäivärahan tarkoituksena on korvata sairaudesta johtuvan työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansionmenetystä. Sitä maksetaan 16-64 -vuotiaalle, joka on sairauden vuoksi kykenemätön tekemään tavallista työtään tai siihen läheisesti verrattavaa työtä. Päivärahan määrä riippuu työtulojen määrästä.

Sairauspäivärahaa maksetaan sekä ansiotyössä oleville että omaa työtä tekeville, jotka ovat tehneet tätä työtä työkyvyttömyyttä edeltäneiden 3 kuukauden aikana. Sitä maksetaan lisäksi ilman omaa syytään työttöminä olleille työkyvyttömille henkilöille.

Jos työtulot jäävät alle säädetyn tulorajan, päiväraha on 0 mk. Kun tulottoman tai pienituloisen työkyvyttömyys on kestänyt yhdenjaksoisesti 60 päivää, hän voi saada tarveharkintaista sairauspäivärahaa. Tarveharkinnassa otetaan huomioon omat tulot kokonaisuudessaan ja puolison tuloista puolet. (KELA 99, 9)

6.2. Päivärahan määräytyminen

Päiväraha määräytyy yleensä vakuutetun verotuksessa vahvistetun ja yhden vuoden TEL -indeksillä korjatun työtulon perusteella. Jos työtulot jäävät alle säädetyn tulorajan, ei päivärahaa makseta,

vaikka siihen olisi oikeus muiden edellytysten perusteella. Päivärahan määrää ei tarkisteta vuoden vaihteessa uudemman verotulon mukaiseksi. Sairauspäivärahan tarveharkintaiseen määrään ei tehdä indeksikorotusta vuonna 1999.

Jos hakijan 6 kuukauden tulot välittömästi ennen sairastumista ovat kahdella kerrottuna ja tulonhankkimiskustannuksilla ja työeläke- sekä työttömyysvakuutusmaksuilla vähennettynä vähintään 20% suuremmat kuin verotuksessa todetut ja indeksillä tarkistettut työtulot, päiväraha lasketaan hakemuksesta niiden perusteella. (KELA 99, 11)

Kun asiakas hakee päivärahaa kuuden kuukauden tulojen perusteella, hänen tulee esittää selvitys tuloistaan ja tulonhankkimiskustannuksistaan tältä ajalta. Työnantaja ilmoittaa ennakonpidätyksen alaisen palkan määrän. Luontaisedut sisällytetään verotusarvoisina palkkaan. Palkanmaksupäivä ei ole ratkaiseva, vaan tosiasiallinen ansaitseminen kyseisenä aikana (esim. urakkapohjat). Vain luonteeltaan jatkuvat tulot otetaan huomioon.

Itsenäinen yrittäjä ja ammatinharjoittaja voi esittää verotusta tuoreemman selvityksen tuloistaan koko siltä tilikaudelta tai verovuodelta, jolloin oikeuspäivärahaan on alkanut tai tätä edeltävältä tilikaudelta tai verovuodelta.

Milloin hakijalla on ammatin vaihtumisesta tms. syystä työtuloja vain osalta mainittua 6 kuukauden aikaa, mutta tulot ovat jatkuvia, Kela arvioi selvityksen saatuaan hänen tulonsa.

Jos hakija on ollut sairauden, työttömyyden, asevelvollisuuden tai muun hänestä riippumattoman erityisen syyn vuoksi ilman työtuloja työkyvyttömyyden alkamista edeltäneen kuuden kuukauden aikana, hän voi esittää selvityksen työtuloistaan kuudelta viimeiseltä työssäolokuukaudelta. Kuuden kuukauden ajan ei tarvitse olla yhtäjaksoinen. Selvitys voidaan antaa työkyvyttömyyden alkamisvuodelta tai tätä edeltäneeltä vuodelta. Tätä aikaisempia tuloja ei oteta huomioon. (KELA 99, 12)

Sairauspäivärahan suuruutta arvioitaessa ei oteta huomioon taiteilijan saamia verovapaita apurahoja tai tunnustuspalkintoja. Apurahakauden päätyttyä taiteilija saattaa sairastuessaan pudota 0 mk suuruisen päivärahan piiriin. Tämä tulkinta on epäjohdonmukainen, sillä muissa tilanteissa, esimerkiksi asumistukea tai päivähoidomaksuja määrättäessä, otetaan verovapaa apuraha tulona huomioon.

Verovapaita apurahoja tulisi sosiaaliturvassa käsitellä kaikissa tilanteissa samalla tavalla. Joko ne tulisi aina lukea mukaan tuloihin tai jättää aina huomioonottamatta.

7. Verotuksesta Irlannissa

7.1. Tuloverotuksesta

7.1.1. Veronalainen tulo

Tavallisesti verotettava tulo muodostuu henkilön kaikista verovuoden aikaisista tuloista, joista on vähennetty verovuoden aikana syntyneet menot sekä mahdolliset muut vähennykset. Verovuosi alkaa kunakin vuonna 6. huhtikuuta ja loppuu seuraavan vuoden huhtikuun 5. päivänä. Henkilö on velvollinen maksamaan ennakkoeroa, joka määrätään edellisen verovuoden tulojen perusteella tai

kuluvan vuoden tulojen perusteella. Ennakkovero on maksettava saman vuoden marraskuun 1. päivänä. (Mulchrone 1991, 13)

Veronalaisen tulon laskemisessa on käytössä 4 taulukkoa (schedules) erilaisille tulolajeille, joista lähinnä D ja E tulevat sovellettaviksi taiteilijoiden taiteelliseen toimintaan. Taulukko D I on tarkoitettu liiketoiminnasta saatuihin tuloihin, D II ammatista saatuihin tuloihin, D III ulkomailta saatuihin tuloihin, D IV tuloihin, jotka eivät sovi minkään muun kategorian alle sekä D V vuokratuloihin. Taulukko E on käytössä palkkatuloihin sekä eläkkeisiin ja muihin tukiin ja tuloihin, jotka perustuvat työsuhteeseen. (Mulchrone 1991, 12)

7.1.2. Kirjanpitovelvollisuus ja veroilmoitus

Taiteilija on velvollinen pitämään kirjaa tuloistaan ja menoistaan. Myös sellainen taiteilija, joka on vapautettu tuloverosta on velvollinen pitämään kirjaa (section 2, sub-section 7 Finance Act 1969). Kirjanpito tulee säilyttää vähintään 6 vuotta.

Veroilmoitus on jätettävä ennen tammikuun loppua verovuodelta, joka on päättynyt edellisen vuoden huhtikuun 5. päivänä. Veroilmoituksen jättämisen laiminlyönti johtaa veronkorotukseen. Myös tuloverosta vapautetut taiteilijat joutuvat tekemään veroilmoituksen verosta vapautetuista tuloistaan. (Section 2, sub-section 7 Finance Act 1969 ja Mulchrone 1991, 11)

7.1.3. Vähennykset

Verolaeissa on kaikille verovelvollisille yhteisiä vähennyksiä. Taiteilijalle vähennyskelpoisia ovat lisäksi taiteelliseen toimintaan liittyvät menot. Henkilökohtaiset menot eivät ole vähennyskelpoisia, mutta sen sijaan esimerkiksi taiteilijan valaistus-, lämmitys-, matka-, posti- ja puhelinkulut voi vähentää. Taiteelliseen toiminnan menojen vähentämisen tulee perustua asianmukaisiin tositteisiin, pelkät arviot kuluista eivät riitä. (Mulchrone 1991, 17)

7.2. Taiteilijoiden vapautus tuloverotuksesta

7.2.1. Yleistä verovapaudesta

Irlantilaiset ovat ylpeitä ainutlaatuisesta verolainsäädännöstään, jossa taiteilijoiden tulot on vapautettu tuloverotuksesta. Tosin verovapaus koskee lähinnä luovia taiteilijoita, ei esimerkiksi esiintyviä taiteilijoita. Mahdollisuus verovapauteen on ollut vuodesta 1969 lähtien.

Irlannin verolakien mukaan taiteilija voidaan vapauttaa taideteostensa myynnistä, julkaisemisesta tai tuottamisesta saadun tulojen verotuksesta. Tämä vapautus voidaan myöntää hakemuksesta. Jos vapautusta ei ole haettu tai saatu, on taiteilija aivan normaalisti verovelvollinen taiteesta saamastaan tulosta. (Section 195 Taxes Consolidation Act 1997)

Verovapauden voi saada luonnollinen henkilö, joka asuu tai on kirjoilla Irlannissa verolain tarkoittamassa mielessä. Ulkomailla asuva taiteilija voi ennen Irlantiin muuttoa saada ennakkopäätöksen mahdollista verovapaudestaan.

7.2.2. Verovapauden saamisen edellytykset

Verovapauden saaminen edellyttää, että taiteilija on yksin tai yhdessä toisen henkilön kanssa luonut teoksen joka on alkuperäinen ja luova (original and creative) ja yleisesti ottaen sellainen, että sillä on kulttuurista tai taiteellista arvoa (cultural or artistic merit). Vapautusta voidaan hakea taiteilijan tuotannolle yleisesti tai jollekin taideteokselle erityisesti. (Mulchrone 1991, 16) Kyseeseen tulevat seuraavan tyyppiset taideteokset:

1. kirja tai muu kirjallinen teos
2. näytelmä
3. sävellys
4. maalaus tai muu vastaava kuva
5. veistos

Verottajan päätöksenteon avuksi on vuonna 1994 laadittu ohjeet taideteoksen määrittelemisestä. Ohjeet ovat laatineet An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council ja Minister for Arts, Heritage, Gaeltacht and the Islands ja Minister of Finance yhteistyössä (section 14 (3)(a) Finance Act 1994). Jos teos ei täytä näiden ohjeiden edellytyksiä, ei sille voida myöntää verovapautta.

Niiden mukaan teosta voidaan pitää alkuperäisenä ja luovana, jos se on asetettu esille ensimmäisen kerran "as an independent entity by exercise of the creator's imagination". Kaikki teokset eivät kuitenkaan täytä vaadittuja edellytyksiä. Molemmat määritelmät, alkuperäinen ja luova aiheuttavat osittain hankalaa rajanvetoa. Esimerkiksi käännöstä ei pidetä alkuperäisenä teoksena, joten kääntäjät eivät voi päästä verovapauden piiriin. Kirjaa tai muuta kirjoitusta ei pidetä alkuperäisenä ja luovana, jos kyseessä on artikkeli tai artikkelisarja, tai jos kirja on tarkoitettu ensisijaisesti opiskelutarkoituksiin tai apuvälineeksi koulutukseen (in any trade profession vocation or branch or learning" "as an aid therein"). Esimerkiksi sanomalehden artikkelikokoelma ei ollut lain tarkoittama alkuperäinen ja luova teos korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan (Healy v. Breathnach (1986) 3 ITR 496).

Sävellysten osalta verovapauden piiriin ei hyväksytä mainostarkoituksiin sävellettyjä teoksia, jos nämä teokset eivät ole olemassa itsenäisinä teoksina. Kuvataiteen puolella verovapautta ei myönnetä valokuville tai piirustuksille, jotka eivät ole niin itsenäisiä, että niitä voitaisiin esimerkiksi esittää näyttelyssä. Veistoksena ei tässä pidetä taideteollisuuden tuotteita, eikä veistoksia, jotka eivät ole alkuperäisiä. (Revenue 1999, 9)

Teoksella ei tarvitse olla sekä kulttuurista että taiteellista merkitystä, vaan toisen edellytyksen täytyminen riittää. Verottajan ohjeiden mukaan teoksella on kulttuurista arvoa, jos se lisää yksilön tai yhteiskunnan esteettistä, älyllistä tai hengellistä elämänlaatua. Teoksella on taiteellista merkitystä, jos teoksen muoto ja sisältö lisäävät katselijan tai kokijan esteettistä käsityskykyä.

7.2.3. Vapautettu tulo

Verovapaus koskee kaikkea sitä tuloa, jota muuten verotettaisiin taiteilijan omasta työstä tai ammatista saamana henkilökohtaisena tulona (Schedule D, Case II). Koska verovapaus voi koskea vain luovaa työtä, ei esimerkiksi esittämisestä saatua korvausta, voidaan saman henkilön säveltämisestä saamat tulot vapauttaa verotuksesta, mutta hänen esiintymiskorvauksiaan ei. Tekijänoikeustulot, silloin kun niitä saadaan jonkun toisen esittäessä teoksia, kuuluvat verovapauden piiriin.

Myönnetty verovapaus koskee myös An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councilin myöntämiä apurahoja, Aosdánan myöntämiä Cnuas apurahoja sekä myyntituloja, jotka taiteilija saa ulkomailla tapahtuneesta myynnistä (Section 195, Taxes Consolidation Act, 1997) Vapautusta ei voi saada takautuvasti. (Mulchrone 1991, 16)

7.2.4. Verovapauden hakeminen

Verovapauden hakeminen on varsin yksinkertainen toimenpide. Taiteilija täyttää lomakkeen joka jätetään verottajalle. Verottaja voi halutessaan pyytää asian käsittelyssä asiantuntija-apua An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councililta tai joltakin muulta taholta tai henkilöltä.

Jotta verottaja voisi ratkaista, onko teos alkuperäinen ja luova, on verovapauden hakijan toimitettava materiaalia teoksesta käsittelyn pohjaksi. Materiaalilla tarkoitetaan esimerkiksi kirjan, muun kirjoituksen, näytelmän tai sävellyksen kopioita tai jos kyseessä on veistos tai maalaus tai muu taideteos, muuta sellaista materiaalia, jonka pohjalta päätös voidaan tehdä.

An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council saa verottajalta tiedot verovapauden piiriin hyväksytyistä taiteilijoista ja teoksista. Tietoja niistä taiteilijoista tai teoksista, joita ei ole hyväksytty verovapauden piiriin, ei sille kuitenkaan toimiteta. Näin ollen tällä hetkellä An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councililla ei ole olemassa tietoa siitä, millä perusteilla hylkäykset on tehty. Asiaan ei myöskään tietojeni mukaan ole erikseen tutkittu. (Eaton, haastattelu)

7.2.5. Muutoksenhaku

Verottajan päätökseen voi hakea muutosta. Ensimmäinen muutoksenhakuaste verotuksessa on The Inspector of Taxes. Sen ratkaisuun tyytymätön voi hakea muutosta seuraavalta asteelta, joka on The Revenue Appeal (Mulchrone 1991, 11)

7.3. Käsitellyistä verovapaushakemuksista

7.3.1. Myönnettyjen ja haettujen verovapauksien määristä

Verovapaussäädökset ovat olleet voimassa vuodesta 1969 lähtien. Huhtikuun 5. 1999 mennessä oli tehty 3.834 myönteistä verovapauspäätöstä. Hakemuksia oli siihen mennessä tullut 5.376 kappaletta. Hakemuksista oli hylätty siihen mennessä 1.067 (19,85%) kappaletta ja 413 (7,68%) niistä oli rauennut. Tietoa siitä, kuinka moni niistä, joille vapautus on myönnetty sitä todella käyttää, ei ole. (Mortagh, haastattelu)

Irlannin valtion taiteilijoiden verovapauden takia saamatta jäänyt vero oli verovuonna
1994/95 5.134.000 IEP,
1995/96 8.000.000 IEP (arvio),
1996/97 10.410.000 IEP.

Taiteilijoiden saama veroetu oli esimerkiksi vuonna 1996/97 noin 78 miljoonaa Suomen markkaa¹.

¹ 1 IEP on noin 7,5 FIM.

Hakemusten määrä on kasvanut vuosittain. Verottaja on julkaissut tilastoja myönnettyjen verovapauksien määristä verovuodesta 1990/91 lähtien:

Verovuosi	Hakemukset	Myönnetyt	Hylätyt	Rauenneet
1990/91		65	27	
1991/92		110	56	
1992/93		97	30	
1993/94		182	65	
1994/95		132	47	
1995/96		476 ²	87 ³	
1996/97	486	321	65	
1997/98	489	366	59	127
1998/99	513	414	40	123

7.3.2. Myönnetyt vapautukset taiteenlajeittain

Suurin osa myönnettyistä vapautuksista on annettu kuvataiteilijoille. Vapautetut teokset tai tekijät:

Verovuosi	Kirja yms.	Näytelmä	Sävellys	Maalaus yms.	Veistos
1996/97	85	32	58	106	41
1997/98	72	39	50	155	50
1998/99	96	27	65	163	63

Verottajalta ei ollut saatavissa tilastoja hylätyistä hakemuksista eikä hylkäysten perusteista. Verovuonna 1998/99 verovapautta ei myönnetty 40 tapauksessa, niistä 23 tapauksessa oli kyse kirjasta, 4 tapauksessa kyse oli näytelmästä, 3 tapauksessa kyse oli sävellyksestä, 6 tapauksessa kyse oli maalauksesta tms. ja 4 tapauksessa kyse oli veistoksesta. (Mortagh, haastattelu)

7.4. Jos taiteilija ei ole verovapauden piirissä

7.4.1. Menojen vähentäminen taiteellisen toiminnan tuloista

Itsenäisesti toimivan ammattitaiteilijan tulot ovat veronalaista tuloa kuten muidenkin verovelvollisten tulot, jos hän ei ole verovapauden piirissä (section 52.1. (a)(ii) Income Tax Act 1967). Tällöin oikeus vähentää taiteellisen toiminnan menot riippuu siitä, minkä luonteisesta tulosta on kyse. Jos taiteilijan saamat tulot ovat tuloja omasta työstä vapaana taiteilijana (taulukko D, Case II) on hänellä oikeus vähentää työstä aiheutuneet kulut tuloistaan. Jos oma työ on tappiollista, voidaan tappio vähentää muusta verotettavasta tulosta.

Jos taiteilijalla on vain satunnaisia tuloja taiteesta tai esimerkiksi kertamyynti sovelletaan tähän tuloon taulukko D:tä case IV:tä, jolloin tarkastellaan vain ko. tuloa ko. verovuonna ja siihen ko.

2 ja 3 Luku vuonna 1995/96 sisältää hakemukset vuodelta 1994/95, joita ei voitu käsitellä ennen uusien, verottajalle tarkoitettujen sovellusohjeiden antamista.

verovuonna kohdistuvia menoja. Tällaisessa tapauksessa tappiota ei voida vähentää muista tuloista, vaan vain tulevien vuosien vastaavista tuloista. (Tax and the Artist, 1986, 10).

Erään selvityksen mukaan vuonna 1997 22% kuvataiteilijoista ilmoitti taiteellisten tulojensa olevan tappiollisia. (Coffey 1999, 105)

7.4.2. Menojen vähentäminen palkkatuloista

Taiteilija, jonka tulot muodostuvat muista tuloista kuin taiteellisen toiminnan tuloista, esimerkiksi palkkatuloista, ei voi vähentää niistä taiteen harjoittamisesta aiheutuneita menojaan. Menot voi vähentää vain jos tuloja taiteesta on ollut.

Niiden taiteilijoiden tilanne, joiden tulot taiteesta ovat satunnaisia tai muodostuvat esimerkiksi työsuhteesta saaduista tuloista on ongelmallinen. Heillä ei ole oikeutta vähentää todellisia kulujaan palkkatuloistaan. Tähän ryhmään kuuluvat erityisesti nuoret taiteilijat, joiden teosmyyntitulot ovat monesti alhaisemmat kuin pidempään ammatissa toimineet. Lopputuloksena on, että he maksavat veroa sellaisesta tulosta, jonka he ovat todellisuudessa käyttäneet taiteellisen toimintansa kuluihin.

7.4. Apurahojen verotuskohtelu

Tuloverotuksesta haettu ja saatu verovapaus koskee myös An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councilin myöntämiä apurahoja ja Aosdána myöntämiä Cnuas -apurahoja. (Section 195, Taxes Consolidation Act, 1997)

8. Sosiaaliturva Irlannissa

8.1. Yleistä sosiaaliturvasta

Irlannin sosiaaliturva on varsin monimutkainen, sisältäen monia erityyppisiä tukia ja tukimuotoja. Tukien kirjosta avustetaan niin työttömiä kuin leskiä ja tukea on mahdollista saada kokonaisuuden kannalta varsin pieniltäkin vaikuttaviin menoihin, kuten voi-kuponkeihin ja TV-lupaan. Jäljempänä on selostettu vain muutamia taiteilijoita lähemmin koskevia tukia, tarkemman kuvan erilaisten tukien lukuisuudesta ja kohdentumisesta saa esimerkiksi kirjasta ”Guide to Social Welfare Services”, jota Department of Social, Community and Family Affairs julkaisee.

Irlannissa toimeentulotukijärjestelmät jaetaan karkeasti kolmeen ryhmään:

1. Sosiaalivakuutus, jossa oikeus korvauksiin määräytyy maksettujen vakuutusmaksujen mukaan. (PRSI eli pay-related social insurance)
2. Yleinen sosiaaliturva, jota voi saada vakuutusmaksuista riippumatta, jos saaja täyttää saamisen edellytykset. Nämä korvaukset on tarkoitettu henkilöille, jotka eivät saa korvauksia tulojen mukaan määräytyvästä sosiaalivakuutuksesta.
3. Rajoitettu määrä tukia, kuten lapsilisä, jotka eivät edellytä sosiaalivakuutusta eivätkä ole riippuvaisia saajan tuloista tai varallisuudesta.

(Guide to Social Welfare Services 1998, 2)

8.1.1. Sosiaalivakuutus

Henkilö on oikeutettu tuloihin sidottuun sosiaaliturvaan, jos hän täyttää tietyt edellytykset. Näitä edellytyksiä kutsutaan PRSI-ehdoiksi. Yleensä henkilön täytyy täyttää kaksi edellytystä. Hänellä tulee olla vähimmäismäärä sellaisia viikkoja, joilta PRSI-maksu on maksettu ja hänellä tulee olla vähimmäismäärä maksettuja ja /tai ansaittuja PRSI -viikkoja kyseessä olevana verovuonna. Edellytykset vaihtelevat jonkin verran sen mukaan mitä etuutta haetaan. Irlannissa verovuosi ei ole kalenterivuosi, vaan uusi verovuosi alkaa kunkin vuoden huhtikuun 6. päivänä. Sosiaaliturvassa huomioitava verovuosi on yleensä se kokonainen verovuosi (6.4-5.4), joka edeltää sitä vuotta, jolloin tukea haetaan. (Guide to Social Welfare Services 1998, 7)

PRSI – maksu työntekijöille

PRSI-maksu on tietty prosenttiosuus työntekijän viikottaisista bruttotuloista. Sekä työntekijä että työnantaja maksavat osuuden, mutta tietyt pienipalkkaiset työntekijät on vapautettu maksusta tai osasta siitä. Vastuu maksun maksamisesta on työnantajalla, mutta hänellä on oikeus vähentää työntekijän osuus palkasta.

Työntekijän PRSI-maksu muodostuu kolmesta osasta; sosiaalivakuutuksesta (social insurance element), sairausvakuutuksesta (health contribution) ja työttömyys ja koulutusosasta (employment and training levy). Maksuluokat vaihtelevat eri ammattien mukaan. Niitä kutsutaan nimellä ”contribution classes”. Myös saatavat etuudet vaihtelevat sen mukaan, mihin maksuluokkaan henkilö ammattinsa perusteella kuuluu. (Guide to Social Welfare Services 1998, 19-23)

PRSI – maksu omaa työtä tekeville

PRSI-maksu omaa työtä tekeville on tietty prosenttiosuus kokonaistuloista (gross income), joista on vähennetty eläkerahastomaksu ja pääoman arvonalennus. Alle 2500 IEP vuosituloista ei maksua tarvitse maksaa. Pienituloiset omaa työtä tekevät maksavat tietyn tasasumman. Omaa työtä tekevät maksavat yleensä PRSI -maksun verottajalle, mutta jos tulot muuten ovat niin alhaiset, että verolomaketta ei tarvitse palauttaa, maksetaan maksu sosiaalivakuutuslaitokselle. (Guide to Social Welfare Services 1998, 15) Maksua ei tarvitse maksaa tietyn tulorajan (24.200 IEP vuonna 1998/99) ylittävistä tuloista. (McAteer yms. 1998, 552)

PRSI -maksuvelvollisuus koskee myös tuloverotuksesta vapautettuja taiteilijoita. Omaa työtä tekeville PRSI –maksu on yhdistelmä kolmesta eri maksusta kuten palkkatyötä tekevilläkin eli sosiaalivakuutuksesta (Social insurance element) 5%, sairausvakuutuksesta (Health Contribution Levy) 1,25% ja työttömyys- ja koulutusosasta (Employment and Training Contribution Levy) 1%. Kaksi viimeistä maksua kerätään verottajan toimesta, joten tuloverotuksesta vapautuksen saaneet taiteilijat maksavat ainoastaan 5 % PRSI -maksua. (Mulchrone 1991, 22 ja McAteer 1998, 553-554)

Vuosittain taiteilijalle lähetetään tuloksetilouslomake, jonka perusteella hänelle määrätään PRSI -maksu. Maksun perusteella taiteilijalle kertyy vanhuuseläkettä ja hänen kuolemansa jälkeen leskelle ja perheelle perhe-eläkettä ja lapsen eläkettä. (Guide to Social Welfare Services 1998, 15 ja Colman yms. 1994, 102)

Maksetut PRSI -maksut

Sosiaalivakuutukseen ovat oikeutettuja henkilöt, jotka ovat työskennelleet ja maksaneet PRSI -maksuja. Jos jossakin vaiheessa maksujen maksamisessa on ollut katkoa kaksi kokonaista verovuotta, ei korvauksia voi saada, ennen kuin on tehnyt työtä ja maksanut maksuja vähintään 26 viikkoa. Tästä säännöstä on tosin poikkeuksia. Kahden kokonaisen verovuoden katkoksesta huolimatta sosiaalivakuutukseen voi olla oikeus mm. henkilöllä, joka on saanut työttömyyskorvausta, sairauspäivärahaa tai eläkettä, kuten myös henkilöillä, jotka ovat työttömyyskoulutuksessa tai aloittavat työnteon ensimmäistä kertaa.

Sosiaalivakuutus hoidetaan rahaston toimesta, johon myös valtion sijoittaa osuuden. Toimeentuloturva (Social assistance payments) rahoitetaan valtion kassasta. Sairausvakuutuksen maksavat valtio ja edunsaajat. Järjestelmää hoitavat kahdeksan alueellista terveyslautakuntaa joita johdetaan Dublinista käsin (Department of Health).

8.1.2. Oikeus yleiseen sosiaaliturvaan

Jos henkilöllä ei ole riittävästi maksettuja PRSI- maksuja tai jos hän ei muutoin, esimerkiksi saatuaan jo enimmäisajan tukea, ole oikeutettu sosiaalivakuutuksen mukaisiin tukiin, saattaa hän olla oikeutettu yleiseen sosiaaliturvaan. Tämä turva on riippumaton maksetuista PRSI-maksuista.

Yleinen sosiaaliturva on tulosidonnaista eli oikeus saada sen mukaista tukea on riippuvainen hakijan ja hänen perheensä tuloista ja varallisuudesta.

Käsitlevä viranomainen ja muutoksenhaku

Sosiaaliturva-asioita käsittelee Department of Social Welfare. Oikeudesta terveystalouteen päätetään Chief Executive Officer of the Health Board. Kielteisestä, vakuutuskelpoisuutta koskevasta päätöksestä voi valittaa edelleen 21 päivän kuluessa eteenpäin. Asiaa käsittelee ensin Department of Social Welfare, josta asia siirretään Social Welfare Appeals Officeen käsittelyyn, jolloin voidaan tarvittaessa järjestää myös suullinen kuuleminen. Silloin on mahdollista kutsua todistajia ja esittää näyttöä oman asiansa puolesta. Kun käsitellään työttömyyskorvausta, asian käsittelyssä voi olla läsnä myös asiantuntijajäseniä, jotka työmarkkinaosapuolet ovat nimenneet.

9. Eläketurvasta Irlannissa

9.1. Vanhuuseläke

9.1.1. Vanhuuseläke (Retirement pension)

Vanhuuseläkettä maksetaan 65 -vuotta täyttäneelle joka jää eläkkeelle kokoaikaisesta työstä ja joka täyttää PRSI –ehdot sekä eläkkeelle jäämisen ehdot. Yleensä henkilö täyttää ehdot (retirement condition), jos hän ei ansaitse palkkatyöstä yli 30 IEP viikossa tai omasta työstä yli 2500 IEP tai enemmän vuodessa. Ehtoja (retirement condition) ei sovelleta 66 –vuotta täyttäneisiin.

PRSI – ehdot ovat:

1. vakuutuksen on tullut alkaa ennen 55 ikävuotta ja
2. vakuutetulla tulee olla maksettuna vähintään 156 vakuutusviikkoa

3. vakuutetun on tullut maksaa tai tulee voida lukea hyväkseen vähintään keskimäärin 24 vakuutusviikkoa PRSI -maksuja tietyltä ajalta tai tullut maksaa tai voida lukea hyväkseen vuosittaisia PRSI -maksuja keskimäärin 48 viikolta vuodesta 1979 lähtien.

Eläkkeensaajan leski on oikeutettu perhe-eläkkeeseen (survivors' pension) kun alkuperäisen eläkkeensaaja kuolee.

9.1.2. Vanhuuseläke (Old age contributory pension)

Tätä eläkettä maksetaan eläkeiästä (66 vuotta) lähtien vakuutetulle henkilölle, joka täyttää PRSI -ehdot. Eläkettä voi saada, vaikka jatkaisi työntekoa. Sitä ei voida maksaa edellä kerrotun vanhuuseläkkeen kanssa.

Kuten edellistäkin eläkettä, tätä eläkettä on haettava 3 kk sisällä ennen säädettyä ikää.

PRSI -ehdot ovat:

1. vakuutetun on tullut maksaa PRSI -maksuja ennen 56 ikävuotta ja
2. vakuutetun on tullut maksaa vähintään 156 PRSI -maksua ja
3. vakuutetun on tullut maksaa tai tulee voida lukea hyväkseen keskimäärin vähintään 20 viikkoa PRSI -maksuja tietyltä ajanjaksolta, tai vakuutetun tulee olla maksanut tai voida lukea hyväkseen vuosittain keskimäärin vähintään 48 viikolta PRSI -maksuja vuoden 1979 jälkeen.

Henkilö, joka on ollut poissa työelämästä hoitamassa alle 6 -vuotiasta lasta tai työkyvyttömyyden vuoksi, voi saada hyväkseen enintään 20 vuotta, joita ei oteta huomioon laskettaessa vuosittaisia keskimääräistä PRSI -maksua. Eläke voidaan maksaa myös ulkomaille.

9.1.3. Alennettu eläke

Jos henkilö ei täytä PRSI -maksuvaatimuksia edellä kerrottuihin eläkkeisiin (retirement pension tai old age contributory pension), voidaan näitä vaatimuksia täyttää myös ulkomailta ansaitulla sosiaaliturvalla.

Tietyissä tapauksissa, jos henkilö on maksanut PRSI -maksuja Irlannissa sekä täyden taksan että alennetun taksan mukaan voi hän olla oikeutettu alennettuun eläkkeeseen 66-vuoden ikäisenä (tai alle 66-vuotiaana, jos kyseessä on tätä nuorempi leski). Toisessa valtiossa ansaittu eläketurva voidaan ottaa huomioon Irlannissa määrättävää eläkettä laskettaessa.

9.1.4. Yleinen vanhuuseläke (Old age non-contributory pension)

Vaikka henkilö ei ole oikeutettu kumpaankaan edellä kerrottuun vanhuuseläkkeeseen, esimerkiksi liian vähäisten sosiaalivakuutusmaksujen maksamisen takia, saattaa hän olla oikeutettu yleiseen vanhuuseläkkeeseen (Old Age Non-Contributory Pension). Eläke edellyttää vähintään 66 vuoden ikää, Irlannissa asumista sekä tulorajojen alittamista. (Social Welfare Services 1998, 147)

9.1.5. Perhe-eläke (Survivors' pension) ja lapsen eläke (Orphans' pension)

Perhe-eläkettä maksetaan leskelle hänen iästään riippumatta, jos edesmenneen henkilön tai lesken oma sosiaaliturva täyttää saamisen ehdot. Lyhyesti ne ovat:

1. vähintään 156 PRSI –maksua kuolinpäivään tai eläkeikään mennessä ja
2. joko vuosittain keskimäärin vähintään 39 viikkoa PRSI –maksuja tai hyväksi luettuja maksuja viimeisen kolmen tai viiden vuoden aikana ennen kuolemaa tai eläkeiän saavuttamista
3. tai minimieläkettä varten vuosittain keskimäärin 24 viikkoa PRSI –maksuja maksettuja tai hyväksi luettuja maksuja työn tekemisen aloittamisesta lähtien siihen asti kun puoliso kuoli tai saavutti eläkeiän. Maksimieläkkeeseen tarvitaan keskimäärin 48 viikkoa, joilta PRSI –maksu on maksettu tai voidaan lukea hyväksi.

Perhe-eläkettä maksetaan niin kauan kun leskeys jatkuu eikä leski asu uuden kumppanin kanssa, siihen asti kunnes hän saavuttaa vanhuuseläkkeen iän ja tällainen vanhuuseläke on määrältään suurempi tai yhtä suuri kuin leskeneläke. Perhe-eläke voidaan maksaa myös ulkomaille. Muussa maassa ansaittu eläketurva voidaan ottaa huomioon määrättäessä eläkettä Irlannissa. Tietyin edellytyksin eläkettä tai korvausta voidaan maksaa vielä kuusi viikkoa eläkkeensaajan tai korvauksensaajan kuoleman jälkeen edunsaajille.

9.2. Työkyvyttömyyseläke (Invalidity pension)

Työkyvyttömyyseläkettä (Invalidity pension) maksetaan vakuutetuille, jotka on todettu pysyvästi työkyvyttömiksi. Oikeus eläkkeeseen on henkilöllä, joka on

1. maksanut 260 viikkoa PRSI –maksuja vuoden 1953 jälkeen ja
2. maksanut tai saa lukea hyväkseen PRSI –maksuja 48 viikolta edeltävältä tuen määrätymisvuodelta.

Yleensä henkilön saa sairauspäivärahaa työkyvyttömyydestä johtuen (Disability benefit) vähintään 12 kuukautta ennen kuin hän voi alkaa saada eläkettä.

10. Työttömyysturva Irlannissa

Työttömyyskorvauksia on kahta eri tyyppiä: tuki joka edellyttää tiettyä määrää maksettuja vakuutusmaksuja (Unemployment Benefit) ja tuki, joka ei edellytä vakuutusmaksujen maksamista (Unemployment Assistance).

10.1. Työttömyyskorvaus (Unemployment Benefit)

Työttömyyskorvausta maksetaan vakuutetulle työttömälle henkilölle kerran viikossa. Oikeus työttömyyskorvaukseen on henkilöllä, joka

1. täyttää PRSI –maksujen maksamisehdot
 2. on kykenevä työhön sekä työtön
 3. aidosti etsii työtä
 4. alle 66-vuotias
 5. täysin työtön vähintään 3 päivänä kuudesta viikossa
 6. työttömyyden takia menettänyt työansioita
- (Guide to Social Welfare Services 1998, 36)

Jos vapaana taiteilijana toimivan taiteilijan tulot laskevat alle työttömyyskorvauksen minimin, on hän oikeutettu anomaan työttömyyskorvausta. Työttömyysturvaa haettaessa vapaiden taiteilijoiden tulot määritellään, mutta niistä saadaan aina ensin vähentää tulonhankkimismenot. Arviointi tehdään edellisen 12 kuukauden tulojen tai arvioitujen seuraavien 12 kuukauden tulojen perusteella. Taiteilija voi koska tahansa pyytää tulojensa uudelleen arviointia, minkä lisäksi annetusta päätöksestä voidaan valittaa. Taiteilijan on kuitenkin informoitava viranomaisia, jos hän työttömyyskorvauksen saamisen aikana saa tuloja taideteosten myynnistä. Näistä myynneistä voidaan laskennallisesti vähentää taiteen harjoittamisesta aiheutuneet menot, esim. materiaalit, ateljeen vuokrat. Jos kulujen vähentämisen jälkeen taiteilijalle ei jää tuloa, ei työttömyyskorvausta leikata. (Colman 1994, 103-104) Tiettyt muut edut pudottavat työttömyyskorvauksen määrän puoleen.

Taiteilijan on näytettävä, että hän on vapaa ottamaan vastaan työtä ja että hän aktiivisesti myös etsii sitä. Hallinto tunnustaa taiteilijat omaksi erityisryhmäkseen työttömyyteen liittyvissä asioissa. Taiteilija voi edelleen ilmoittaa olevansa taiteilija, vaikka saisikin työttömyyskorvausta.

Työttömyyskorvausta voidaan maksaa 15 kuukauden ajan 18-65 -vuotiaille. Tämän jälkeen henkilö on oikeutettu työttömyyskorvaukseen vasta, kun hän on maksanut PRSI-maksuja uudet 13 viikkoa. (Guide to Social Welfare Services 1998, 37-38) Työttömyyskorvausta voidaan maksaa myös osaaikaisena tai osapäiväisenä korvauksena, riippuen tehdyn työn laadusta. (Guide to Social Welfare Services 1998, 47)

Työttömyyskorvausta voi yleensä saada neljännestä työttömyyspäivästä lähtien. Neljän päivän karenssia ei ole, jos henkilö on saanut työttömyyskorvausta tai sairauspäivärahaa edeltävän 13 viikon aikana. Työttömyyskorvausta maksetaan yleensä enintään 390 päivää. Sitä voidaan kuitenkin maksaa eläkeikään asti (66 vuotta), jos hakija on yli 65 vuotta ja maksanut vähintään 156 maksua vakuutettuna ollessaan.

Taiteilijoiden oikeus työttömyysturvaan on ollut joustava. Suomen järjestelmään verrattuna selkeä etu on, että taiteilijan on mahdollista saada tukea, vaikka hän tekisi omaa taiteellista työtään, jos hän samanaikaisesti voi ottaa vastaan työtä ja etsii työtä.

10.2. Työttömyysavustus (unemployment assistance)

Työttömyysavustusta (unemployment assistance) maksetaan henkilöille, jotka eivät ole oikeutettuja työttömyyskorvaukseen, koska eivät ole maksaneet sosiaalivakuutusmaksuja tai ovat jo saaneet enimmäisajan työttömyyskorvausta. Työttömyysavustusta voi saada jos

1. on työtön
2. 18-66 -vuotias
3. kykenevä työhön
4. aidosti etsii työtä
5. on kokopäiväisessä työssä enintään 3 päivänä kuudesta
6. tulot ja varallisuus eivät ylitä säädettyjä rajoja
7. asuu Irlannissa

(Guide to Social Welfare Services 1998, 39)

Työttömyyskorvauksen ja -avustuksen aikana sen saajalla on oikeus kahden viikon lomaan ja samanaikaiseen tukeen. (Guide to Social Welfare Services 1998, 45)

10.3. Back to Work Allowance Scheme

Pitkään työttömänä olleiden työllistymistä joko työsuhteisessa työssä tai yrittäjänä tukee työllistämishjelma ”Back to Work Allowance Scheme”. Myös taiteilijoilla on mahdollisuus saada taloudellista tukea tästä ohjelmasta toissijaisten etuuksien lisäksi. Nämä tulot helpottavat toimeentuloa neljän vuoden aikana, jonka jälkeen taiteilija toivottavasti työllistyy vapaana taiteilijana (Guide to Social Welfare Services 1998, 96-97)

Ohjelmaan pääseminen edellyttää sitä edeltävältä ajalta 12 kk:n työttömyyttä ja työttömyyskorvauksen tai -avustuksen tai yksinhuoltajan avustuksen saamista. Myös FÁS-työllisyyskurssit voidaan lukea hakijan hyväksi. Ohjelmaan pääseminen edellyttää myös yrityksen perustamista. Yritys tulee hyväksyttävä alueellisella yhteistyökumppanilla.

Ohjelman taloudellinen tuki jatkuu neljän vuoden ajan, ensimmäisenä vuonna se on 100 % sosiaalivakuutuksen tuista, seuraavana 75%, sitten 50% ja sen jälkeen 25%. Tämän lisäksi ohjelmassa mukana olevat saavat BTWA -ansiot ja muut ansiot esimerkiksi omasta työstä, jos ne jäävät alle 250 IEP viikossa. Tuki ei ole veronalaista tuloa, eikä siitä makseta PRSI -maksuja (Guide to Social Welfare Services 1998, 96).

Työttömille taiteilijoille tämä ohjelma mahdollistaa taloudellisesti helpomman 4 vuoden jakson, jolloin he voivat työskennellä kohti vapaana taiteilijana toimimista. Heidän ei tarvitse tuen saamisen aikana etsiä muuta ansiotyötä. (Art Bulletin, 20)

11. Asumistuki

Irlannin sosiaaliturvajärjestelmässä on useita erilaisia tukimuotoja, joilla tuetaan joko suoraan tai välillisesti kansalaisten asumista.

12. Sairauspäiväraha yms. Irlannissa

12.1.Sairauspäiväraha (Disability benefit)

Sairauspäivärahaa työkyvyttömyydestä (Disability benefit) maksetaan vakuutetuille työsuhteessa oleville henkilöille sairaudesta johtuvan työkyvyttömyyden ajalta. Avustus ruumiinvammasta (Injury benefit) voidaan maksaa jos kyseessä on työtapaturma tai ammattitauti. Saadakseen nämä tuet hakijan tulee olla työkyvytön ja täyttää PRSI –maksuvelvollisuuden ehdot.

Sairauspäivärahaa maksetaan normaalisti neljännessä sairauspäivästä lähtien. Sairauspäivärahaa saa niin kauan kun työkyvyttömyys jatkuu tai saaja siirtyy eläkkeelle. Tuen edellytyksenä on

1. 39 viikkoa maksettuja PRSI –maksuja siitä lähtien kun henkilö ensimmäisen kerran aloitti työnteon;
2. 13 viikkoa maksettuja ja yhteensä 39 viikkoa maksettuja tai hyväksi luettuja viikkoja edelliseltä verovuodelta (Guide to Social Welfare Services 1998, 110).

Muussa EU valtiossa ansaittu sairausvakuutus voidaan lukea hakijan hyväksi Irlannissa. Sairauspäivärahaa tulee hakea seitsemän päivän kuluessa työkyvyttömyyden alkamisesta.

Irlannissa ei ole yleistä sairauspäivärahaa, jota maksettaisiin henkilölle, jolla ei ole tuloja tai maksettuja PRSI -maksuja. Näin ollen monet taiteilijat jäävät ilman sairauspäivärahaa. (Coffey, haastattelu)

12.2. Äitiyspäiväraha (Maternity benefit)

Äitiyspäivärahaa voidaan maksaa naisille, jotka ovat työsuhteessa, joka on katettu lailla (Maternity Protection of Employees Act 1981) ja jotka jatkavat työntekoa saman työnantajan palveluksessa äitiysloman jälkeen. Työsuhde voi olla määräaikainen tai osa-aikainen. Tämän lisäksi heiltä edellytetään,

1. että PRSI -vakuutusmaksuja on maksettu vähintään 39 viikkoa
2. että PRSI -maksuja on maksettu tai ansaittu vähintään 39 viikkoa edellisenä verovuonna tai 12 kuukauden aikana välittömästi ennen äitiysloman ensimmäistä päivää.

Äitiyspäivärahaan ovat oikeutettuja myös omaa työtä tekevät. Heiltä edellytetään,

1. että PRSI-maksuja on maksettu 52 viikkona jompana kumpana edeltäneenä kahtena vuotena.

Äitiyspäivärahaa maksetaan 14 viikon ajan, joista vähintään 4 ennen laskettua aikaa ja 4 synnytyksen jälkeen. Avustusta on haettava vähintään 10 viikkoa ennen laskettua aikaa. Avustus on suuruudeltaan 70% keskimääräisestä viikkopalkasta sovellettavana verovuotena, käytössä on myös minimi ja maksimi summat. Äitiysloman aloituspäivä ratkaisee mikä on sovellettava verovuosi. (Kari, Matti, 91 ja Guide to Social Welfare Services 1998, 62-63)

12.3. Työtaturmat ja ammattitaudit

Korvauksia työtaturmista ja ammattitaudeista maksetaan henkilöille, jotka ovat loukkaantuneet työsuhteisessa työssä tai saaneet ammattitaudin. Korvausten muodot ovat korvaus vammasta (injury benefit), työkyvyttömyysavustus (disablement benefit), työkyvyttömyysoylylisä (unemployability supplement), sairaanhoito ja perhe-eläke (survivors' benefit).

12.3.1. Korvaus vammasta (Injury benefit)

Korvausta maksetaan siltä ajalta kun henkilö on työkyvyttömän, kuitenkin enintään 26 viikkoa loukkaantumisesta tai sairastumisesta. Jos työkyvyttömyys jatkuu pidemmän ajan, voi henkilö olla oikeutettu saamaan sairaspäivärahaa korvausta (disability benefit). Korvausta maksetaan yleensä neljännessä työkyvyttömyyspäivästä lähtien.

12.3.2. Työkyvyttömyysavustus ja työkyvyttömyysoylylisä (Disablement benefit ja Unemployability supplement)

Työkyvyttömyysavustusta (Disablement benefit) maksetaan jos henkilö työtaturman tai ammattitaudin johdosta kärsii fyysisestä tai psyykkisestä vammasta, vaikka häntä ei olisikaan katsottu työkyvyttömäksi. Työkyvyttömyysoylylisää (Unemployability supplement) maksetaan henkilöille, jotka saavat työkyvyttömyysavustusta (Disablement benefit) ja jotka ovat pysyvästi työkyvyttömiä, mutta eivät saa sairauspäivärahaa työkyvyttömyydestä (Disability benefit)

12.3.3. Tuki perheelle ja lapsille (Survivors' benefit)

Tukea maksetaan kun vakuutettu kuolee työtapaturman tai ammattitaudin seurauksena. Sitä voidaan maksaa lesken tai lapsen eläkkeenä, huollettavan lesken tai vanhemman eläkkeenä tai hautausavustuksena. Tukea maksetaan myös tietyin edellytyksin toiseen EU-valtioon.

13. Loppukommentteja Suomen ja Irlannin järjestelmistä

Irlantilaiset ovat syystä ylpeitä ainutlaatuisesta taiteilijoiden tuloverovapaudesta. Rahallisesti summa on myös Suomen kulttuuripolitiikan rahoituksen näkökulmasta suuri, esimerkiksi verovuonna 1996/97 taiteilijoiden saama veroetu oli noin 78 miljoonaa markkaa⁴, mikä on noin kaksi kertaa Suomen valtion taiteilija-apurahojen vuosittainen markkamäärä.

Irlannin verovapaussääntö on mielenkiintoinen myös siksi, että verottaja ja An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council tekevät yhteistyötä konkreettisten verovapaustapausten ratkaisemisessa. An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council toimii asiantuntijana ja antaa pyydettyjä lausuntoja verovapaushakemuksista ja saa vastaavasti tiedot kaikista myönnettyistä verovapauksista. Verovapaussääntöön takia Irlannissa verottajalla on merkittävä rooli maan taiteilijapolitiikan tekijänä. Irlannissa taiteilijapolitiikkaa tehdään pitkälle veropolitiikan avulla. Verovapaudesta huolimatta irlantilaiset taiteilijat ovat taiteellisen työnsä osalta sosiaaliturvajärjestelmän piirissä, sillä he maksavat ja ansaitsevat tulojensa mukaisesti itselleen sosiaaliturvaa.

Kun irlantilainen taiteilija ei ole verovapauden piirissä, on hän verovelvollinen tuloistaan kuten mutkin verovelvolliset. Taiteellisen toiminnan menot saadaan vähentää yleensä taiteellisen toiminnan tuloista tai vastaavista tuloista tulevina vuosina. Tämä vastaa pääpiirteissään Suomen tilannetta. Suomen tilanne on kuitenkin edullisempi sellaisille keskituloisille taiteilijoille, jotka rahoittavat taiteellista toimintaansa muilla kuin taiteeseen liittyvillä tuloilla, esimerkiksi taideopetustuloilla. Tällainen tilanne on monilla nuorilla taiteilijoilla, joiden tulot taiteesta ovat alhaiset. Suomessa nämä taiteilijat saavat tuloverolain nojalla vähentää menonsa muista henkilökohtaisen tulolähteen tuloistaan. Edellyttäen tietenkin, että verottaja on katsonut toiminnan ammattimaiseksi eikä harrastustoiminnaksi. Tosin Irlannissa vähennysjärjestelmä on laajempi kuin Suomessa ja esimerkiksi perusvähennyksen takia yksinasuva henkilö saa tulonsa verovapaana verovuonna 1997/98 ainakin 2900 IEP (noin 22.000 FIM) asti.

Mielenkiintoinen lisätutkimuksen aihe olisi selvityksen tekeminen Irlannin verovapauden saajista, heidän kansallisuuksistaan, sekä vapautetun veron markkamääräisestä jakautumisesta mm. taiteenaloittain.

Eläketurva perustuu Suomessa ja Irlannissa ansaintaperiaatteelle. Tosin molemmissa maissa on oma eläkejärjestelmänsä niille, jotka eivät ole ansaintaeläkkeen piirissä. Suomessa erityisesti kuvataiteilijoiden eläkekertymät ovat alhaisia. Tiedossani ei ole, että Irlannissa olisi tehty taiteilijoita koskeneita tutkimuksia eläketurvan tasosta, mutta todennäköisesti ongelma on sama siellä. Irlannin Aosdána apurahajärjestelmä tuottaa taiteilijalle eläketurvaa, Suomessa vain osaan apurahoista liittyy eläkeoikeus. Tosin Irlannissa taiteilijat kustantavat itse puolet apurahoihin liittyvästä turvastaan, toisen puolen maksaa An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council. Irlannissa Aosdánan jäsentäiteilijat voivat olla eläkeohjelman piirissä myös sellaisina vuosina, jolloin he eivät saa apurahaa. Tämä mahdollistaa ainakin teoriassa sen, että he tulevat maksaneeksi itselleen

⁴ 1 IEP on noin 7,5 FIM

eläketurvaa riittävän pitkältä ajalta, jotta myös eläkekertymä muodostuisi kohtuulliseksi. Suomessa ylimääräinen taiteilijaeläke kompensoi hieman taiteilijoiden alhaista eläketurvaa, mutta koko taiteilijakunnan lukumäärään suhteutettuna ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden määrä on pieni.

Omaa työtä tekevien on Suomessa yleensä otettava itselleen yrittäjäeläkevakuutus, jos työtulot vuodessa nousevat noin 28.000 FIM, Irlannissa sosiaalivakuutuksesta ovat vapautettuja omaa työtä tekevät, jotka ansaitsevat alle 2500 IEP (noin 19.000 FIM⁵) verovuoden aikana. Työtulojen ja verotettavien tulojen määrittely poikkeavat toisistaan Irlannissa ja Suomessa. Sen arvioiminen, kuinka kertyneet eläkkeet suuruuksiltaan vastaavat toisiaan tai ovat suhteessa kyseisen maan hintatasoon, ei ollut tämän taustamateriaalin keräämisen yhteydessä mahdollista.

Sairauspäiväraha perustuu Irlannissa ansaintaperiaatteelle ja sitä maksetaan vain tietyille työsuhteessa olleille ammattiryhmille, joten niillä vapailla taiteilijoilla, joilla ei ole tuloja eikä ansaittua sosiaaliturvaa, ei ole oikeutta sairauspäivärahaan. Suomessa sairauspäivärahaa voi saada työsuhteessa oleva tai omaa työtä tekevät tulotasosta riippuen. Tämän päivärahan perusteena ovat työtulot, joihin vaikuttavat mm. verotuksessa vahvistetut tulot. Periaatteessa useat eri vaihtoehdot laskea hakijan työtulot antavat liikkumavaraa myös taiteilijoille, joiden tulot usein kertyvät epätasaisesti, vaikka joitain käytännön ongelmia näiden säännösten soveltamisessa onkin ollut. Puutteena on tosin pidettävä sitä, ettei verovapaa apuraha oikeuta sairaus- tai äitiyspäivärahaan.

STM:n (Arajärvi 1998) suunnitelma sitoa sairauspäiväraha vapaiden taiteilijoiden osalta yrittäjäeläkkeeseen on huolestuttava, sillä se todennäköisesti merkitsisi päivärahojen markkamääräisen tason olennaista alenemista.

Työttömyysturvalainsäädännön soveltaminen taiteilijoihin on Suomessa monin tavoin ongelmallista. Erityisesti käsitteet, yrittäjä, työllistyy omassa työssä, yritystoiminnan keskeyttäminen ja lopettaminen edellyttäisivät selkeyttämistä. Tulkintahankaluudet johtavat usein käytännössä siihen, että taiteilijalla ei ole etukäteen mitään varmuutta sosiaaliturvastaan ellei hän täysin lopeta tai keskeytä taiteellista toimintaansa. Säännökset ovat joustamattomat, eivätkä ota huomioon taiteilijan työn erityispiirteitä. Maamme kulttuuripolitiikan linjanvetoja tehtäessä onkin syytä pohtia, kuinka järkevää on passivoida työttömyysturvalainsäädännöllä toimeentuloon erityisesti nuoria taiteilijoita. Koska Suomessa rajanveto työttömän ja omassa työssä työllistyvän välillä on epäselvä, joutuvat taiteilijat työttömyysturvaa halutessaan usein tilanteeseen, jossa on parempi olla tekemättä mitään, kuin esimerkiksi pitää yllä työmarkkinavalmiuksiaan taiteilijan ammattitaitoa ylläpitämällä. Olisiko syytä määritellä omassa työssä työllistyminen taloudellisen tuloksen perusteella, niissä tilanteissa, joissa muut yritystoiminnan konkreettiset tunnusmerkit eivät täyty.

Irlannissa taiteilija voi olla työttömyysturvan piirissä ja saada työttömyyskorvausta toimiessaan samanaikaisesti vapaana taiteilijana. Korvausta leikataan vasta kun taiteilijalle syntyy omasta työstään tuloa menojen vähentämisen jälkeen.

Irlannin työvoimahallinto on ryhtynyt tukemaan taiteilijoiden ja muiden omaa työtä tekevien työllistymistä omassa työssään erilaisilla työllisyysohjelmilla. Niiden puitteissa taiteilija voi neljän vuoden ajan saada taloudellista tukea ja työskennellä kohti itsensä työllistämistä. Ohjelmat toteutetaan yhteistyössä paikallisen viranomaisen kanssa. Suomessa taiteilijoilla ei juuri ole ollut käytännössä mahdollisuuksia esimerkiksi yritystukien tai starttirahojen saamiseen.

⁵ 1 IEP on noin 7,5 FIM

10. Lähteet

Anderson, Edward: Tuloverotus ja varallisuusverotus. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1995. 5 uudistettu painos.

Andersson, Edward ja Gyllström, Katy: Kuvataiteilijain verotuksesta. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Mikkeli 1982.

Annual Report 1996. An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council

Annual Report 1997. An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council

The Arts Plan 1999-2001: The Arts Council/ An Chromhairle Ealaíon. Dublin 1999

Aosdána. Dublin 1996

Arajärvi, Pertti: Toimeentuloturva koskevan lainsäädännön selkeyttäminen. Monisteita 1998:17. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 1998.

Art Bulletin: The Area Allowance Enterprise Scheme. No 80 Vol 50 April/May 1998

Colman, Eamon ja Coffey, Stella: Irish Visual Artists' Handbook. Association of Artists in Ireland. Playprint Ltd. Dublin 1994.

Eläketurvakeskus: Yrittäjän työtulo. Eläketurvakeskuksen ohjeet yrittäjän työtulon määrittämiseksi. Helsinki 1996.

European Commission: Your social security rights when moving within the European Union, A practical guide , Office for Official Publications of European Communities, Germany 1997

Coffey, Stella(1999): A Strategic Review of the Visual Art Market in Ireland: Recommendations for a developmental approach. Artists Association of Ireland. Dublin 1999.

Coffey, Stella(1998): Profession Artist. Report on the Social and Fiscal Status of Artists. Part Three. 23-43. DG XXII, European Commission. 1998

Cooney, Terry ja McLaughlin, Jim ja Martyn, Joe: Taxation Summary, Republic of Ireland 1997/98, 21th Edition, Dublin 1997/98, The Institute of Taxation in Ireland.

Guide to Social Welfare Services. Department of Social, Community and Family Affairs. Information Service. Dublin 1998.

Henkilöverotuksen käsikirja. Verohallitus. Täydennettävä irtolehtiversio.

Hilkamo, Pauliina: Toimeentuloturva 1999. Lakisääteinen sosiaaliturva ja vapaaehtoiset vakuutukset. Varma-Sampo. Oy Edita Ab. Vilppula 1999.

Kari, Matti: Sosiaaliturvajärjestelmät eri maissa. Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus oy. Hakapaino Oy. Helsinki 1993.

KELA 99. Kun sairastat. Tunne perusturvasi 3. Kansaneläkelaitos. Alprint Aikakauslehtipainot Oy. Tampere 1999.

Koskinen, Seppo ja Mikkola, Hannu ja Purola, Anu: Työntekijä vai yrittäjä työoikeudessa, vero-oikeudessa ja toimeentuloturvasa, Rovaniemi 1997.

Kulttuuritilasto 1999: Tilastokeskus. Hakapaino Oy. Helsinki 1999

Living and Working Conditions of Artists. A Summary of the main results of a survey of Irish artists. Dublin 1980. An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council Publications

McAteer, William ja Reddin, George ja Deegan, Gearóid: Income Tax, Finance Act 1998, 11th Edition, Dublin 1998

Mulchrone, Martin J: A Taxation Guide for Artists, An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council, Betaprint, Dublin 1991. Irish An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council Publications.

Myrsky, Matti (1999): Verojärjestelmän ja tulonsiirtojärjestelmän puutteellisesta yhteensovittamisesta aiheutuvista ongelmista. Verotus 3/1999, 226- 237.

Minkkinen, Virpi: Taiteellinen työ ja apurahat. Tutkimus valtion apurahan saajista. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 1999.

O'Leary, Jane: Contemporary Music in Ireland, Esitelmä kongressissa: Maynooth International Musicological Conference, St Patrick's College, Maynooth 23.9.1995, julkaisematon.

OPM:n tiedote: <http://www.minedu.fi/tiy/taistoII.htm> 1999

Poverty: Access & Participation in the Arts. A report by working group on poverty: Access and participation in the arts with research by Jeanne Moore. Combat Poverty Agency ja An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council 1996.

Quinn, Ruth-Blandina M.: Public Policy and the Arts: The Ipswich Book Company, Suffolk 1998

Revenue: Information booklet, Artists – Sculptors – Composers – Writers. Revenue. Dublin, March 1999.

Taidepolitiikan arviointityöryhmän raportti 1997. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 1997.

Taiteilijain menovaraustyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 39:1995. Helsinki 1995.

Taiteilijain verotustyöryhmän muistio. Työryhmämuistio 1985:VM 5. Helsinki 1985

Taiteilijoiden sosiaalinen ja taloudellinen asema –toimikunnan mietintö 1995. Opetusministeriön työryhmien muistioita 10:1995. Helsinki 1995.

Tarhio, Miika: Yrittäjille ansioon suhteutettua päivärahaa. Muusikko 2/1995 22-23.

Tax and the Artist. Survey of European Tax Codes as they affect Creative and Interpretative Artists. Dublin 1986. An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council Publications.

Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 1999. Eläkevakuutusosakeyhtiö Ilmarinen. Jaarli 1999.

Työministeriön ohjeet: Työttömyysturvan saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä työttömyysturvalautakunnan ratkaisukäytännön valossa.

Haastattelut

Clohessy, Denis, Irish Music Rights Organisation IMRO 4.8.1999

Coffey, Stella, Secretary General, Artists Association of Ireland 16.7.1999

Eaton, Maura, The An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council of Ireland, Music Officer, 15.7.1999

Laevuo, Ilmo, Taiteilijoiden tili- ja lakiasiantoimisto Tati, 24.9.1999

Jones, Jennifer, Information Officer, Music Network 21.7.1999

O'Leary, Bernadette, Executive Assistant, The An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council of Ireland, 31.7.1999

O'Kelly, Eve, Contemporary Music Centre 19.7.1999

Mortagh, Marian, Revenue Commissioners Office 21.7.1999 ja 23.7.1999

Liite 1 Suomen ja Irlannin verotuksen ja sosiaaliturvan vertailua taulukkona

	IRLANTI	SUOMI
VEROT		
Tuloverotus	Verovapaus tietyille teoksille ja taiteilijoille haettavissa Jos verovapautta ei saatu, niin taiteilija on verovelvollinen veronalaisista tuloistaan	Taiteilijat verovelvollisia veronalaisesta tulostaan
Taiteellisen toiminnan menojen vähentäminen	Ei merkitystä, jos tulo verovapaata Taiteilija voi vähentää tappion tulevien vuosien tuloista Taiteilija ei voi vähentää taiteellisen toiminnan menoja muista tuloistaan	Taiteilija voi vähentää menot Taiteilija voi vähentää tappion tulevien vuosien tuloista Taiteilija voi vähentää menot myös muista tuloistaan
Apurahat	The Arts Councilin apurahat ja Aosdána apurahat verovapaita	Apurahat aina verovapaita tiettyyn rajaan asti, sen jälkeen verovapaus riippuu kuka on apurahan myöntäjä
SOSIAALITURVA		
Eläkkeet	Yleinen vanhuuseläke, joka ei edellytä sosiaalivakuutuksen maksamista	Yleinen vanhuuseläke, joka ei edellytä sosiaalivakuutuksen maksamista
Työsuhteessa olevat	Eläketurva vakuutetuille	Eläketurva vakuutetuille
Omaa työtä tekevien eläketurva	Eläketurva vakuutetuille Aosdánan jäsenet voivat kuulua eläkeohjelmaan myös niinä vuosina kun he eivät saa apurahaa	Eläketurva vakuutetuille Yrittäjäeläkejärjestelmä
Apurahojen eläkeoikeus	Aosdánan jäsenille siten, että The Arts Council kustantaa puolet, taiteilija puolet vakuutusmaksuista	5- ja 15-vuotisiin valtion taiteilija-apurahoihin kuuluu valtion kustantama eläkeoikeus apurahavuosilta
Muu eläketurva taiteilijoille	Ei ole	Ylimääräinen taiteilijaeläke hakemuksesta

	IRLANTI	SUOMI
Työttömyysturva		
Ansioon suhteutettu turva	Sekä työsuhteessa oleville että omaa työtä tekeville	Sekä työsuhteessa oleville että omaa työtä tekeville
Yleinen työttömyysturva	on	on
Oman taiteellisen työn tekeminen	Oman työn tekemistä voi jatkaa, turvaa leikataan jos omasta työstä tuloa menojen vähentämisen jälkeen	Oma työ yleensä keskeytettävä tai lopetettava jotta oikeus työttömyysturvaa syntyisi
Sivutoiminen oma työ	Ei estä työttömyysturvan saamista, turvaa leikataan, jos siitä syntyy tuloa menojen vähentämisen jälkeen	Sivutoimisen oman työn tekeminen sallittua, jos tietyt ehdot täyttyvät, mutta käytännössä tilanne epäselvä
Näyttelyiden pitäminen	Sallittua työttömyysturvan aikana	Tilanne epäselvä
Sairaspäiväraha		
Tuloihin sidottu työsuhteessa oleville	On, taso riippuu maksetuista sosiaalivakuutusmaksuista	On, taso riippuu työtuloista
Omaa työtä tekeville	Ei	On, taso riippuu työtuloista
Tulottomille	Ei	Tarveharkintainen 60 päivän jälkeen
Äitiyspäiväraha		
Työsuhteessa olleet	Tulosidonnainen sosiaalivakuutus	Kuten sairaspäiväraha
Omaa työtä tehneet	Tulosidonnainen sosiaalivakuutus	Kuten sairaspäiväraha
Tulottomat	Ei	Minimi
Asumistuki	Useita eri tukimuotoja	Myös taiteilijat voivat saada, tulojen määrittelyssä ongelmia

Liite 2. Taiteilijoiden tilanteesta Irlannissa

1. Taiteilijoiden määrä Irlannissa

Ammatissa toimivien taiteilijoiden lukumäärän selvittäminen oli ongelmallista. The Arts Council / An Chromhairle Ealaíonilla ei ollut tietoa Irlannissa toimivien ammattitaiteilijoiden lukumääristä (Eaton, haastattelu)

Monet taiteilijat työskentelevät taidettaan sivuavissa ammateissa, josta he saavat pääasialliset ansionsa, joten väestölaskennassa heitä ei lasketa taiteilijoiksi, vaan jonkin muun ammatin harjoittajiksi. Väestölaskennasta ei ole tällä hetkellä mahdollista saada tietoja ammattitaiteilijoiden lukumääristä Irlannissa. The Arts Council / An Chromhairle Ealaíon pyrkii saamaan seuraavaan väestölaskentaan ammattinimikejaottelun, josta taiteilijoiden lukumäärä ainakin osittain selviäisi. (Coffey, haastattelu)

Jonkinlaisia suuntaviivoja ammattitaiteilijoiden lukumäärästä voi saada taiteilijoiden järjestöjen jäsenten lukumääristä. Tosin näiden järjestöjen jäsenyyskriteerit vaihtelevat ja monissa järjestöissä on päällekkäisiä jäseniä.

Musiikin sektorilla:

Association of Irish Composers	50	
Contemporary Music Centre	60 (aktiivisia)	
Association of Irish Traditional Musicians	120	
National Symphony Orchestra of Ireland	88	
Association of Songwriters and Composers	300	
Irish Federation of Musicians and Associated Professions	600	yht. 1018

(Coffey 1998, 42)

Irlannin muusikkojen tekijänoikeusjärjestössä (Irish Music Rights Organisation) oli vuoden 1999 elokuussa 2407 muusikkojäsentä. Näistä 78 on luetteloitu säveltäjäksi. Contemporary Music Centre ilmoittaa säveltäjien määräksi 94. (Clohessy, haastattelu)

Kuvataiteen sektorilla:

Artists Association of Ireland	noin 900	
Sculptors Society of Ireland	300+	yht.1200+

(Coffey, haastattelu)

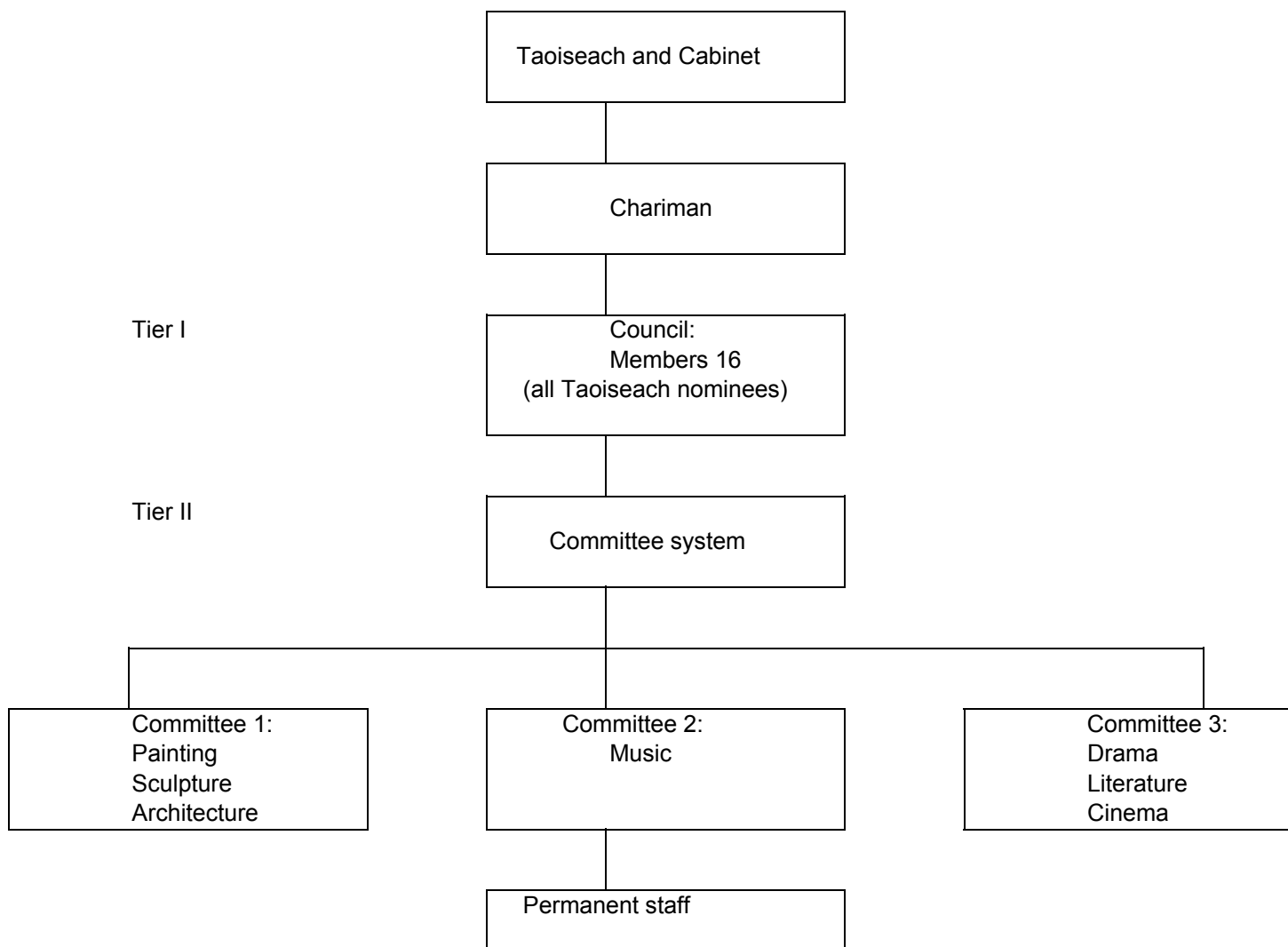
2. Taiteen rahoitus Irlannissa

Taiteen suora rahoitus on Irlannissa kanavoitu seuraavien tahojen kautta: An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council, Department of Arts, Heritage, Gaeltacht and the Islands ja paikalliset viranomaiset. Muita julkisia rahoittajia ovat mm. National Lottery, FÁS, the Department of

Education, VECs, Combat Poverty Agency, The Department of Social Welfare, County Enterprise Boards, Local Area Partnership, EU-ohjelmat jne. (Poverty 1996, 40)

Tarkempi selvitys taiteen julkisesta rahoituksen rakenteesta löytyy esimerkiksi teoksesta Poverty: Access & Participation in the Arts 1996, 40-43)

3. An Chomhairle Ealaíon/The Arts Councilin rakenne

Revised structure of An Chomhairle Ealaíon, 1973

Lähde: Quinn 1998, 160

4. An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councilin rahoitus

Taiteen rahoitus 1990-luvulla An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councilin kautta on kasvanut huomattavasti:

1992 10.161.000 IEP
1993 11.556.000 IEP
1994 13.303.000 IEP
1995 16.297.000 IEP
1996 18.409.000 IEP
1997 20.834.000 IEP
1998 26.445.222 IEP
1999 28.000.000 IEP arvio (The Arts Plan 1999-2001, 29)
2000 34.500.000 IEP arvio (The Arts Plan 1999-2001, 29)

An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councilin uusi toimintasuunnitelma, Arts Plan julkaistiin heinäkuussa 1999. Tämä suunnitelma on toinen lajissaan ja kattaa vuodet 1999-2001. Siinä todetaan, että An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council on pyrkinyt jakamaan rahaa mahdollisimman monille niistä tahoista, jotka ovat sitä anoneet. Tästä syystä tuki on ollut tasoltaan matalaa ja vastannut huonosti hakijoiden toiveita. Toimintasuunnitelmassa vuosille 1999-2001 esitetään, että An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council siirtyisi selvästi ”korvamerkittyyn” rahoitukseen aiemman yleisen tukipolitiikan sijaan. Mitä tämä käytännössä vaikuttaa taiteilijoiden tukemiseen jää nähtäväksi.

Aiempina vuosina huomattava osa taiteen rahoituksesta on tullut työllisyysvaroista. Tämänhetkisten työllisyysvarojen arvioidaan putoavan yli 25 % tulevaisuudessa. (The Arts Plan 1999-2001, 6, 9 ja 12)

5. Tuki yksittäisille taiteilijoille

Vuonna 1997 suora tuki yksittäisille taiteilijoille oli 1.785.000 IEP, yli 9 % koko An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councilin budjetista. Tähän summaan sisältyi 776.000 IEP, joka maksettiin Aosdánan jäsenille apurahoina. (Annual Report 1997, 6). Vuonna 1996 vastaava tuki oli 1.519.000 IEP, mikä oli yli 8% koko budjetista. Aosdánan jäsenille apurahoja maksettiin 665.000 IEP. (Annual Report 1996, 9)

Koko 1990-luvun suora tuki taiteilijoille on ollut prosentuaalisesti suunnilleen samansuuruinen pysyen alle kymmenen prosentin osuutena vuosibudjetista.

Liite 3. Aosdána apurahajärjestelmä

1. Aosdána yleisesti

Yksittäisten taiteilijoiden tukemisessa Aosdána -apurahoilla on keskeinen merkitys, vaikka apurahojen määrät ovat huomattavasti pienemmät kuin Suomessa.

Aosdána on taiteilijoiden yhteenliittymä, jossa on mukana taiteilijoita kirjallisuuden, musiikin ja kuvataiteiden alueelta. Sen perusti An Chomhairle Ealaíon/The Arts Council. Silloinen pääministeri, Charles Haughey, totesi, että Aosdánan yhtenä tarkoituksena on kannustaa ja tukea taiteilijoita ”to give the artist a status and position in our society... we wanted to have the role clearly defined, and the position and prestige of the artist equally acknowledged in modern Ireland” (O’Leary 1995,1).

2. Apurahojen määrä

Samanaikaisesti Aosdánessa voi olla jäsenenä enintään 200 taiteilijaa. Kokonaismäärää korotettiin vuonna 1993 150:stä 200:an. (Aosdána 1996, 7)

Vuonna 1996 valittiin 27 uutta jäsentä ja vuonna 1997 8 uutta jäsentä. Vuonna 1996 maksettiin apurahaa 86 taiteilijalle ja vuonna 1997 apurahaa sai 95 taiteilijaa (Annual Report 1996 17 ja 19 sekä Annual Report 1997, 12).

Aosdánan jäsenet ovat enimmäkseen miehiä, jäsenluettelon mukaan maaliskuussa 1996 heistä 106 oli miestä ja 30 naista. Iältään he olivat keski-ikäisiä tai sen ylittäneitä, 1900-1990 syntyneitä 3, 1911-1920 syntyneitä 8, 1921-1930 syntyneitä 22, 1931-1940 syntyneitä 40, 1941-1950 syntyneitä 34, 1951-1960 syntyneitä 24, 17 ei ilmoittanut syntymävuottaan. Heistä 68 edusti kuvataiteita, 65 kirjallisuutta ja 16 musiikkia. (Aosdána 1996)

3. Apurahan suuruus

Aosdánan rahoituksesta vastaa Irlannin valtio An Chomhairle Ealaíon/The Arts Councilin kautta, joka myös hoitaa käytännössä apurahojen taloushallinnon. Apurahaan, jota kutsutaan nimellä Cnuas, ovat Aosdánan jäsenet oikeutettuja enintään viiden vuoden ajan kerrallaan. Se voidaan harkinnan mukaan uusia aina kerrallaan uudeksi viisivuotiskaudeksi. Apurahan tarkoituksena on antaa saajalleen mahdollisuus keskittyä kokopäiväiseen taiteen tekemiseen. (Aosdána 1996, 9). Nykyään Cnuas on suuruudeltaan 8.000 IEP (noin 60.000 FIM⁶) vuosittain.

Jäsen voi periaatteessa hakea apurahaa koska tahansa. Hakemuksessa tulee esittää alustava työsuunnitelma. Apurahan aikana taiteilija ei saa pitää koko- eikä osapäiväistä työtä. Tästä periaatteesta on kuitenkin poikkeuksena yksi työ, jonka tosin tulee liittyä täysin luovaan työhön. (Aosdána 1996, 9)

Jos taiteilija hakee apurahaa uudeksi viisivuotiskaudeksi, tulee hänen osoittaa, että hän on edellisen viisivuotiskautensa aikana tehnyt laadullisesti tasokkaan teoksen ”a work of merit”. Toinen viisivuotiskausi ei siten ole automaattinen, vaan edellyttää näyttöä taiteellisesta toiminnasta.

⁶ 1 IEP on noin 7,5 FIM.

Apurahojen jakoperusteet ovat myös taloudellisia, eivätkä vain taiteellisia. (Eaton, haastattelu). Saadakseen Cnuaksen taiteilijan muiden tulojen tulee vuodessa jäädä alle 10.000 IEP. (Bernadette O'Leary, haastattelu).

4. Jäseneksi hyväksyminen

Aosdánan jäseneksi voidaan hyväksyä luova taiteilija taiteellisin perustein. Taiteilijan on tullut syntyä Irlannissa tai asua siellä viimeiset viisi vuotta. Hänen tulee olla iältään vähintään 30 -vuotias. Taiteellisesta työstä todetaan ”... must have produced a body of works of distinction that are original and creative...”. Luovina taiteilijoina ei pidetä esimerkiksi esiintyviä taiteilijoita, ja esimerkiksi rock-musiikin säveltäjiä pidetään esiintyjinä eikä säveltäjinä, joten he eivät voi päästä jäseniksi Aosdánaan (Eaton, haastattelu).

Taiteilijan teosten tulee olla kirjallisuuden, musiikin tai kuvataiteen alalta. Myös kyseisten taiteen alojen sisällä on joitain rajoituksia; kirjallisuudessa näyttöinä kelpaavat teokset, jotka ovat kaunokirjallisuutta, runoja, näytelmäkirjallisuutta tai muita kirjallisia teoksia, joita voidaan pitää taideteoksina; musiikin osalta ei ole erityisiä rajoituksia; kuvataiteessa edellytykset täyttävät veistokset, maalaukset, grafiikka, valokuvat, elokuva ja video. (Aosdána 1996, 13) Aosdána on juuri päättänyt, että koreografit voivat päästä jäseniksi, mutta esimerkiksi tanssijat eivät (Eaton, haastattelu).

Jäseneksi pääsyä ehdottavat kaksi jäsentä kirjoittamalla suosituskirjeen asianhoitajalle. Suosittelevien ei välttämättä tarvitse edustaa samaa taiteenlajia kuin hakijan. Ehdotukset käsitellään Aosdánan hallituksessa, Toscairissa. Jotta ehdotus menisi eteenpäin taiteenlajikohtaiseen arviointiin, edellytetään hallituksen käsittelyssä vähintään yksinkertaista äänten enemmistöä. Jokaisella hallituksen jäsenellä on käytössään kyllä ja ei ääni. (Aosdána 1996, 15)

Hallituksen käsittelyn jälkeen on vuorossa taiteenlajikohtainen äänestys. Siinä edellytetään 55% kyllä -ääniä, jotta hakemus menisi eteenpäin yleiskokoukseen. (Aosdána 1996, 17). Yleiskokouksessa, jonka käsittely on suljettu muilta kuin jäseniltä, keskustellaan hakemuksista. Kokouksessa edellytetään vähintään puolta ja lisäksi yhtä ääntä, jotta ehdokas tulisi valituksi. (Aosdána 1996, 19) Aosdánan jäsenyys kestää koko eliniän, ellei jäsen itse hae eroa jäsenyydestä.

5. Apurahoihin liittyvät eläkeoikeudet

Aosdánan jäsenet ovat oikeutettuja eläkkeeseen. Jäsen liittyy taiteilijoiden eläkejärjestelmään (artists' pension scheme) ja siitä aiheutuvat maksut vähennetään hänelle tulevista suorituksista. Sellaisena vuonna, jona taiteilija ei saa Cuasta, hän on eläkejärjestelmän piirissä maksamalla eläkemaksuosuuden itse (Bernadette O'Leary, haastattelu). An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council maksaa molemmissa tilanteissa puolet eläkemaksusta. Eläkemaksuja voi maksaa 70 ikävuoteen saakka. Eläkkeen suuruus riippuu sitä, kuinka monta vuotta taiteilija on ollut eläkeohjelmassa mukana.

6. Aosdánan hallinto

Aosdánan toimintaa johtaa hallitus, Toscairí, elin johon kuuluu kymmenen yleiskokouksessa kahden vuoden välein valittavaa jäsentä. An Chromhairle Ealaíon/The Arts Council antaa vuosiraportissaan selvityksen myös Aosdánan toiminnasta ja sen johtaja toimii Aosdánan asianhoitajana, joka on vastuussa hallinnosta ja käytännön toiminnasta. Aosdánan sääntöjä voidaan muuttaa vain Aosdánan ja An Chromhairle Ealaíon/The Arts Councilin yhteisestä sopimuksesta (Aosdána 1996, 7, 9).

7. Muuta Aosdánasta

Aosdánan jäsenet valitsevat itse uudet jäsenet eli järjestö täydentää itse itseään. Vaikuttavatko elinikäinen jäsenyys ja itseään täydentävä rakenne koko organisaatioon? Vuonna 1996 Aosdánan jäsenenä oli 68 kuvataiteilijaa, 16 säveltäjää ja 65 kirjailijaa. Vuonna 1999 kuvataiteilijoita oli 81, säveltäjiä 17 ja kirjailijoita 75. (Aosdánan jäsenluettelot 1996 ja 1999) Eniten edustetut taiteenlajit olivat lisänneet osuuttaan eniten myös 1990-luvun loppupuolella. Onko esimerkiksi musiikin edustajien vaikeampi saada muusikkoja jäseniksi kuin kuvataiteilijoiden tai kirjailijoiden? Tiedossani ei ole selvityksiä, jotka perustuisivat esimerkiksi nimettyjen ehdokkaiden määriin ja jäsenyyshakemusten käsittelyyn. Itseään täydentävää rakennetta ja elinikäistä jäsenyyttä on myös puolustettu. Joidenkin mielestä elinikäinen jäsenyys voi olla järjestölle eduksi, sillä kaikki suuntauksat ovat välillä muodissa ja välillä paitsiossa, eikä poissa muodista oleminen merkitse sitä, että teosten taso olisi laskenut. Asian tarkempi tutkiminen olisi mielenkiintoista.